

Drugo
berilo in slovnica

za

občne ljudske šole.

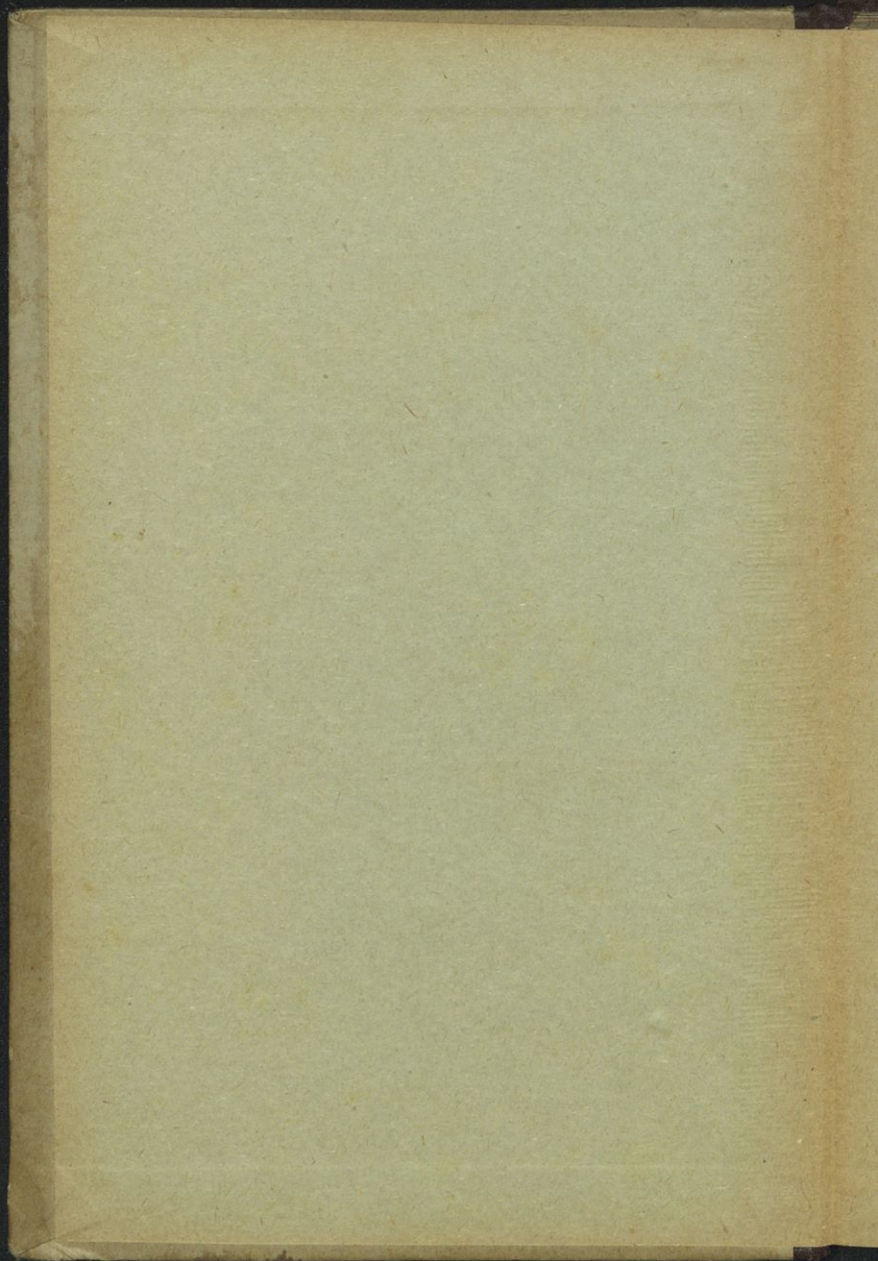
J. H. Schöcker

Trdo vezan veljá 35 krajcarjev.

1872/73

Na Dunaju.

V cesarski kraljevski zalogi šolskih knjig.

Drugo
berilo in slovnica

za

občne ljudske šole.

Tiskana brez premene kakor leta 1893.

Trdo vezano velja 35 kr.

Na Dunaju.

V cesarski kraljevski zalogi šolskih knjig.
1895.

GS I 743374

Šolske knjige, v ces. kr. zalogi šolskih knjig na svetlo dane,
ne smejo prodajati se draže, nego je na čelni strani postavljeno.

201501554

Povesti, pesmi in pregovori.

1. Molitev.

Oče! z nami bodi,
Kaži pravi pot,
Ki do sreče vodi;
Ti nam daj kreposti,
Da, kar sklene um,
V djanji naš pogum
Skaže brez slabosti.

S. Jenko.

2. Troji prijatelj.

Nekdo je imel tri prijatelje; dva je srčno ljubil, za tretjega pa je malo maral. Necega dne dobí povelje, naj pride pred sodníka, ker je bil hudo, pa po krivem zatožen. „Kateri izmed vas,“ reče prijateljem, „pojde z menoj za pričo?“ Prvi prijatelj se brž izgovarja, da ne utegne. Drugi ga spremlja do vrat; tam pa se vrne, ker se sodníka zbojí. Tretji prijatelj, na katerega se je najmanje zanašal, šel je ž njim ter izpričal, da je zatoženec nedolžen.

Troje prijatelje ima človek na tem svetu. Kako se obnašajo na smrtno uro, kadar kliče sodník na sodbo? Denar, njegov najboljši prijatelj, prvi ga zapustí in ne gre ž njim še do mrtvaške jame ne. Znanci in

žlahta spremijo človeka do groba ter se vrnejo domóv. Tretji prijatelj so dobra dela; ona gredó s človekom do sodnega stola. Tu ga zagovarjajo in mu izprosijo usmi. ljenje.

3. Zjutraj.

Solnce milo
Prisvetílo
Lépo nam je čez goro.
In zapeli
So veseli
Ptíčki svojo pesnicó.

Kak' cvetlice
In rosíce
Že po travi se bliščé!
Cvetje klije,
Žlahtno dýje,
B'čelice po njem šumé.

Vse raduje,
Oživljuje
Zjutraj se in omladí.
Tudi moje
Srce poje,
Stvarnika naj počastí!

4. Drago kamenje.

Bogat človek v jutrovej deželi je nosil obleko, v katero je bilo všito mnogo dragega kamenja.

Sreča ga ubožno oblečen človek, postojí in si ogleda bogatina od nog do glave; potém se mu prikloni do tal ter se mu zahvali za drago kamenje.

„Priatelj,“ reče mu prevzetnež, „čemu se mi zahvaljuješ?“ Ubožec pravi: „Dali ste mi priložnost, da sem pogledal drage kamene; družega užitka pa tudi vi nimate od njih. Zastran vaših kamenov ni med nama družega razločka nego ta, da jih morate vi nositi, a jaz sem tega bremena prost.“

5. Zlate resnice.

Mladine najlepša lepota je ta:
Nedolžnost, ponižnost pa žlahtnost srcá.

Kakor se mlado drevesce nagne, tako bo rastlo staro drevó.

Česar se človek v mladosti uči,
To ga pogosto na starost redí.

Glava lenuhova vsak dan trja postaja.

Zdravo telo, najboljše blagó:
Skazí se lahkó. popravi težkó.

Pridne otroke, veselo srcé
Ima rad Bog in tudi ljudjé.

A. M. Slomšek.

6. V slogi je moč.

Neki oče je imel sedem sinov, ki so se večkrat med seboj prepirali ter zato tudi svoja dela zanemarjali. Nekateri hudobneži so ta prepír v svojo korist obračali, da bi sinove po očetovej smrti ob premoženje pripravili.

Zategadelj pokliče necega dne starček vseh sedem sinov k sebi, pokaže jim sedem trdo zvezanih palic ter jim reče: „Sto srebrnjakov dam taistemu izmed vas, ki prelomi ta snopič palic.“

Sinovi napenjajo drug za drugim svoje moči ter poskušajo prelomiti trdo povezane palice: pa zastonj je bil ves njihov trud! Vsak reče: „Ljubi oče! to ni nikakor mogoče.“

„Pa vendar ni nič lažjega nego li to,“ odgovori oče. Razveže snopič ter prelomi vsako palico posebe bez najmanjšega truda. „To se vé,“ rečejo sinovi, „tako je pač lahko, — tako bi jih prelomil tudi vsak otrok.“

Na to dé oče: „Glejte, ravno tako, kakor s temi palicami tukaj, je tudi z vami, ljubi moji sinovi! Dokler boste složni med seboj, boste lahko izhajali; nobeden vas ne premaga. Ako pa boste nesložni, zgodi se vam, kakor tem palicam.“

Sloga jači, nesloga tlači.

Po K. Šmidu.

7. Zadovoljni pastirček.

Mladi Božidar je svoje ovce pasel v lepej dolini med zelenimi hribi; veselo si je žvižgal in prepeval. Bilo je prav lepo pomladnje jutro. Kralj tiste dežele pride po lovsko opravljen ravno v ta kraj loviti in streljat zverine. Kralj pokliče veselega dečka k sebi, rekoč: „Kaj si tako dobre volje, ljubček moj? Pastirček ne pozná kralja in mu odgovori: „Zakaj bi ne bil vesel in dobre volje? saj se še našemu svetlemu kralju ne godí boljše, kot meni?“ — „Kako bi to bilo? Povej mi vsaj, kaj pa imaš tako dobrega?“ vpraša ga kralj.

Deček začne pripovedovati, rekoč: „Solnce rumeno na nebu meni ravno tako ljubeznivo sije, kakor našemu kralju. Doline in hribje meni ravno tako lepo zelené in cvetejo, kakor našemu kralju. Svojih zdravih rok ne bi dal za tisoč zlatov, ne svojih očí za vse kraljeve gradóve. Vrh tega imam vsega dovolj, kar koli želim,

in še več, kot potrebujem. Vsak dan se najém do sitega, imam toliko oblačila, da se vsako nedeljo lahko praznje oblečem. Tudi zaslužim toliko denarja, kolikor mi ga je treba. Zdaj pa recite, ali ima kralj več kot jaz?"

Prijazno se mu kralj nasmeje in pravi: „Prav govoriš, blagi deček. Le bodi vedno tako veselega srca! Gotova resnica je: Zadovoljnost je polovica srečnega življenja.“

8. Prva skrb.

V necem kraji sta bila dva kmeta. Imela sta mnogo otrok. Jurij je bil bogat in ni hotel svojih otrok v šolo pošiljati. Rekel je, da lahko brez šole živé. Radi so otroci doma ostali, pa tudi niso nič znali.

Marko je bil siromak; za otroke pa je skrbel. Pridno jih pošilja v šolo. Kaplje vina si ne kupi ter po letu hodi bos, da po zimi otroke za šolo obuže.

„Ljubi otroci,“ dejal je Marko večkrat, „blaga vam nimam dati; premoženja za menoj ne boste imeli; le skrbno se učite in pridni bodite, Bog vas že pre-skrbi. Če boste pametni, boste tudi srečni.“ Tako je tudi bilo.

Tatje so Jurija okradli in so mu ves denar vzeli. Dve leti potem je Jurij pogorel in od žalosti umrl. Jurijevi otroci so ostali sirote. Imeli so gole roke in prazno glavo.

Ko je Marko umrl, imeli so vsi Markovi svoj kos kruha. Bogomil je bil kolar, Ivan kovač, Gregor dober kmet; Anica je bila pridna dekla, Neža pa šivilja. Vsem se je dobro godilo; dostikrat so Jurijevim kruha dajali.

9. Mladini.

Glej, bučele trudoljubne
Méd nabirajo po cvétji,
Glej, jih, kak' skrbé za zimo
Vselej v gorkem že poletji!

Uči se od njih, mladina;
Skrbno delaj že v mladósti,
Da imela srečne dneve
V poznej bodeš kdaj starosti!

F. Cimperman.

10. Bog pomaga.

Prebivalci v goratih krajih po zimi mnogo več trpé nego prebivalci na ravnem. Visoko pod Ljubeljem je stala na samem mala hiša, ki je bila naslonjena na skalnato steno. Neko hudo zimo jo sneg popolnoma zakrije in zamete. Uboga družina je bila tako rekoč zakopana. Mala zaloga bornega živeža ji je kmalu poslâ: smrt za lakoto bila je pred pragom. Gospodar naredi skozi streho luknjo ter žalostno gleda, od kod bi dobil pomoči; toda sneg je bil tako debel, da nihče k njemu, in on k nikomur ne more. Vpije sicer na ves glas, pa zastonj. Žena in otroci so že na pol za lakoto umirali. Bilo je že peti dan, odkar so pojedli zadnji grižljaj. Na enkrat se začuje pod streho ropot. Ko gre gospodar gledat, kaj bi bilo, vidi divjo kozo, ki je čez skalo skozi luknjo v strehi na strop padla in se ubila. S kozjim mesom se je uboga družina živila tako dolgo, da je nastalo južno vreme in jo rešilo iz strašnega zapôra.

11. Goreča voda.

Bil je deček, ki je kradel kakor sraka. kar mu je bilo všeč, in kar je mogel vtakniti k sebi, da si je dobro vedel, da je greh. Enkrat pride do apnenice in izmakne

celó nekaj kosov živega apna. Ker je imel že vse žepe sè sadjem natlačene, skríl ga je spredaj pod telovnik za srajco. Kmalu potem sreča necega tovariša, ki je gnal dva konja na vodo. Kakor bi trenil, dvigne se tatič na zadnjega konja, in šli so v skok proti vodi, katera je tekla skozi vas. Konji gredó naravnost v vodo. Tatič pa zdrkne in pade v vodo. Ker zna plavati, plava nekoliko dalje, pa naglo začne kričati na vse grlo: „Pomagajte! pomagajte! gorim! gorim!“ Ljudjé mislijo, da se nepridni deček le norčuje, ker vedó, da ne more goreti v vodi. — Komaj se privleče h kraju, pade ves upehan na tla in obleži na pol mrtev. Njegov tovariš in drugi ljudjé prihité tja in vidijo, da ima nesrečni tatič vso obleko in tudi kožo na prsih že sežgano in razjedeno od apna. Mnogo je moral pretrpeti, predno je ozdravel. Ljudjé pa so mu rekli: „Ne dotikaj se tega, kar ni tvoje! Kar je tuje, peče, — vsaj na vesti, če ne drugjé!“

12. Varičnost.

Iz necega malega mesta je poslalo oblastvo nekaj meščanov v bližnje vasi, da bi tudi tam kaj nabrali za ubožne mestne pogorelce. Med potjo pridejo ti mestni možjé na dvorišče necega premožnega kmeta. Dobé ga pred hlevom in slišijo, kako trdo krega svojega hlapca, ker je bil po noči konjske vrvi na dežji popustil in jih ni bil spravil pod streho. „Ta gospodar je skop!“ pravijo si popotniki, „tukaj ne dobimo kaj prida.“ „Poskusimo,“ pravijo drugi in gredó bližje.

Kmet prav prijazno sprejme te tujce; ko stopijo ž njim v hišo, naznanijo mu svojo ponižno prošnjo. Zeló se začudijo, ko jim prav radovoljno podelí lep dar v denarji in še zraven obljubi, da pripelje tudi drv in živeža ubožnim pogorelcem v mesto. Meščani ne morejo

drugače, kakor da mu odkrijejo in povedó svoje misli, da jih je njegova radodarnost zeló ganila, in da se čudijo, posebno zató, ker so ga ravno kar slišali kregati hlapca zaradi take malovredne reči. „Ljubi moji prijatelji!“ odgovori jim kmet, „prav zaradi tega, ker svoje reči vedno lepo varujem in ker vidim tudi male neskrbnosti, zato sem toliko zmožen in srečen, da morem kaj pomagati svojim ubožnim sosedom.“

Zrno do zrna pogača, kamen do kamena palača.

13. Cena.

Vse, kar pláva, vse, kar lázi,
Vse, kar léta, péš hití,
Zbêre se v presojevanje,
Pred se klíče može trí.
Meč najprvi se oglási:
„Jaz sem gospodar svetá;
Kámor pridem, pot ugládim,
Vse od mene trepetá.“
Govorí peró modrostno:
„Tmóte ne trpím nikdár;
Um človeški razsvetljújem,
Uk in znánje sta moj dár.“
Zadnji reče plúg med njimi:
„Miren rijem pod zemljó;
Vendar svét sem preobrazil;
Mir in sréča je z menó!“
Vse, kar pláva, vse, kar lázi,
Vse, kar léta, péš hití,
Zdaj okróg se plúga zbêre:
Plúgu véнец podelí.

14. Lažnivec.

Matijček je potoval z nekim kupcem v daljne kraje; tamkaj se je navadil prav nesramno lagati. Ko pride domov, vzamejo ga oče sè seboj v bližnje mesto, kjer ni bil še nikoli. Po potu se pogovarjata o mnogih rečéh, kako je to in óno na svetu. Doíde ju neki mesar z velikim psom. Matijček pogleda psa in reče očetu: „Videl sem, že ne vem dobro kje, še desetkrat večjega psa, nego je ta. Gotovo je bil večji od največjega konja.“ — Oče, ki so precej vedeli, da se je sinek debelo zlagal, pravijo na to: „Ta se ti je morebiti zdel malo prevelik; pa vse je mogoče, ker v vsacem kraji se vidi kaj posebnega in čudnega. Tudi tukaj,“ pravijo oče nalašč, „ne daleč od tod, je čuda poln most, ki je pa takó narejen, da če gre čézenj tak človek, ki se je zlagal tisti dan, zlomi se mu gotovo noga na njem. Le naglo hodíva, bova kmalu tam!“ Matijček dobro vé, kaj mu je, in se zeló prestraši. Vedno bolj in bolj zaostaja in vpije za očetom: „Oče, kako sem vam že pravil o tistem psu, da je takó velik kakor naš konj? To je res malo preveč, pa tako velik je bil vendar kakor vol.“ Oče pa tiho in vedno hitreje odhajajo. Matijček vpije zopet za očetom: „Ne hodite vendar tako naglo, govoriva še o tistem psu. Pes ni bil ravno tako velik kakor vol, večji pa je bil nego tele.“ Prišla sta že do mosta in treba je čézenj iti. Oče hočejo naravnost čézenj, pa Matijček jih prime za rokó, rekoč: „Ljubi oče! Počakajte še malo, predno greva čez most. Tisti pes ni bil nič večji kot drugi psi.“ Oče ga potem trdo posvaré in pravijo: „Matijček! lagati se ne sme.“

15. Sirota Jerica.

Hvaležni otroci svojih starišev tudi po smrti ne pozabijo. Tak zgled daje nam Jerica. Jerica je imela še le devet let, ko jej oče in mati umrjeta. Zapustila sta jo popolnoma sámo brez vsega premoženja na svetu. Kar sta si bila prihranila, to so jima pobrala huda leta in bolezen. Namesto imovíne zapustila sta jej obilo zlatih naukov, po katerih naj bi se ravnala, da je ne zapustí Bog, ki je najboljši oče ubogih sirót.

Ker Jerica ni imela sorodnikov, ki bi bili za njo skrbeli, živela je od milostinj dobrih ljudi. V velikih svojih nadlogah vendar ni nikoli dolžila svojih starišev, marveč molila je vsak dan za nje. Na njihov grob je zasadila zalih cvetlic, iz katerih je pozneje spletla dva lepa venca ter ju obesila na leseni križ. Sklenila je potem vselej svoje nežne ročice in prav srčno molila za svoje ranjke stariše.

To njeno lepo djanje je bilo Bogu dopadljivo. Zató je pa tudi Bog ní zapustil. Neka bogata gospá, ki jo je večkrat na skrivnem opazovala, usmili se je. Mislila si je: To je pač dobra deklica, ki svoje stariše tudi po smrti ljubi, in vredna je, da jo vzamem za hčerko.

Ker nimam nobenega svojih, bode mi ona na moje stare dni gotovo rada stregla. Upam, da mi ne bode nehvaležna, ker se spominja še celó svojih starišev, ki jej niso prav nič zapustili.

Še tisti dan se posvetuje bogata gospa z ondotnim gospodom župnikom in kmalu potem vzame Jerico za svojo hčerko. Tu se je Jerici prav dobro godílo. Bila je pa zató svojeji dobrotnici iz srca udana; ljubila in spoštovala jo je kakor svojo mater. Mnogo let ste živeli skupaj v najlepšej složnosti. Na smrtnej postelji pa je

bogata gospa volila vse svoje premoženje Jerici, ki jej je ves čas tako pridno in lepo stregla. Lahko je živela zdaj Jerica brez skrbi, ker je imela toliko, da jej ni bilo treba skrbeti za vsakdanji kruh in obleko.

Kdor stariše ljubi in rad jih imá,
Že tukaj na svetu Bog srečo mu dá.

F. Gros.

16. Mati.

Dete revno, dete malo,
Kdaj mi bodeš poplačálo,
Vse, kar zá-te skrbna mati
Mogla sem in bom prestati?

Sem na rokah te nosila,
V bolečinah te zdravila,
Zá-te noč in dan skrbéla,
Zá-te sem in bom živela.

Postelj kolikrat postlala,
Zibel tvojo sem zibála,
Pesem ti zapela sladko,
Da zaspalo si čez kratko;

Čez-te se po tem nagníla,
Srčno Boga sem prosila:
Oče, hudega ga brani,
Meni, sebi ga ohrani!

Dete malo in ubožno,
Bodi pridno in pobožno,
S tem skrbí mi boš plačálo,
Dete revno, dete malo!

S. Jenko.

17. Povračuj hudo z dobrim!

Oče Miklavž so sedeli zvečer pod lipo, ravno ko se je večerja hladila, in okoli njih je bilo troje otrok. Pogosto so oče svoje otroke učili, da večerja človeku takrat najbolje diši, kadar je poprej kaj dobrega storil, in pa, da človek nikoli mehkeje ne spi, kot kadar ga hvali dobra vest. „Kaj ste danes dobrega storili?“ vprašajo oče otroke. „Jaz sem dala svoj košček kruha ubogej deklici, ki je šla davi lačna mimo nas v šolo,“ pravi Barbka. — Jurče, njen brat, reče: „Jaz sem v šolo gredé videl vrata na sosedov zelnik odprta in svinje v škodi. Hitro sem jih izgnal in vrata zaprl.“ „Kaj pa ti, Štefan?“ vprašajo oče. Štefan molči, potem pa vendar počasi odgovori: „Saj ste nas učili, oče, da se ne smemo hvaliti, ker Bog vé naša dobra dela.“ „Res je tako!“ pravijo oče, „pa meni le povéj: naj slišita tudi bratec in sestra, kaj si lepega storil.“ — „Ko sem šel danes iz šole,“ pripoveduje Štefan, „lotil se me je sosedov Tonče in me je tepel. Pripelje se nekdo mimo in nažene potepuha. Ta skoči naglo čez plot ter si nogo zvine. Nič več ni mogel stopiti na noge in silno je vpil. Vzdignil sem ga in na rami domóv nesel.“

„Glejte, ljubi otroci, to je najboljšo delo, tudi sovrážnikom dobro storiti,“ dejali so oče.

18. Drago zéljce.

Dve dekli, Marijana in Urša, ste šli v mesto na trg; vsaka je nesla težek jérbas na glavi. Marijana vso pet godrnjá in zdihuje; Urša pa je vesela in se smeje. Marijana pravi: „Kako se moreš smejati in tako dobre volje biti? Tvoj jérbas je tako težek kakor moj, in ti nisi močnejša od mene.“

Urša odgovori: „Priložila sem v jérbas neko skrivno zeljce in komaj čutim, da kaj nesem. Stóri tudi ti tako!“

„Joj,“ pravi Marijana, „to zeljce je gotovo zeló drago! Rada bi si tudi jaz ž njim polajšala svoje breme; povej mi, ljuba moja, kako se li imenuje to zeljce?“
Urša odgovori: „To drago zeljce, ki zljajšuje vse težave in jih dela prijetne, imenuje se potrpežljivost.“

Po K. Šmidu.

19. Večerno solnce.

Kak' lépo se solnce ozira,
Zahaja in jemlje slovó!
Že žarek za žarkom umira,
Nas skoraj zapústilo bo.

Za gore visoke se skriva,
Še malo ozira se zdaj;
Kak' v senci dolina počiva,
Že s hladom odeva se gaj.

Vse spravlja se mirno počívat,
Potihnejo trudne stvari:
Počitka potrebnega vživat',
Tud' ótrok pohlevno zaspí!

20. Bodi prijazen in postrežljiv!

V nekej vasi na Laškem sta bila oče in mati, ki sta imela sina po imenu Feliksa. Bil je razumen deček; pa ker je bil zeló ubog, moral je svinje pasti. Stariši so ga lepo učili, kakó naj bo do vseh ljudi lepo prijazen, in da naj rad postreže in pomaga, komur more. Drugi otroci v vasi pa so ga zaničevali, dražili in se nespodobno vedli.

Ko neki dan Feliks pase svojo čredo, pride mimo častitljiv mnih in pastirje nagovori, da bi mu kateri pokazal pot skozi dobravo. Ali ker je bilo grdo vreme, pravijo surovi otroci drug za drugim: „Jaz ne grem!“ Feliks pa prijazno pristopi, lepo pozdravi mniha in se mu ponudi za vodnika.

Gredé mnih s Feliksom mnogo govori in vidi, da je prav dober in razumen deček. Pelje ga sè seboj v samostan in ga po dovoljenji njegovih stárišev vzame v svoj red.

Feliks se je dobro učil in je kmalu prekosil vse svoje sobrate in tovariše. Zategadelj pa ni bil ošaben: temveč je ostal vedno ponižen, priljuden in postrežljiv. Vsi so ga spoštovali in radi imeli. Povzdigoval se je od časti do časti, dokler ni bil celó škof in potém kardinal.

Ko so tedanji papež umrli, bil je Feliks enoglasno za papeža izvoljen.

21. Spodobno se obnašaj.

Dober otrok se mora vselej in povsod spodobno in priljudno obnašati.

Gledati mora, da drugim dela veselje. Kedor sè svojim vedenjem kaže, da druge ljudi ljubi in spoštuje, ta se spodobno in priljudno vede. Ako se pa hočeš spodobno in priljudno vesti, moraš si to dobro zapomniti:

Vsako jutro si umij obraz in roke s hladno vodo. Poravnaj si lasé, očédi črevlje in osnaži svojo obleko. Umazan in raztrgan ne hodi med ljudi.

Pri jedi ne govori mnogo in ne rabi roke, kjer si z žlico, vilicami ali z nožem moreš pomagati. Ne

naslanjaj se na mizo in ne oziraj se, kadar ješ in piješ; tudi emakati ni spodobno. Ne jej požrešno in ne izbiraj si najboljših jedí. Pústi drugim poprej jedí jemati.

Govóri počasi in razumno, da te vsak lahko ume. Ne imej roke, kape ali kaj družega pred usti, kadar govoriš; glej v obraz ljudém, s katerimi govoriš. Govori pa z usti, ne z rokama.

Kadar je potreba, rad govóri, pa ne segaj drugim v besedo; vselej poprej premisli, kaj porečeš. Kadar ne veš kaj dobrega in lepega govoriti, pa mólči.

Hodi, stoj in sèdi ravno. Kadar hodiš, ne mahaj preveč z rokama, in kadar stojiš ali sediš, ne skrivaj rok v obleko. Kadar koga srečaš, prijazno ga pozdravi in reci: Dobro jutro! dober dan! dober večér! lahko noč! Bog daj srečo i. t. d.

Nikoli se ne skrivaj! Človek se že na poti spozná, koliko veljá.

Nikdar se pri ljudéh ne praskaj po glavi ali životu; ne grizi si nohtov in ne trebi si ust in nosú. To se drugim studi.

Ne posmehúj se in ne smej se drugim, tudi ne nagajaj nikomur in ne draži nikogar. Váruj se razpora in besedovanja. Bodi miroljuben in postrežljiv. Če greš s kom imenitnejšim, daj mu hoditi na desnej strani, sam pa ostani na levej in ne stopaj naprej.

Ogiblji se vseh prepirljivih, nevednih in nespodobnih ljudi.

Ako te kedó česa popraša, povej prijazno, če veš in če smeš; ako ne veš ali ne smeš, spodobno se izgovóri ali pa mólči. Lagati ne smeš, nikoli! Tudi ne vpij in ne razgrajaj po poti. Takó delajo divjaki.

Kadar prideš v tujo hišo, odkrij se, pozdravi domače, kakor je spodobno, in razumno povéj, česa bi rad.

Ako pa greš v kako imenitnejšo hišo, osnaži si obuvalo, odkrij se, potrčkaj lahko na vrata in če se ti oglasé, stopi spodobno in počasi v izbo, prijazno se prikloni in razločno povej, kaj hočeš. Klobuka, plašča in drugih takih reči ne odlagaj, in tudi sestri ne smeš, dokler ti ne rekó.

Kadar kdo imeniten pride k tebi v hišo, pozdravi ga ter ponudi mu sedež. Kadar odhaja, spremi ga, in če je zvečer, posveti mu tudi.

Ako hoče kdo kaj od tebe imeti, prijazno mu postrezi, če mu moreš; ako pa ne, pravično se izgovôri. Ne jezi in ne žali nikogar.

Ako bi rad od drugih kaj imel, moraš lepo in spodobno prositi in se tudi zahvaliti, kadar si dobil.

Ravnaj se vselej po pametnih in omikanih ljudéh; robotih in surovih nikdar ne posnemaj.

Kar prvič prav ne storiš, pa drugič popravi; vadi se poštene šege.

22. Pregovori.

Ne prodajaj kože, dokler medved v brlogu tiči.

Kadar mačke ni domá, miši plešejo.

Krava pri gobci molze.

Boljše hranjeno jajce, kot sneden vol.

Bog že vé, zakaj kozi rok odbije.

Vrana vrani oči ne izkljuje.

Jabolko ne pade daleč od jablani.

Kopriva ne pozebe.

Ni vse zlato, kar se sveti.

Stara navada, železna srajca.

23. Bog je pravičen.

Mlademu človeku, ki se je vozil po cesti, splašijo se konji; voz se zvrne, in ubogi človek si tako hudo poškoduje nogo, da so mu jo morali odrezati.

V bolezní ga obišče prijatelj; miluje ga zaradi tolike nesreče. Mrmrá zoper Boga, rekoč: „To ni po pravici, da Bog dopušča tolike nadloge na ubogega človeka!“ Bolnik mu reče: „Prijatelj, glej, da se ne pregrešiš zoper Boga! Ravno s to nogo, ki sem si jo zlomil, udaril sem v mladosti in pahnil skozi vrata svojo mater, ktera je na to britko zajokala, milo pogledala k nebu ter globoko vzdihnila. Ta njen zdihljaj je uslišal, njene solze je videl pravični in vsevideči Bog ter me je zdaj tako hudo kaznoval.“

Otroci! Zapišite si v srce zapóved božjo, ki pravi: „Sopštúj očeta in mater, da boš dolgo živel, in da ti bo dobro na zemlji!“

Iz „Vrtec“-a.

24. Pošten beraček.

Necega imenitnega gospoda v Rimu poprosi ubog deček milostinje. „Nimam drobiža,“ pravi gospod. Deček pa se ponudi, da bi tudi rad šel denar menjat. Gospod se mu posmeje zaradi te čudne ponudbe, dá mu cekin, gre dalje in ne misli, da bi kedaj še videl tega dečka. Ali za nekoliko časa ga doteče deček in prinese izmėnjani denar. Gospod se zeló začudi in je vesel poštenega dečka; deček pa ne umé, kako bi moglo to kaj čudnega biti. „Saj nisem nič več storil, nego to, kar sem obljubil,“ pravi deček: „in tako mora vsak storiti. Še na smrtnej postelji so mi rajni oče rekli: Izpolni, kar obljubiš! to je pot k poštenosti; če boš pošten, ne

bo se ti slabo godilo.“ Gospodu je deček tako všeč, da mu podari ves izmėnjani denar; ko še zvé, da je res ubog, ter da ima bolno mater, dá ga učiti. Tako si je deček kmalu svoj kruh služil.

25. Bodi usmiljen!

Lukey in Primož gresta neko jutro skupaj v šolo. Vsak ima kos kruha za kosilce v roki. Sreča ju uboga žena z majhnim otrokom v naročji. „Oj, ljubi deček!“ pravi žena Primožu, „daj vendar mojemu lačnemu otroku malo kruha; danes ni še nič jedel.“

„Sam sem lačen,“ pravi Primož ter otepa in jé svoj kos kruha dalje.

Lukey pa ni tako storil. Tudi on bi bil lahko pojedel svoj kos; pa ker ubogi otrok tako milo joka, dá mu takoj ves svoj kruh in se veseli, ko vidi, kako otrok košček kruha veselo vzame in uživa.

„Bog ti plačaj! ljubi, dobri otrok!“ pravi Lukeu mati ubozega otroka. Lukey pa gre vesel po svojem potu dalje.

Kar smo siromaku dobrega storili,
To nebeškemu Bogú smo podelili.

26. Kam in kje!

„Kam drži na desno cesta,
Kam drži na levo pot?
Mož! povejte mi po skušnji:
Kje se ložje ognem zmot?“

„Pot, ki vidiš jo na pravo,
Te prinese v mesta kras;
Ki drži na levo steza,
Te pripelje v prosto vás.

Če nameriš jo na mesto,
Kras zidovja najdeš hiš;
Če se pa na vas obrneš,
Tam nasprotno vse dobiš.“

„Kam tedaj se naj obrnem,
Al' se v mesto naj podam,
Ali naj na vás jo mahnem,
Srečo boljšo kje imam?“

„„Vidiš, to ti je vse eno;
Kakor se obnašal boš;
Lahko v mestu, hlako v vasi
Si, če hočeš, srečen mož.““

M. Valjavec.

27. Vsem se ne more ustreči.

Mlinar in njegov sin ženeta v bližnje mesto osla na prodaj.

Med potjo ju sreča kmetič na konji in jima reče: „Pač nista pametna, da vama osel prazen gre, in nobeden vaju na-nj ne sede.“

Mlinar takoj posadí sina na osla.

Malo potem srečata voznika, ki pravi: „Ti neródni mladenič! Ali te ni sram, da ti jezdiš, tvoj stari oče pa mora peš hoditi?“ Sin skoči brž raz osla in puští, da se oče vsedejo na-nj.

Komaj sta pa malo naprej šla po peščenej cesti, sreča ju kmetica, ki je nesla poln jérbas sadja na glavi, in reče: „To je neusmiljen oče, ki tako široko na oslu sedí, v tem ko mora sin po pesku brusiti nogé.“

Na to vzame mlinar še sina k sebi na osla.

„Oj, ubogo živinče, gotovo mora poginiti pod toliko težo,“ kričí ovčar, ki je pri poti ovce pasel.

Zdaj stopita oba raz osla, in sin reče očetu:
„Kaj hočeva storiti zdaj z oslom, da ustreževa ljudém?“

Mlinar pa je dejal: „Zdaj lahko vidiš, moj sin, da vsem ljudem ne moreš nikdar ustreči.“

Po. Kr. Š m i d u.

28. Pregovori.

Sloga je od Boga.

Človek obrača, Bog obrne.

Sreča je opotočna.

Denar ima polzek rep.

Čas je denar.

Od besedi se nihče ne zredí.

Dela, ki ga danes lahko storiš, ne odlašaj na jutri.

Potrpljenje železne duri prebije.

Nesreča nikoli ne praznuje.

Kakor se posoji, tako se vračuje.

Kdor zgodaj vstaja, temu kruha ostaja.

Po storjenem delu se sladko počiva.

Laž ima kratke noge.

Vsak pometaj pred svojim pragom.

Kakeršna setev, takšna žetev.

Kdor rad potrpi, ta si rože sadi.

Človek kaže v mladosti, kaj bo v starosti.

Vsak je svoje sreče kovač.

Kdor dolgo izbira, izbirek dobí.

Lastna hvala, cena mala.

29. Prazen strah.

Milika se po noči prebudí; zdi se jej, kakor da bi kdo trkal na vrata. Skloni se v postelji ter prav tenko poslušá. Zopet prav močno zaropóče. Milika od strahú komaj diha. Čez nekoliko časa zopet prav dolgo ropóče. Milika se spomni, da je teta bolna; misli si, da je umrla in prišla slovo jemati, kakor je slišala praviti. Vsa plašna smukne pod odejo ter vso noč od strahu ne zatisne očesa. Kaj pa je bilo? Pes je sedel na pragu, obiral se ter je trkal z gležnjem po vratih. Ko se je zdanilo, gre Milika iz sobe in najde psa na pragu.

30. Sreče dom.

Kdor kol' pod milim nebom žíví,
Vsakdo pač srečen biti želí;
Cesar na tronu, kmetič na polji,
Prosi od Boga sreče po volji:
Tud' jaz je iščem križem svetá:
Kje nek' prebiva, kje je domá?

Tam, kjer cvetlice krasno cvetó,
Mislim, da sreči venec pletó;
Solnce pa rev'ce ves dan pripeka,
Kôsec jim slednjič glav'ce poseka,
Koder pa smrtna kosa kosí,
Sreče ni prave, jok se glasi.

Z vrta na polje grem je iskàt;
Tam se raduje kmetič bogàt;
On si bogato žetev obeta,
Sreča pšenice venec mu spleta;
Toča prihruje, žito zdrobí,
Sreča, veselje z njive zbeží.

Ptice vesele, zelen je gaj,
Mislim, tu ima sreča svoj raj;
Zima prikima, ptice zbežijo,
Hribci pod mrzlim snegom ležijo;
Glasa veselja čuti ni več,
Gaj le žaluje, sreča je preč.

Kje neki ima sreča svoj dom?
Kdo mi pové, kje našel jo bom?
V čistem le sreci ona kraljuje,
Srce nedolžno razveseljuje;
Sreča prebiva v sredi sreća,
V sreci poštenem ti je domá.

J. Virk.

Človeško truplo, jed in pijaca.

31. Zdravi udje.

Jože, črevljarski pomagálec, popotoval je po deželi. Neki dan pride ves truden in spehan h gostilnici. Ukaže si prinesiti kozarec piva in kos črnega kruha. Ni mu bilo kaj po volji, da je moral peš hoditi, in da si ni mogel privoščiti kaj boljšega.

Kmalu za njim pridrdrá lepa gosposka kočija, v katerej je sedel premožen mož visocega stanú. Dá si prinesiti mrzle pečenke in najboljšega vina. Vse to použije v kočiji.

Jože ga práv zavidno pogleduje in si misli: Ko bi se pač tudi meni tako godilo! Tujec to zapazi in reče Jožetu: „Ali bi morda rad menjal z menoj?“ — „Zakaj ne?“ pravi Jože nepremišljeno, „le stopite, gospod, iz kočije in dajte mi vse, kar imate; tudi jaz vam dam, kar imam.“ Tujec ukaže svojemu strežniku, naj ga vzdigne iz kočije. Ali žalosten pogled! Njegove noge so vse mrtvo-udne; ne more ne stati ne stopati, temveč strežnik ga mora držati tako dolgo, da mu prinesejo bérle, na katere se je opiral.

„Ali te zdaj še mika, da bi menjal z menoj?“ vpraša tujec Jožeta. „Bog me váruj tega,“ pravi prestrašen Jože; „moje noge so mi ljubše, kot sto in sto konjskih. Tudi rajši jem črn kruh in lahko poskočim,

kot pa da bi imel pečenko in vino, in bi me morali drugi voditi, kakor otroka. Z Bogom, gospod!“

S temi besedami se Jože posloví in vstane, da bi odšel. „Prav govoriš,“ še pravi tujec; „ako bi mi ti mogel dati svoje zdrave noge, dal bi ti jaz za nje voz, lepe konje, denar in vse, kar imam. Ubog pa zdrav človek je srečnejši, kot bogat hromec.“

32. Čuti.

Oči pod čelom so nam okna, da gledamo ter se veselimo mnogih lepih stvari. Oko je okroglo, kakor jagoda. V sredi očesa je neko leči podobno zrnce, ki je čisto in prozorno. Oči so žlahten in zelo občuten ud našega telesa. Modri stvarnik jih je za to v koščene jamice postavil, ogrnil jih zgoraj in spodaj z vejicami, ter jim je dal obrvi za streho, da bi jim vroči pot s čela ne škodoval. Oči je treba varovati; ne berite tedaj v mraku, ne na solnci ali v tacem kraji, kjer se preveč blišči. Predrobno delo in predolgo napenjanje oslabí oči ter prisili naočnike nositi. Če tekočina iz očesa izteče, človek oslepí. Slepec je velik ubožec.

Ušesa so sluhu dvojna stranska vrata. Lepo so okrožena kakor polževa hišica, po kateri glas zadoní na znotranjo, bobnu podobno kožico, da slišimo. Preblizu ušés streljati in pokati, ni zdravo. Nekateri otroci že na svet pridejo gluhi, in taki pozneje tudi ne morejo govoriti, ker ne slišijo, kako drugi govoré. Gluhonemi so veliki reveži na svetu. Velik, velik božji dar je uho.

Nos v sredi lica je čuvaj, ki voha in sodi, česar oko ne more, če kaka stvar diši ali smrdí. Nos nam tudi pomaga razločneje govoriti. Premočno dišeče cvetlice in druge take dišave so škodljive; po njih bolí glava.

Usta so poglavitna vrata, skozi katera gre sapa in živež v človeka. Jezik presoja in pové, kaj je dobro, kaj ni. Okús nam naznanja sladko in grenko, kislo ali žarko. Če jezik ni čist, ni tudi pravega okusa, in jed se ne prilega.

Ako je človek zdrav, čuti po vsem životu s čutnicami (živci). Čutimo mrzlo in toplo, mehko in trdo, golo in kosmato; le nohtjé, lasjé in kosti ne čutijo. Najtanje čutimo na koncéh prstov.

33. Kaj imam.

Očesi dve imám, ki bistro gledate svetlo, zdaj zemljo, zdaj lepo nebó, da lahko vse poznam. Oči preljub so božji dar; le greha gledati nikdár!

Ušesi dve imám; kar ljuba mati rečejo, al' dobri oče vprašajo, odgovor hitro dam. Ušesa so tud' božji dar, poslušat' greh me Bog obvár'!

Imám še jezik od Bogá, da lahko pojem, govorím, potóžim se in zakričím, kjer je kaj hudega. Obrača se mi jezik rad, pa ne opravljat', ne legàt'!

'Mam tudi roki dve; na vsaki prstov pet, ž njim' pisat', vsako reč prijet'; prav zdravi ste obe! Ž njim' delati, ne pa igrat'; ž njim' služiti, pa ne jemàt'!

A. M. Slomšek.

34. Zdihljaji slepca.

Le enkrat bi videl, kak solnce gor gre,
Bi videl, kje luna, kje zvezde bliščé;
Al' tema poskuša nad manoj si moč,
Ne vem nič od dneva, obdaje me noč.

Le enkrat bi vedel višnjévo nebó,
Zeleno planino in belo goró,

Le enkrat bi videl oblak nad sebój,
Bi vprašal ga glasno, jočeš se z menój?

Le enkrat bi videl dolino in gaj,
Oh blagor! veselje, kdor vidi tu raj.
Le enkrat bi videl, kak' cvetke cvetó,
Méd drugim, strup meni v prsih nesó.

Le enkrat bi videl soseda očí,
Bi vprašal v očesih, kar srce tají.
Svet zá-me ni stvarjen, le grob si želím,
V grobu resnico in up zadobím.

35. Najžlahtneje dišave.

Necega kneza je na sprehodu vjela ploha; hitro stopi v kmetsko hišo se sušit. Otroci so sedeli za mizo, pred njimi je stala skleda polna močnika. Vsem je bil v slast; jeli so, da je bilo veselje. Bili so pa tudi čvrsti in lepi, kakor kri in mleko.

„Kako je vendar mogoče,“ vpraša knez mater, „da otroci tako prosto jed s takim veseljem zajemajo ter da so pri tem vendar tako lepega lica?“

Mati odgovori: „To dela troje dišav, katere jim v jedilo devljem. Najpoprej si morajo otroci kosilo zaslužiti, potem jim pred kosilom ne dam ničesa jesti, da lačni k mizi pridejo, a naposled jih še zadovoljnosti privadim s tem, da jim ne dajem nohenih slaščic.“

Po K. Šmid-u.

36. Velika pogrnená miza.

*Mati so bili pogrnili mizo.
V slast je šla južina Francetu*

in Nežici. Oče reko: „Danes vama
hočem pokazati drugo, veliko mizo.“

Popoldne gredò z otrokoma na
neki bližnji hrib V gozdu so našli
mnogo sladkih jagod; vrabci na
vejah so veselo cvrčé zobali zrele
črešnje. Iz ovetlic ob potu so bučele
srkale sladko strd. Gledali so tudi
hitre lastovke, katere so si v zraku
lovile mušic.

Naposled pridejo na hrib, s ka-
terega se je lepo videlo na vse strani.
Oče pravijo: „Poglejta prelepa
žitna polja, poglejta vrte, travnike
in pašnike. To je velika pogrnena

*miza, katero nebeški Oče vsem stvar-
em pogrinja in bogato z žvežem
zaklada. Hvaležni mu bodimo!*"

37. Pot do kruha.

Oj kmet, al' véš do kruha pot?
Al' véš, kje poln dobi se sod?
Plug in motika vesta za-nj!
Le prašaj ju, ko vstaneš 'z sanj.

Pa rano vstani: nezaspán
Rabótaj, dokler sije dan;
Skrbnó obdelaj si poljé,
Okoplji v nógradu trsjé.

Pomladni hlad, poletni znoj
Po vrsti hodi naj s teboj;
Na levo desno ne pogléj
In stopaj ž njima zvést naprej.

In ko se leto jesení,
Na njivi hleb se ti zorí;
In ko umrè jesenski grom,
Tekoč ti nograd zajde v dom.

R. Ledinski.

38. Uganka.

Na ognji pražena,
Na mlinu zdrobljena,
Z vodo polita,

Zlo rada pita
Sem črna kuhana;
Rad me imaš,
Al' me poznaš?

A. M. Slomšek.

39. Kravár.

čuden
Neki deček je pasel kravo na trati blizu sadnjega vrta. Ko kvišku pogleda, vidi nekaj lepo rudečih in zrelih črešenj. Zeló ga mikajo. Pustí tedaj kravo samo in spleza na drevo. Krava pa gre s pašnika, pride skozi odprto leso na vrt, žrè cvetlice in zelišča prav po svojej volji; mnogo pomandrá in pohodi. Ko deček to vidi, zeló se stogotí; skočí z drevesa, vzame palico ter rotí in pretepa kravo prav neusmiljeno. Naenkrat pa stopijo k njemu njegov oče, ki so vse to gledali. Ostro ga posvaré in pravijo: „Kdo je bolj zaslužil tepen biti, ti ali žival, katera ne vé, kaj je prav ali neprav? Ali nisi tudi ti tako po svojej želji ravnal in živino pustil, ko bi ti jo bilo varovati? In zdaj si tako neusmiljen ter se ne spominjaš svojega pregreška!“

Dečka je bilo zeló sram pred očetom.

40. Hruška.

Stári oče Vrban so sedeli pred svojo hišo v senci pod hruško. Njihovi vnuki kramljajo tam okoli, jedó hruške in ne morejo nikoli zadosti prehvaliti sladkega sadja.

Stari oče jim rekó: Naj povém, ljubi moji, kako je to drevo sem prišlo. Pred več kot petdeset leti je bil tukaj še prazen prostor, in tu, kjer smo zdaj in kjer stoji to drevo, tožil sem enkrat sosedu svojo revščino.

Dejal sem, da bi bil zadovoljen, ako bi imel le sto goldinarjev svojih. — Sosed, moder mož, pa mi pravi: „To je prav lahko, ako le hočeš začeti. Glej na tem mestu, kjer stojiš, je še več kot sto goldinarjev skritih; poskusi jih dobiti!“ — Jaz sem bil takrat še mlad, nezkušen in sem precej tisti večer tukaj izkopal globoko jamo, toda nisem dobil ne enega krajcarja. To mi je zelo mrzelo. Ko sosed zagleda zjutraj to jamo, smeje se mi prav debelo in pravi: „Ti si vendar brezumen! jaz nisem mislil tako. Dam pa ti mlado hruško, vsadi jo v to izkopano jamo, in za nekaj let se ti denarji prikažejo.“ Vzel in vsadil sem mlado drevesce, zrastle je ta lepa hruška. Sladko sadje, katero mi je dajalo drevo že nekaj let, prineslo mi je že več kot sto goldinarjev, in še vedno mi prinaša prav obilne obresti.

Nisem še pozabil znanega pregovora, tudi vi si ga zapomnite, ki pravi:

„Jablane, hruške in druge cepé
Cépi v mladosti za stare zobé!“

41. Skrb za zdravje.

Zdravo teló je najboljše blago na zemlji. Nekateri premalo premislijo, kolik dar in kolika dobrota je zdravje. Mnogo mladih ljudi se pokvari že v mladih letih, da so ves čas življenja nadložni, ali pa morajo prezgodaj iti pod črno zemljo, zato ker se niso varovali in so neredno živeli.

Kdor hoče za zdravje skrbeti, naj se ravná po teh pravilih:

Bodi zméren v jedi in pijači. Ne jej in ne pij nikoli več, ko potrebuješ za življenje. Ne jéj tudi nikoli nezrelega sadja in nobenih jagod, gob in drugih zelišč, katerih ne poznaš; mnogo stvari je zelo strupenih.

Vroč nikoli ne pij. Nobena močna pijača, naj si bo pivo ali vino, ne prilega se mladini. Posebno pa je žganje strup vsacemu človeku.

Ne prehlajaj se. Če ti je vroče in se potiš, ne slači se in ne hodi v tak kraj, kjer sapa vleče. Nezdravo je spomladi in jeseni ležati na mokrej ali hladnej zemlji.

Po zimi prehitro iti z mraza na toplo, je zelo škodljivo. Kdor ozébe, ne sme iti za peč.

Bodi v vseh rečéh prav čeden in snažen. Snaga je prijateljica ljubemu zdravju. Ako hočeš imeti svetle oči, zdrava ušesa in zdrave zobe, glavo in noge, le pridno jih umivaj.

42. Kruh in voda.

O času velike draginje je prišel Jernej, ubog deček, s planine dol v bližnjo vas ter prosil kruha po hišah bogatih ljudi. Lovro, sin bogatih starišev, sedi ravno pred hišo z velikim kosom kruha v roki. „Daj tudi meni košček kruha, zelo sem lačen.“ Ali Lovro je bil trdosrčen in mu mrzlo odgovori: „Poberi se, za te nimam kruha.“

Čez leto in dan pride Lovro na planino iskat izgubljenih koz. Dolgo je hodil in plazil po skalovji in pečinah. Solnce je strašno pripekalo, in on je žeje že skoraj obnemagal, pa nikjer ni mogel najti studenca.

Zagleda v senci pod drevesom sedečega ubozega dečka Jerneja, ki je ovce pasel ter imel poln vrč vode poleg sebe. „Daj mi malo piti,“ reče Lovro, „strašno me žeja.“ Ali Jernej mu odgovori: „Le pojdi naprej! za te nimam vode.“

Zdaj se spomni Lovro, da tudi on enkrat ni hotel grizljaja kruha dati ubozemu Jerneju. Solze ga oblijó,

ter prosi Jerneja odpuščenja. Jernej mu podá vrč z vodo in reče: „Nisem tako trdosrčen, da bi ti ne privoščil požirka hladne vode; le napeljati sem te hotel, da bi spoznal svoj pregrešek ter izkusil, kako hudo je človeku, ako mu česa manjka.“

Lovro se napije in pravi: „Bóg ti povrni to kapljo vode stoterno že tukaj na zemlji in kedaj tam v nebesih.“

Po K. Šmid-u.

43. Strupéne jagode.

Janezek najde v hosti grmič z lepimi črnimi jagodami. To so lepe črešnje, misli si. Utrga jagodo in jo pozoblje. Ker se mu je sladka in dobra zdela, jih pozoblje še več. Pa kmalu čuti, da mu ni dobro. Začne se mu v glavi vrtéti, oči so mu nekako temne, da prav ne vidi, in ves je omamljen.

To namreč niso bile črešnje, ampak strupéne jagode. Komaj je domóv prilezel. Domá odkritosrčno pové, kje je bil in kaj je storil. Urno mu dadó toliko mlačnega mleka in siratke piti, da je hudo bljuval: glavo pa mu zmivajo z mrzlo vodo. Komaj je tedaj še smrti odšel; le počasi je ozdravel.

44. Bog za vse skrbi.

Na zemlji miške najti ni,
Da bi ne 'mela mamice,
Ki ji prinese skorjice,
Da rev'ca stradala ne bó;
Tud' ji postelje postelj'co.
Bog ljubi pač za vse skrbi.

Pod nebom tudi ptice ni,
Da bi ne 'mela suknjice,

Prav lepe, tople, pernate,
Ki greje ptičico gorkó,
Da hudi mraz je vzal ne bó.
Jo Oče mili oskrbí.

Na zemlji vsej črvička ni,
Da bi ne našel kapljice,
Katere on napije se;
On najde dosti živeža
In lakote še ne pozná,
Nebeški Oče za-nj skrbí.

Pod solncem stvarce take ni,
Da bi še táko mala bl'a,
Pri Bogu ni pozabljena;
'Ma vsaka svojo hišico,
'Ma vsaka svojo postelj'co.
Vse ljubi Oče preskrbí.

Glej, dete moje, tudi ti
Očeta dobrega imaš;
Lahko se njemu v roko daš,
Lahko se njega veseliš,
Ker v božjih rokah ti živiš.
Bog Oče za te tud' skrbí.

A. M. Slomšek.

Dom.

45. Hiša.

Veseli so se igrali otroci na cesti. Kar pribuči veter ter jih razkropí na vse strani. Kako dobro je bilo, da so otroci znali kraj, kamor veter ni mogel za njimi. Nu, zdaj le razgrajaj, kolikor se ti poljubi, stari razgrajáč! Ne bojímo se te, ne; tukaj v hiši pri očetu in materi smo v varnem zavetji ter gledamo skozi zaprto okno, kako se jeziš zunaj po cesti, po polji in po vrtéh. Ha, ha, kako ropotáš z vrati in okni! A vse zastonj, v hišo ne prideš, dobro smo se zaprli; za to je napravil ključavničar ključe in ključavnice.

Veter videč, da ne more v hišo k otročičem, da bi jim obrnil nekoliko miz in stolov, potegne jo gori na streho, mlati in razbija po strešnih opekah, pogleda skozi lino v podstrešje ter jo pobriše naravnost v dimnik, kjer se bučèč sprehaja dol in gor. To je bila godba, kakoršne niste slišali še nikoli. Ako bi ne bil dimnik tako dolg, gotovo bi jo bil stari razsajáč pobrisal tudi v kuhinjo. To bi bilo zanj! V kuhinji je bilo vse polno skled in skledic, loncev, starih in novih, velikih in majhnih, kozíc, ponev in drugih takih stvari. Kako prijetno bi se dalo s temi rečmi ropotati!

A nikjer ni mogel veter napraviti kake škode trdo zidanej hiši. Dol v klet se mu ne poljubi; pogledal

je samo skozi ključavnico, in zdelo se mu je ondi pretemno in predolgočasno. Notri so stali veliki sodi in velike kadi, ki se ne dadó lahko prevračati, kakor bi se njemu poljubilo. Tam v kotu je korun in repa v velikih kupih, s katerimi se tudi ne dá igrati, kakor bi rad. Prijetneje se mu torej zdi zunaj na dvorišči. Tu je začel v kolo vrteti slamnate bilke, listje in kurje perje, da je bilo veselje gledati, kako je plesalo. Potem otíde skozi odprta vrata v skedenj; še vrabcem v gnezdih ní dal mirú.

V hleve na dvorišči pa ni mogel. V prvem hlevu so stali lepi konjiči, ki so zobali rumeni oves iz lesenih jasli. V drugem hlevu so ležale lepe kravice na mehkiem ležišči, prežvekujoč sladko senó. Takój zraven v tretjem hlevu so bili debeli in tolsti prešiči, in za njimi velik hlev, poln lepih, belih ovác, ki so prišle ravno s pašnika domóv; za veter jim je bilo toliko mar, kakor konjem, kravam in prešičem. To ga je zeló jezilo; prekucnil je še pred skednjem stari koš in potem je ves zelen od jeze popihal domóv. Kje stojí njegova hiša, tega vam povedati ne znam, pa me tudi malo briga, ker vesel sem, da morem v hiši stanovati, ki me varuje vetra in hudega vremena. V hiši so pa moji preljubi stariši, ki mi dajó jesti in piti, pa tudi mehko posteljoi v katerej sladko in mirno spim.

Iz „Vrtec“ a.

46. Lastovkam.

Lástovke, oj Bog vas sprimi,
Ko po dolgej, ostrej zimi
Priletele ste nazaj
V mirni náš planinski raj!
Ve pomladi ste znanílke,
Dobre sreče ste nosilke:

Kjer si dom postavite,
Srečo tja pripravite!
Gostoljuben strop je moj:
Svoje gnezdo nanj pripnite!
Tù valíte, tù gojíte
Srečonosni zárod svoj.
Skrbno jaz vam branil bom
Nežni rod in mali dom;
Nikdo vas se ne dotakne,
In mladičev vam nikdó
Z róko kruto ne izmakne,
Čuval jaz jih bom zvestó.

Iz „Zvon“-a.

47. Korist goveje živine.

Najkoristniša in najpotrebniša je človeku goveja živina. Vol vleče plug in brano ter vozi poljske pridelke domov. Krava daje okusno mleko, iz katerega delamo maslo in sir. Z gnojem gnoji poljedelec svoje njive in vinôgrade. Kdo ne ponzá tečne govedine in teletine? Volovske, kravje in telečje kože strojijo se v usnje, iz katerega delamo obuvalo. Z dlako se nadevajo sedla; iz rogov in parkljev dela strugar glavnike, gumbе in druge reči. Iz loja vlivajo sveče in pripravljajo milo; sè sežganimi kostmi čisti se slador. Tako nam govedo, živo in mrtvo, donaša obilo koristi.

48. Konj.

Konj je najlepša domača žival. Ima veliko, a lepo glavo z živimi očmi in kratkimi, po konci stoječimi, jako gibkimi ušesi. Dolgi, stisnени vrat mu lepša lahko kodrasta griva. Zalito truplo krije kratka in gladka dlaka, rep pa je z dolgo žimo porasten. Noge so tanke,

ali pri vsem tem vendar močne in skočne; s kopitom bije ob zemljo, da podkov iskre kuje o trdem kremenu. Po barvi dlake se imenujejo konji: belec, sivec, kostanjevec, rujavec, vranec, lisec i. t. d.

Že v starodavih časih je človek konja ukrotil in ga vzel v službo. Dandanes je kot domača žival skoro po vsem svetu razprostranjen; v nekaterih deželah pa se pasejo velike črede podivjanih kônj. Žrebe je jako živa in šegava žival; vedno bi skakalo in se igralo.

Konj je človeku na premnogotero korist: rabijo ga za ježo in za vožnjo. Ker je zeló razumen in pomnjev, naučiš ga lahko marsikaj, ako ga z lepa nagovarjaš in sploh lepo ž njim ravnaš. Če pa nad njim vpiješ ali ga celó tepeš, bode zastonj tvoj trud. Svojega gospodarja dobro pozná in precej vé, če je kdo drugi sedel na-nj, ali na vozu kdo drugi vzel vojke v roke.

Konj je pa tudi pogumen in srčen. Mirno stoji v bitvi, kjer topovi pokajo, trobente doné in bobni ropotajo. Ko začuje stanoviti glas, veselja zarezgetá in zdirja z jezdecem proti sovražniku. Pri vsej pogumnosti, ki jo kaže konj v bitvi v društvu s človekom, je vendar sam ob sebi jako plašljiv: najmanja stvar utegne ga tako splašiti, da se zdrzne in zbeži, ako ga precej ne vzdrži in ne pomiri močna roka.

Griva, žima, koža in kosti so za marsikatero rabo; tudi meso je užitno, če tudi ljudjé za konjsko meso posebno ne marajo.

49. Koliko stoji žrebe?

Na zelenem pašniku se je pasla kobila. Veselo je skakalo okoli nje mlado žrebe. Volk to videč pristopi in vpraša kobilo, ne bi li mu hotela prodati žrebeta, in koliko ga ceni.

„Zakaj ne bi?“ odgovori kobila, „rada ti prodam žrebe, a cena mu je zapisana spodaj na kopitu moje desne noge. Ako znaš brati, pogledi spodaj na moje kopito!“ „Učen sem in znam brati,“ odgovori volk. Kobila privzdigne nogo. Volk stopi bližje, da bi bral, kar je na kobilinem kopitu zapisanega. Ali v tem trenutku ga udari kobila s kopitom tako nemilo v glavo, da se mu vse zasveti pred očmi, in da kakor mrtev pade na tla.

Po Grimm-u.

50. Ovca.

Ovco si je človek že v starih časih udomačil, ker je jako koristna, pohlevna in potrpežljiva žival. Oven se včasih sicer brani sè svojima rogovoma, ako sta mu izrastla; a kmalu mu upade pogúm. Sploh so ovce plahe in neumne; en sam pes jih lahko strahuje po sto in še več. Če se užgè ovčja staja, ovce ne bežé iz nje; le z največjo silo jih je mogoče izvleči iz dima in plamena. Kadar morejo, zopet nazaj v ogenj pobegnejo. Kar storí oven vodnik, to storé za njim vse po redu; naj se on prekuene v globok prepad, vse bodo poskakale za njim. Kokoš brani piščeta; ovca pa se ne upa postaviti v bran za svoje jagnje. — Pameten pastir ne pase svoje črede po mokrotnih krajih, ampak po suhih hribih in prisojnih rebrih; močvirnati pašniki so ovcam škodljivi.

Od ovce se rabi vsaka, tudi najmanjša stvar. Največjo korist ima človek od ovčje volne, iz katere se predó, pletó in tkó vsakovrstne pletenine in tkanine. Iz sladkega mleka se dela okusen sir, meso pa daje tečno pečenko. Loj se rabi za sveče in milo. Iz raznih odpadkov kuhajo klej, iz črev sučejo strune. Ustrojena ovčja koža je za mehke rokavice in druge reči, krzno pa za kožuhe in kučme.

51. Krava, konj, ovca in pes.

Konj, krava in ovca se začno necega dne prepirati, kdo izmed njih je človeku najkoristnejši. Krava pravi: „Jaz mu dajem sladkega mleka, okusnega sira in surovega masla.“ Konj reče: „Jaz mu vozim težek voz, dirjam in nosim jezdeca hitro kako veter po širocem svetu.“ Ovca opominja: „Jaz hodim gola, da oblečem in obujem svojega gospodarja.“ V tem pristopi gospodarjev pes. Vsi trije ga zaničljivo pogledajo. Kmalu pride tudi gospodar in psa prav prijazno pogládi. Ko ovca, krava in konji to vidijo, jamejo nevoljno mrmrati. Konj vpraša gospodarja: „Čemu se psu tako prikupuješ? Ali nismo zaslužili mi tvoje ljubezni bolj, nego ta malovredna žival?“ Gospodar pa psa še bolj prijazno k sebi pritisne in reče: „Ne tako! Pes mi je edinega sina srečno potegnil iz vode; kako bi ga tedaj mogel pozabiti!“

52. Pes.

Pes je edina damača žival, ki hodi za človekom po vsem svetu. Postave je zelo različne. Toliko se mora pa vendar reči, da imajo vsi psi ostre zobé.

Pes je bolj podnevna žival, da-si je tudi po noči živ in buden, ako je treba. Njegovo spanje je lahko in kratko; zbudi se pri najmanjšem šumu. Če mu je vroče, moli jezik iz gobca in hrope. Med čuti mu je voh najbolji.

Glavna lastnost vsacega psa je zvestoba. Zató je pa tudi človeku nad vsemi živalmi najljubši tovariš. Domači pes mu čuva hišo, ovčarski čredo, lovski pes hodi ž njim na lov. V nevarnosti brani gospodarja, za-nj se borí do zadnjega diha.

Gospodarja pozná po glasu, po hoji in sledu in umé njegovo besedo. Kako je pazljiv, kadar pričakuje kakega povelja! Kako je vesel, ako sme iti z gospodarjem, kako klavern, ako mora doma ostati! Psi se ne smejo dražiti, kajti razkačeni radi grizejo. Strašna pasja holezen je steklina. Stekel pes je nevaren živalim in ljudém. Najbolje znamenje, da je pes zdrav, je mrzel in moker nos.

53. Prešič.

Prešič je sicer na slabem glasu, da je nesnažen; vendar je koristna domača žival. V jedéh ni nikakor izbirčen. V vsakej luži išče živalskih in rastlinskih ostankov. Išočemu živeža dobro služi rilec za tipanje in prerivanje.

Prešič ima štiri suhe noge. Na vsakej nogi ima dva večja parklja, po katerih stopa, in višje dva manja, ki se pri hoji tal ne dotikata. Namesto dlake ima ščetine, ki so po hrbtu daljše in trše. Pod kožo, ki se tudi bohovka imenuje, ima debelo mast.

Divji prešič je močnejši od domačega. — Njegovi triroboti, zakrivljeni očnjaki, čakáni po imenu, so nevarno orožje. Jeseni, kadar je veliko želoda in žirú, odebelé divji prešiči. Lové jih zarad okusnega mesa in ker na polji veliko škodo delajo. — Požrešen kakor divji je tudi domači prešič. Včasih požrè celo mladiče. Prigodilo se je že, da je svinja otroku odgrizla roko, ali mu spačila obraz.

Divji prešič živi v družbi po vlažnih gozdnih krajih, kjer si išče korenin, želoda in ogrčev. Večkrat se vleže v močvirje, da se hladí. Sameu pravimo mrjasec, samici svinja, mladiču pa pujsek ali kočej. —

Domač prešič koristi gospodarstvu več ko divji. Mast, meso in čreva so v korist, koža daje usnje za marsikatero rabo. Iz ščetin se izdelujejo čopiči, ščeti, omela in drugo enako orodje.

54. Koza.

Koza je ubogim krava. Redé jo ne toliko zaradi mesá, kolikor zaradi mleka in kože. Kozje mleko ima nekak poseben okus, vendar je prav zdravo; kozji sir sploh hvalijo; kozletina je mehka in tečna. Iz kozje kože napravljamo usnje za različno rabo. Rogovi so za strugarske izdelke.

Koze, posebno pa kozličji so vesele živali. Po grobljah, pečinah in po zidovji plezajo lahkotno in varno. Koza ima tudi svoje muhe. Danes leta povsod za teboj, jutri pa sili vedno v hlev, četudi jo kličeš kolikor ti ljubo. Zlobna pa vendar ni. Kozli se včasih hudo trkajo med seboj. Močni so, da celó moža poderó. Koza tudi ni boječa. Ako ji pes pride nenadoma nasproti, ne prestraši se ga; ustavi se mu, in varovati se mora, da ga pod rebra ne sune.

Nekatere koze so rogate. Kozlom zrastejo včasih nad sedemdeset centimetrov dolgi rogovi.

Koza je listje skoro vseh rastlin; izbira si vedno najboljše. Mladike in brstovi se ji nikdar ne morejo dosti skriti; gozdar torej ni njen prijatelj. Sama trava ji ni po volji, listnato zelišče, detelja, grašica in grah ji bolj tekne. Po zimi ji polagajo tudi seno, krompir, korenje, repo. Nesnažno krmo koza le povoha, potem pa pusti. Sploh ljubi ta žival snažnost in čist zrak; zató hira v zaduhlem zraku.

55. Mačka.

Mačko imamo pri hiši, da lovi miši in podgane. Včasih sedi po uro pred mišjo luknjico; ko se prikaže neprevidna miška, pograbi jo v skoku. Kadar je dobre volje, poigrá se še nekaj časa z ubogo miško; spušča jo in zopet ujema. Mačka je gibična in snažna, pogosto si oblizuje mehko dlako s hrapavim jezikom. Ljudém se kaj rada prilizuje. Stiska se k nam, grbanči hrbet in prede všečno, če ji gladimo tanko dlako. Vendar ji ni upati; razdražena renčí, pa tudi grize in praska. Na nogah ima namreč ostre kremplje. Ž njimi se spenja, pleza in praska. More jih pa tudi skrčiti in pod kožo skriti; zato hodi tako tiho. Mačka tudi po noči dobro vidi, ker se ji podolgasta očesna punčica v temi razširi. Svoje mlade mačka zeló ljubi; skrbno jih váruje in tudi mačku prikriva. Požrl bi jih, ko bi jih našel. Spregledajo pa mladiči še le deveti dan. Ker je mačka jako sladkosnedna, sili v mlečnico; včasih si pa poišče tudi kako klobaso.

56. Miš.

Miš je navadno sivkasta. So pa tudi bele miši rudečih oči, katere imajo ljudjé za kratek čas. Miš ima dolg, skoro popolnoma gol rep. Oprijemlje se ž njim, kadar pleza na kako šibko stvar. Vitko truplo ji je pokrito z mehko in kratko dlako. Ušesa so h glavi pritisnena.

Miš živi po luknjah in zakotjih. Nič ni varno pred njenimi ostrimi zobci. Po kletéh in hramih gloda kruh in žito, slanino in maslo in kar kaj družega najde. Mnogo stvari, katerih ne jé, zgrize in ogloje

samo iz objesti. Ona pregloda lesene stene in celó zidovje; zato je nadležna in škodljiva.

Pravo njeno življenje se začne z nočjó. V hiši, kjer ni mačke, vso noč ni mirú. Miši tekajo in preganjajo se po izbah, škrablajo in cvilijo za stenami, da človek spati ne more. Nastavljamo jim torej pasti.

57. Puran.

Puran je čuden, godrnjav ptič. Najmanjša stvar, na pr. srep pogled, zlasti pa rudeča barva utegne ga tako razdražiti, da ko besen tudi v človeka skoči. Kadar je jezen, skrči vrat, našopiri rep in brusi razpete perotnice po tleh. Kri mu sili v glavo; glasno kavdrajóč nosi se mastito in mogočno.

Puran dobro hodi in hitro beží s krili na pol razpetimi, letí pa slabo — in to le v največjej sili.

Pura znese spomladi 20—30 jajec in valí skoraj mesec dni. Mladi purančki so jako občutljivi; mraz in mokrota jim škoduje v prvej mladosti, da jih mnogo pogine. Radi se pasejo po travnikih in po polji, kjer razen trave in zrnja pobirajo tudi malo golazen. Všeč jim je vsaka piča, najbolj jim ugaja menda koruza.

Med vso perotnino ima puran najokusnejše in najprhkejše mesó; ako je dobro opitan, tehta do 10 kilogramov.

58. Gos.

Gos ljubi vodo, v katerej plava in roni; zató ima plavno pečico na nogah. Najlepši na njej je vitki vrat, ki se zvija kakor kača.

Z drugo perotnino se gosi ne družijo rade. Malokedaj so tihe, posebno v družbi ne, vedno čebljajo.

Včasih začno na vse grlo gagati in zvihrajo naprej z razprostrtimi krili in stegenim vratom.

V zrak se gos redkokedaj vzdigne. Gredé se s celim telesom ziblje. Speč vtakne glavo pod krila ter stoji na enej nogi, ali pa postransko leži.

Gos valí štiri tedne. Mladíči zapusté gnezdo, kakor hitro se izvalé. Proti mrazu so jako občutljivi. Pokriti so z mehkim puhom. Od gosí dobimo dobro pečenko in mehko pérje za pérnice. Nekedaj so z gosjim peresom tudi pisali.

59. Domači golob.

Med domačo perotnino se sme golob človekov ljubljenec imenovati. Golob je ljubezniva, krotka in nežna ptica, ki ljubi družbo. Vse njegovo bitje in življenje je miroljubno, priprosto in nedolžno. — Svojo hišico — golobnjak — ljubi čez vse. O požaru pestrašen obleteva svoj dom, dokler osmojen sam v ogenj ne pade. Ako ujetega v tuj kraj odneseš in zopet izpustiš, najde čez hribe in doline pot do svojega pravega doma. Zarad te lastnosti in odlične hitrosti v letanji so pošiljali v starih časih po golobih pisma in poročila v daljne kraje.

Po obleki je golob različen. Ta ima nežno čepico, drugi pečico, tretji čedno ovratnico. Kako čedno stopajo in tapljájo po belem pesku, kako se jim vedno žarí rudečkasto okó! Potem pa zletijo gibično in lahko na streho. Tu se kljunčkajo, grlijo, igrajo ter si na vsakovrsten način delajo kratek čas.

Golobica izvalí 3—6 krat na leto po dva slepa in kilava mladíča. Stara jih pitata sè zrnjem, katero popred v grbanci zmehčata. V štirih tednih so godni. Njih meso je nežno in okusno.

Sploh se misli, da delajo golobje po setvah mnogo škode. Ne more se reči, da bi tam pa tam kacega zrnca ne pobrali, vendar se večinoma le s plevelovim semenom, zlasti grašico hranijo.

Med zverinami in pticami ujedami ima golob mnogo sovražnikov.

60. Vrabec.

Ni ga kraja v naši domovini, kjer bi ne bilo vrabca, tega povsod znanega, zvitega in predrznega ptička. Najbolj mu godijo kraji, kjer na dobro obdelanem polji strn bogato obrodi. Tudi po cesti se klati, kakor poreden páglavec, valja se po prahu ter se vedno prepira sè svojimi tovariši. Za temne gozde in visoke gore ne mara.

Barve je sivo rujavkaste. Samec se loči od samice po črnem grlu in belem pasu prek perotnic. Kljun mu je kratek in čvrst. Na vsakej nogi ima po tri kratke prste s kratkimi krempeljci.

Vrabec ostane vse leto pri nas. Po zimi se mu včasih slabo godí. Pa on si vé tudi v tem hudem času pomagati. V skednjih brska po plevah; v hlevu pazi na hlapca, ko konjem polaga; okoli kuretine in golobov se potíka, da jim izmakne nekoliko živeža; še celó, kadar voznik pred krčmo konjem ovsa nasuje, pride vrabec, da dobí svoj delež. Kadar so črešnje zrele, mora vrabec prve imeti. — Samica znese 5—8 zelenkastih jajčec; valita pa obá. Početkom pitata mladiče sè samim mrčesom, zlasti gosenicami. Če pomislimo, da vrabec dvakrat ali trikrat na leto valí, lahko vidimo, koliko škodljive golazni pokončá. — Zatorej je zaslužil, da mu po zimi ko se mu slabo godí, privoščimo nekoliko zrnc prosa ali pa skorjico kruha.

61. Sraka in pavje pérje.

Pravijo, da je bila nabrala sraka pavjega pérja, katero se sveti kakor čisto zlato, kadar ga solnce obsije. Olišpa in našopiri se ž njim ter gre tako nališpana ošabno mimo srak, svojih tovarišic; vsa napihnjena jih še ne pogleda, temveč se prevzetno pomeša s pavi. Pavi hitro spoznajo svojino, izrujejo tujki pavje pérje in jo zaženó na pol golo, od koder se je bila priklatila. Vsa osramočena in oključvana se privleče med svoje sestre; pa tudi srake jo začnó črtiti, ključvati in preganjati takó, da sirota izgubi še svoje pérje; povsod zavržena naposled nikamor ne vé.

Prevzetnost se povsod spotika
In sramota se za njó pomika.

62. Na vrtu.

Po vrtu sem hodil,
Cvetlice sem bral,
Otrokom najlepše
Za vence dajál.

In vence spletáli
So mične, lepé,
In zraven ustíli
Besede sladké.

O mila nedolžnost,
Kak' sladko živiš!
Pri rož'cah minljivih
Se tak' veseliš.

Nedolžne ročice
In čisto srcé,
Te rož'ce so tiste,
Ki tebe zlaté.

A. Praprotnik.

63. Rožici.

Bodi mi zdrava,
Rožica zala!
V tihej samoti
Skriva te vrt.

K tvojim vonjavam,
Rajskim dišavam,
V solnčnih je žarkih
Pot mi odprt.

Cvetje rudeče
Veter razmeče,
Tebe in mene
Čas zaduši.

Torej bod' zdrava,
Rožica zala!
Dokler še sije
Rajska pomlad.

A. Umek.

64. Cvetlice.

Bogoljub se na vrtu pred rožnim grmom ustavi in reče svojim sestricam: „Pač je roža najlepša cvetlica!“ Marica zavrne: „Saj je lilija prav tako lepa kakor roža. Meni te dve cvetlici najbolj dopadate, vse druge niso nič vredne.“ Anica pa reče: „Kaj še! Vijolice so najlepše! Ali jih nismo spomladi najraje trgali.“

Mati, ki so ta razgovor slišali, rekó: „Vse tri cvetlice, o katerih se pogovarjate, so lepe podobe ponižnosti, bela lilija je podoba nedolžnosti, in rudeča roža nas spominja dobrote sreča ter nam pravi: srce vaše naj plantí od ljubezni do predobrega nebeškega Očeta.“

Ponižnost, nedolžnost, dobrotá sreča
Med vsemi bogastvi še največ veljá.

Po K. Šmidu.

65. Bučela in ovca.

Mala bučela pribrenčí do človeka
in ga vpraša: „Človek! ali imaš
večjo dobrotnico med živalmi kot
nas bučele? Povej mi po pravici.“

2. del, 1. knjiga

Človek jo pogleda in izpregovori:
„Se vé da jo imam. Kaj pa je?“

Bučela zopet vpraša: „Kdo pa ti je večji dobrotnik kot mé bučele?“

Človek odgovori: „Ovca mi je večja dobrotnica, kot si mi ti in tvoje sestre. Ovca mi toplo volno daje, ti le sladko stid. Volna mi je pa potrebnejša in koristnejša od sladke stidi. Ovca mi je največja dobrotnica med živalmi. Vrh tega mi ovca volno radovoljno daje, ti bučela me pa pikaš. Ali ni ovca imenitnejša od tebe, bučela?“

Bučela molči in odleti. *af*

66. Rujavi hrošč.

Rujavi hrošč ali navadni keber, katerega vsi prav dobro poznate, spada med one živali, ki jih imenujemo žuželke. Rujavi hrošč se prikaže konec aprila meseca ali v začetku maja, t. j. ob času, ko večinoma že vse naše drevje poganja. Otroci imajo tega hrošča zelo radi.

Truplo je črne barve; na zadku pa vidimo sedem roženastih, črnih, belopikastih obročkov. Gornja krila so trda, rudečerujava; pod temi ste pa zopet dve mrežasti, prozorni krili, s katerima leta. Na glavi ima dve rujavi tipalnici, ki imate na odebeljenem konci šopek mahalčastih listkov. Nog ima šest z ostrimi krempljci, s katerimi se po drevesnem listju proprijemlje in okleplje. Po dnevi sedi največ po drevesnem listju ali mladikah prav mirno, kakor bi spal, ter ga lahko pobereš in otreseš; zvečer pa glasno brenčé sè svojimi tovariši okolo rojí. — Ta hrošč je največji sovražnik kmetijstvu, ker nam objeda drevesno listje, cvetje in mlado sadje. Tako naredi veliko škodo, posebno ako se pokaže v velikih tropah, kar se navadno vsako četrto leto zgodi.

Hrošči se sicer kmalu zopet izgube v zemljo, od koder so prišli, ležejo jajca in potem poginejo. Iz jajčec se pa v 4—6 tednih izležejo črvom podobne ličinke ali ogerci (podjédi), ki se redé s koreninami različnih rastlin in so zelo požrešni. Ti črvi prerijejo zemljo na vse strani in ponavljajo to jako škodljivo delo po 3—4 leta. Naposled so podobni 6 cm dolgim, rumenkasto belim, členastim črvom, ki imajo na prvih treh obročkih po 3 pare nog. Na konci četrtega poletja se zarijejo skoraj dva metra globoko pod zemljo, zavijejo se v mešičke in na pomlad se potem prikažejo kot popolni hrošči. Po tem menda lahko umete, zakaj se uprav vsako četrto

leto prikaže toliko hroščev. — Otroci! ako želite, da boste imeli jeseni kaj sedja, že zgodaj spravite se nad tega sovražnika in pokončujte ga, kolikor morete in znate. Zjutraj zgodaj in zvečer v hladu marljivo otre-sajte drevje, in hrošči vam bodo cepali kakor orehi na rjuho ali plahto, katero ste razgrnili pod drevo. Vse take hrošče poberite potem v kako vrečo in poparite jih s kropom, da poginejo.

Ogerci ali podjédi se pa še najložje zatirajo, ako se zemlja marljivo prekopava. Na ta način se ta mrčes spravi na površje, in vrane, kavke, škrjanci in razni drugi ptiči jih pozobljejo. Največ jih pa pohrusta krt pod zemljo.

67. Glogov belín.

Glogov belín je neizmerno škodljiv metulj. Pokaže se konci maja. Včasih jih sedi po več sto skupaj okoli cestnih mlak ali pa na drevji. Iz obilnih rumenih jajčec, katera leže metulj sadnim drevesom na listje, izvalé se sredi julija male gosénice. Takój začnó svoje škodljivo delo s tem, da žró noč in dan nežno pérje. Ker gosenice do jeseni niso dorastle, zberó se na vejah, pripredejo z gostim zapredkom oglodano in suho listje k vejam in prezimujejo v teh mešičkih.

Ko na pomlad listje zopet poganja, zbudé se tudi gosenice in jamejo z nova žreti. Oglodajo listje in cvetje do golega in pokončájo sadjarju ves up.

Dorastla gosenica je nad dva centimetra dolga, modro-siva, na hrbtu črna z dvema rumenima progama po sredi trupla. Vrh tega je še črno in belo kosmata.

Ko sadno drevje odcvete, zabubijo se gosenice. Robata, zelenkasta in črnopikasta buba se obesi sè zadkom na vejo ali deblo. Čez 14 dni predere metulj

svoj zavitek in spusti nekoliko kapelj necega rudečega soka.

Metulj ima štiri enako velika, zaokrožena, beloprašnata krila s črnimi žilami. Na glavi mu stojé dolge, betičaste tipalnice, velike oči in zavit rilček. Črni zadek je ozek, tako tudi oprsje. — Glogov belin se najlažje pokončuje, ako po zimi obíramo in sežigamo njegove mešičke, ali pa če zatiramo jajca in mlade gosonice, dokler se še niso razlezle iz gnezda.

Z glogovim belinom je soroden drug škodljivec, namreč kapusov belín. Njegova gosonica obíra zelje in enake rastline do golega rebrovja.

68. Kuhinjski ščurek.

Kuhinjski ščurek ali žohar je ponočna, povsod razširjena žuželka. Ščurki prebivajo po hišah, najrajši v kuhinjah, posebno pri pekarjih, v krčmah in gostilnicah, kjer se pogosto nahajajo jedilni ostanki. Po dnevi tičé na kupih v zidnih razpokah ali pod pódom. Po noči pa, ko je ogenj ugasnil in luč utrnila, pridejo iz svojih kotov ter se nazkropé tiho po mizah in omarah. Tu oglodajo vse, kar je količkaj užitnega; lotijo se celó usnja, obleke in platna. Tam pa tam utone kak ščurek v mleku ali v juhi, da se nam do njega še bolj studi.

Ta gnusna živalca more celó 14 dni stradati in je sploh trdnega življenja, žejo pa le težko pretrpi.

Ščurke preganjajo s kropom ali jih kadé z žeplom. Tudi jež jim je hud sovražnik.

69. Črešnja.

Črešnja se sme največjim sadnim drevesom prištevati. Debelo deblo ima v zemlji krepke korenine, po katerih jemlje del živeža v sé. Iz razpók rujavo belega lubja

se cedi črešnjeva smola. Košat vrh se dviga visoko proti nebu. Spomladi požene drevo iz popkov listje in cvetje. Kako krasno ga je takrat gledati v snežnobelej obleki! Po cvetji šumé marljive bučele, ki nabirajo sladko strd. — Izmed vseh dreves je črešnjevo prvo, katero nas sè svojim sladkim sadjem razveseli. Črešnje so početkom zelene, dozorevši pa orudeče ali očrne ter so prav okusne in sočnate. V sredi imajo koščico, v njej pa jederce, iz katerega novo drevo zraste, če se vsadi. Ako hočemo žlahten sad imeti, moramo mlado drevo cepiti ali požlahtniti.

70. Besedna uganka.

Cela treh zlogov beseda
Vlada in skrbno pregleda,
Kar se pri hiši rodi,
Kar se na polji stori.

Zadnjega zlogov odstavi
Ter pred oči ti postavim
Višega imena osobo,
Hišnega reda podobo.

Bodi pa tudi hvaležen,
Kadar si tega deležen,
Kar ti le tretji za sé,
S črkami tremi pové.

Polje, gozd in gora.

71. Pomlad.

Minila je mrzla zima, vrnila se je prijetna vigred. Solnce prijetneje in gorkeje sije. Sever je potihnil, jug piha, led se taje in sneg kopní. Polje in travnik se odeva sè zeleno, pisano obleko. Drevje zelení in cvete. Prijetne sapice šumljajo po mladih perescih.

Kmet orje in seje; po vinôgradih delajo kopači. Otroci se solnčijo in škačejo po zelenej trati. Pastirji gonijo živinico na pašto ter majijo piščali.

Škrjanček se že zgodaj vrtí v zraku ter drobí vesele pesmi; v grmovji prepeva slavček; iz gozda se glasi kukavica in drugi veseli gozdni prebivalci. Po cvetji šumé bučelice. Povsod je vse živo in veselo.

In ti, mladina? Pomlad tvojega veselega življenja ti kmalu mine! Mlada leta so zlata in draga leta. Zdaj imaš čas, da se mnogo lepega in koristnega naučiš. Vestno uporabi zlati čas svoje mladosti ter ne zabi besed, ki pravijo:

Otide nam kmalu pomlád in polétje,
Osuje prehitro mladosti se cvetje;
Oj skrbi mladina za cvetje lepó,
Da sadja obilo prineslo ti bo!

72. Pomladanska.

Priróda je spala,	Okrog veselíce
Pa zopet je vstala	Nam delajo ptice,
In prišla je zala,	Im mlade cvetlice
Preljuba pomlad.	Olepšajo vse.

Nebó nam pričuje,
In svet oznanjuje:
Bog oče kraljuje
V ljubezni čez nas.

73. Cvetlice.

Poglejte, kako cvetlice krasno in milo cvetó! Kako so različne po barvi! Kako je prijeten in krepčalen njih duh!

Jutranja rosa jih budí in oživlja; bučele pribrenče in si nabirajo sladčice iz njih. Tudi otroci pritekó in si spletajo vence.

Na vrtu sejemo cvetlice; na polji pa rastejo same brez naše strežbe. Cvetlice so pomladne, poletne in jesenske; pa tudi po zimi cvetó nekatere rastline, ako jih obvarujemo mraza.

Sneg komaj skopní, že se prikažejo lepi beli zvončki in naznanjajo veselo vigréd. Vsak pomladanski dan prinaša novih cvetlic. Zvončkom se pridružijo visoke ovčice, modre vijolice, kalužnice in velikonočnice; po vrtilih se razcvetó tulipani, hiacinte in zlatíce. Pozneje najdeš v gozdnej senci dišeče šmarnice, na polji trojebavne sirotice, pri potokih potočnice, med žitom modrice in divji mak, po vrtilih pa rože, lilije, klinčnice in resédico. Proti jeseni nam kažejo solnčnice, georgine in nebne iskricice svojega cvetja kras.

Kdo prešteje vse cvetlice, katerim Bog vsako leto cvesti dá?

Nekatere cvetlice nas razveseljujejo z lepo barvo, druge s prijetnim duhom, zopet druge z obojim. Marsikatera prav prijetno diši, pa je vendar priprosto oblečena. Vse nam pa kažejo, kako naskončno moder je ljubi Bog, ki očetovsko skrbi za vse stvari, za najmanjšo, kakor za največjo.

74. Kukavica.

Vsakdo je že slišal veselo ptico, ki nam oznanjuje prijetno pomlad. Že sredi meseca aprila vpije kukavica svoj glasni „kuku“, da se iz gozda razlega čez polje do vasi in mesta. Ako si pa hočemo ogledati to pevko, zbeži nam z drevesa na drevo, iz grma v grm. Le malokedaj zagledamo to plašno ptico.

Kukavica je gibka in tanka ptica golobove velikosti. Zgoraj je pepelasta, po trebuhu belkasta in poprek črno marogasta. Rep je dolg, kljun polahko okrivljen. Na rumenih nogah ima štiri prste; zunanji se dá naprej in nazaj obračati.

Kukavica prebiva v zelenem logu: vsako drevo ji je hiša, sléheren grm stanica. Za družbo ne mara. Samotna leta ves ljubi dan z naglimi perotmi po svojem pohištvu. Vsak par ima svoj okraj, v katerem ne trpi družega. Kakor se oglasi kak pritepenec, takoj priletí domačin in ga zažene v beg.

Kukavica je jako požrešna. Od zgodnje zore do poznega mraka išče si gosenic, žužkov, metuljev in mušic, posebno so ji po gódi tiste kosmate gosenice, za katere druge ptice ne marajo. Goseničine dlake se prijemajo njenega želodca, da je včasih znotraj ves

kosmat kakor kožuh. Po svojej požrešnosti in nenasitnosti je kukavica jako koristna.

Kadar začnejo drugi ptiči gnezda delati, kukavica le počiva in jih gleda ter jim za kratek čas „kuka“. — Taščice, penice, pastiričice, palčki in druge ptice nesejo jajčeca v narejena gnezda in hodijo še kacega črvička iskat, predno jamejo valiti. V tem pa kukavica tiho prifrčí po grmovji in si ogleda tuje gnezdo. Če ji je všeč, znese va-nje hitro svoje jajce in odletí.

Za nekaj dni znese v drugo gnezdo zopet eno jajce in tako naprej kakih pet ali šest. Drobni ptički se vračajo na gnezdo; ne zapazijo tujega jajca. Vsedejo se in skrbno valé. Izvalé se mlade ptičice in ž njimi vred tudi debeloglava kukavica. Stari pridno donašajo črvičkov in polnijo vedno odprte kljunčke. Toda mlada kukavica je največja, pa tudi sitna in nesramna; zmerom čvrčí in hoče vse sama požreti. Tako manje bratce izpodjeda, da hirajo in pešajo. Kadar pa lakomi podvrženec odraste, da mu gnezdo premalo prihaja, jih celó iz njega pomeče. Zato navadno najdemo samo kukavico v gnezdu; redkokedaj se more zraven nje odgojiti domači zarod.

Godna kukavica se ne zmeni več za mačeho, da-si ta še nekoliko dni leta za pasterko in ji za hrano skrbí.

Tako kukavica z nehvaležnostjo plačuje rediteljema težavno skrb.

75. Spomladi v gozdu.

Tiho, tiho, le počasi,
Da stopinja se ne glási;
Tam v zatišji grma, glej,
V krilu varnem gostih vej,

Gnezdece drobnó je skrito,
Meni samemu očito.
In iz njega, glej, ljubó
Gleda drobna mi glavíca!
O ne boj se, drobna ptica!
Kaj trepeče ti okó!
Kák bi moral človek biti,
Da bi mogel ti kalíti
Tiho srečo, ljuba stvar?
O ne boj se me nikar!
Mila tebi sreča bodi,
Rod veselo svoj izvodi,
Da vaš zbor poletni dan
V gozdu peval bo glasán. Boris Miran.

76. Krt.

Pod zemljo gospodarí mnogo psovani in hudo zatirani krt. Dolžijo ga ljudjé, da je zanikaren tihotapec, da grize korenine sadežem, ki morajo potem usahnuti. A svet pogosto krivično sodi. Tudi krtu se krivica godí. Res je, da rije po zemlji in da dela nevšečne krtine po travnikih. Pomisliti pa gre, da tako rahljanje zemlji ni na kvar; krtine pa se z grabljami lahko poravnajo. Včasih ga sicer zatečemo pri usehlih rastlinah, a le zató, ker je tu hrustal bramborje in ogerce, ki so korenine podgrizavali. Zatorej je nespametno, preganjati krta.

Krt nima uhljev; tudi očij ni videti. Ima jih pa vendar, le majhne so in v dlaki skrite. Noge so kratke in slabe; prednje so, četudi kratke, vendar močne, lopataste in na stran obrnene. Rep je kratek in tanek. Črna dlaka ni dolga, pa gosta ter še malo na modro izpreminja.

Krt ima neizrečeno dober nos in tanek sluh; tudi je čudovito uren, posebno pod zemljo. Z rilcem rahljá

zemljo, z lopatastima nogama koplje, z glavo in tilnikom pa pahá prst pred seboj, dokler je na vrh ne izmeče. Njegova hišica je prav umetno izdelana in sè slamo ali senom nastlana. Od tod so na vse strani napeljani rovi, da po njih hodi na lov.

77. Škrjanec.

Skrjanec nam prvi naznanja zaželeno vigred. Kako veselo doní njegova pesem, ki jo neprestano drobí vzdigujoč se više in više! Pevaje spušča se tudi počasi na zemljo, odreže pesem in kakor kamen pade na njivo.

Po obleki je škrjanec nekoliko podoben vrabcu, po trublu je pa večji in zajetnejši.

Po hrbtu je prsteno rujavkast, spodaj pa belkast. Kljun je raven in koničast. Na zadnjem prstu ima dolg krepelj kakor ostrogo. Škrjanec gnezdi dvakrat na leto in sicer na tléh. Priprosto gnezdo si napravi v plitvej jamíci, v katero položi po štiri ali pet zamazano belih, rujavo pikastih jajec. V 14 dneh izvalé se mladiči, kí zgodaj silijo iz gnezda.

Škrjanec žíví ob črvih in žuželkah, hrani se pa tudi sè semenjem. Sovražnikov ima dosti: podlásica, dihúr in jež zasledujejo njegova jajca ter zalezujejo mladiče. Najhujši sovražnik pa mu je človek, ki ga loví zaradi okusnega mesa. S tem pa si človek dela veliko škodo: zakaj nobena ptica ne pobere po poljih toliko mrčesa kakor škrjanec.

78. Deček in ptica.

Ljubi deček, prosim te,
Pústi moje gnezdece!
Ptički notri so mladí,
Revni so in še nagí.

Revčekov usmili se
In ne hodi blizu tje;
Bom ti pela pesmico,
Če me ubogaš ptíčico.

O, ne hodi blizu tje;	Videl gnezdece bi rad
Ker se vsakega bojé:	Revnih ptíčkov deček mlad,
Bi zeló prestrašili	Al' na prošnjo ptíčice
Tvojih črnih se očí.	Le od daleč gleda je.

Starka v gnezdece zletí,
 Varno čuva ljubčke si;
 Dečka gleda, hvali ga,
 Lepo da ubogat' zna.

T. J.

79. Martinček ali gaščarica.

Pomlad se bliža. Na prekopnjah že trobijo rumene trobentice, tudi beli zvončki zvone na čast bližajoči se vigredi. Solnce sije prijazno in dobrodejno na zemljo in nas vabi iz tesne hiše. Napótimo se proti staremu gradu! Ko si tam pod zidom hočemo utrgati šopek cvetlic, zašumí nekaj v suhem listji pod našimi nogami. Nehoté se zganemo. Zagledamo pa pred seboj na kamenu péd dolgo živalco svetlih očí, zleknenega trupla in dolzega repka na štirih šibkih nožicah. Ko spoznamo nedolžnega martinčka, sramujemo se skoraj svoje strašljivosti. Ujamemo si ga. Res se zvija in jezljá z mehkim razcepljenim jezičkom; vendar komaj čutimo majhne zobke. Bolečina je manjša, nego ko bi nas komar pičil.

Kako je gladek, po vsem životu z luskami pokrit; oprava mu je lepo pisano, po hrbtu pa ima jasno-rujavo progo. Zób ima mnogo, a vendar je velik strašljivec. K večjemu se loti kacega pajka, žužka ali črvička.

Martinček prebiva povsod na suhih in toplih mestih, v razpokanih zidovjih, po grobljah, med kamenjem, listjem in travo. Tu imá svojo luknjico, od katere se nikdar daleč ne upa. V svojej hiši ždí pri slabem vremenu in prespí dolgo zimo. Ko nastane mrzlotno vreme,

zamaši si vhod v stanovanje, zaspí in otrpne. Spomladi se prebudí in zleze dremoten iz luknje. Na toplem solnci je v malo urah zopet stari, živahni in okretni martinček. Urno smuka od kamena do kamena. Pogostoma izgubi rep; to je še sreča, da mu drugi zraste.

Spomladi se martinček leví, to je, on sleče staro, oguljeno obleko in dobí novo.

Gaščarica znese po 5 do 10 skoro okroglih, belih in mehkih jajec v mah ali v kako mravljišče. V enem meseci se izležejo mladi ter so od prvega trenutka prepuščeni sami sebi. Že prvi dan tekajo okolo in se sploh obnašajo kakor stari.

Neveden in objesten človek po krivici preganjá to nedolžno živalco.

80. Rega.

Rega je po hrbtu jasno zelena, po trebuhu belkasta žabica. Od očesa do zadnjih nog ji sega po boku rujava progá. Pri regetanji se samcu napihne na grlu velik mehur, za tako majhnega godca nespodobno veliko orodje. Kratko, golo truplo stojí na štirih nogah; vsak prstec se končá v ploščnato blazinico. S pomočjo teh kepíc se more žival oprijemati in skakati po prav gladkih stvaréh.

Rega preživí vse poletje na grmovji, drevji ali po travnikih; óndod je varna hudih sovražnic, namreč ptíc plavaríc. Skakljajoč po listji loví muhe, metuljčke in druge žuželke. Obtičé ji na jeziku kakor na limanici. Z drevja se pogosto oglašá: rega, rega, rega. Najraje se oglašá zvečer, posebno pred dežjem in v soparini pred kako nevihto. Zató veljá navadno za dobrega vremenskega proroka. Pravijo, da sè svojim regljanjem dež naznanjá, vendar ji ni zmerom verjeti.

Jeseni zapusti listnate kraje, poišče si vodo in se za zimo zakoplje v blato.

V vigredi prebudé se iz zimskega spanja, zlezejo na suho in uživajo dolgo pogrešano slast solnčnih žarkov. Samice jamejo zdaj polagati mnogo jajec v vodo. Žabja jajca so grahove debelosti; sluzna lupina oklepa črno zrno. Iz jajčeca izleze čudna, ribici podobna živalca. Široke glavice se drži precej dolg repek, nog pa nima. To črnemu podkovnemu žreblju enako živalco imenujemo páglavec. Po stoječih vodah ga je včasih vse polno. Po malem zrastejo páglavcu noge, najprej zadnje, potem sprednje. Rep se krči in naposled popolnoma izgine: žabica je gotova. Mlade rege zapusté vodo in se razgubé po hostah ali pa splezajo na drevje.

Rego držé ljudjé pogostoma v širokem steklu. Tu sem vlijó malo vode, postavijo majhno lestvico in kako zeleno bilko. V takej ječi rega po več let živi, ako ima le dosti živih muh.

Sl. Poletje.

Minila je prijetna pomlad, nastopa gorko poletje. Nebo je čisto in jasno, vročina pritiska, solnce od dneva do dneva huje pripeka. Žito na polji rumeni, črešnje na vrtu rudečé, listje na drevji temní, cvetlice na trati obešajo glavice pod pekočimi žarki. Ljudjé in živali in vsaka stvar rada počiva v senci košatega drevja. Večkrat nebó otemni, bliska se in grmí, pohleven dež napojí suhotno zemljo. Piš spet mine, burja potihne, vse lepše raste in cvete in obeta bogat pridelek. Sè srpom in vozom odrine kmet na pelje, da spravi nebeški blagoslov. Hvaležen obrne okó proti nebesom in se zahvali za obilico neheških darov.

Da bi le tudi seme, ki je vsajeno v vaše mlado srce, doneslo obilo čvrstega in zdravega klasja.

82. Žitno klasje.

Neki kmet je šel sè svojim sinom Andrejčkom na polje pogledat, ali žito kmalu dozori.

Oče, kako je to,“ vpraša Andrejček, „da se nekatero klasje tako nizko k tlom pripogiba, a nekatero pa tako lepo po konci drži? Ali klasje, ki se pripogiba, ni dobro?“

Oče utrgajo dvoje klasov ter rečejo: „Glej! ta klas, ki je bil ponižno pripognen, je poln najlepšega zrna; ta pa, ki se je držal ošabno po konci, ves je snetljiv in prazen.“

Kdor sam sebe povikšuje,

Prazno glavo oznanuje.

Po K. Šmid-u.

83. Na polji.

Po rávnem polji se sprehajam,

Ko žito mlado v klasje gré;

Vesel škrjanec žvrgoléva,

Radostno bije mi srcé.

Na polji so cvetlice krasne,

Po njih bučele med beró,

Nad mano pa nebó je jasno,

In solnce sije mi ljubó.

Krog mene poje sladke pésmi

Vesela družčina ljudi,

Ki z mano se pomládi nove

Iz srca vsega veselí.

Zarés si lepa, pomlad mila,

Al, oj, le kratek tvoj je cvét!

Ti komaj cvetje nam pokažeš,

Pa naglo ga odvzameš spet!

Fr. Cimperman.*

84. Vran ali krokar.

Krokar je največji izmed ptičev tega rodú. Ves je črn. Perje se mu nekoliko izpreminja; kljun je izbočen in močán. Moder je in prekanjen, proti človeku pa oprezen in nezaupen.

Drži se po samotnih gozdih, brez družbe, vedno le sam za sé. Le po zimi ga včasih glad prisili, da se približa človeškemu stanovanju. Letati zna izvrstno; po uro in uro plava po zraku, in ni opaziti, da bi ganil s perotnicama. Druge ptice ga ne trpé; vrane in kavke ga celó srdito napadajo.

Krokar je škodljiva ptica. Razen mrhovine, miši in razne golazni žrè ptiče in manjše četveronožce. Lovci ga po pravici kot najhujšega sovražnika drobnih ptičev in divjačine močno preganjajo.

Gnezdo si naredí na visokih drevesih ali pečinah. Mladiči so nenasitni. Stara sta ves dan na lovu, da zmoreta dosti hrane. Iz gnezda vzet mladič se hitro udomači ter postane krotek in prav kratkočasen. Naučí se razne glasove posnemati in celó besede izgovarjati. Svetle reči krokar krade in odnaša.

85. Modri škorec.

Vročega poletja so se posušili vsi studenci in potoki. Nikjer ni bilo kapljice vode. Ta velika nadloga zadene tudi škorca. Žejen je bil, da je siromak že komaj dihal. V tej velikej zadregi najde sklenico, v katerej je bilo nekaj vode. Hitro vtakne kljun v sklenico; pa joj — skleničen vrat je preozek, škorec ne more s kljunom do vode. Kaj mu je storiti? Sklenico je hotel prekljuvati, pa steklo je pretrdo. Zdaj hoče sklenico prekucniti, pa

sklenica je pretežka. — Kaj stori tedaj žejni škorec? Vé si pomagati modra glavica. Pesek nabira in drobne kamenčke ter jih meče skozi ozko grlo v sklenico. Kmalu ze je začela voda vzdigovati više in više, kolikor več kamenčkov je padlo v sklenico. Naposled se prikaže voda pri skleničnem vratu, in škorec se je napije.

86. Kanja.

Požrešne poljske in gozdne miši nimajo razen sove hujšega sovražnika, ki bi jih znal tako trebiti, kakor kanja. Ves dan kroži nad poljem, gozdom, ali pa sedi sredi polja, bodi si na katerem drevesu, ali na groblji ali pa na mejniku. Njeno bistro okó razgleda vso okolico; njeno tanko uho ničesa ne presliši. Posebno rada preži na miši; zaradi tega ji po nekaterih krajih tudi mišur pravijo. Lovi pa tudi kače ter celó strupenega gada ustrahuje in požrè. Kako pa navadno človek plačuje kanji to dobro delo?

Ta koristna ujeda je zgoraj rujava, po prsih in po trebuhu pa rujavo-lisasta, ali pa po dolgem progasta. Rep je pepelast, kljun črnkast, nogi pa ste rumeni. Glasi se skoro kakor mačka mijavkaje.

Kanja prebiva pri na povsod na porobji večjih gozdov in leta odtod na polje in senožeti. Gnezdo si postavi v gozdu na visoko drevó.

87. Pastir.

Jaz sem gore sin,
Bivam vrh planin;
Ljubim svóbodo,
Dole in goró.

Solnce me budí,
Lipa me hladí,
Rožice ljubó
Meni tud' cvetó.

Bele junčkeke
Pasem sem ter tje,
Ptičice z menó
Pesmice pojó!

Jačje vrh goré
Bije mi srcé,
V mirnej bajtici
Spavam brez skrbí.

Tukaj dan in noč
Bivam vriskajoč:
Gora je moj dom,
Zá-njo živel bom.

Lep je božje svet,
Gora mu je cvet;
Jaz sem gore sin,
Bivam vrh planin.

M. Vilhar.

88. Bezeg.

Oče in sin sta na vrtu in trebita sadno drevje. Med sadnimi drevesi je rastel tudi velik bezeg in sin pravi očetu: „Posekajva ta bezeg, da bo drugo sadno drevje bolje rastlo; čemu je ta grm tukaj?“ — Oče od-majejo z glavo in pravijo: Bog váruj, da bi bezeg posekala! To drevesce raste prav pohlevno, in če tudi ne rodi sadja, kakor drugo sadno drevje, vendar nam mnogo koristi. Vse od bezga: pérje, cvetje, jagode in les je veliko vredno. Neki zdravnik je rekel: Kadar greš nimo bezga, odkrij se mu! Hotel je menda reči: Váruj ga, ker ti veliko koristi. Zelena kožica, ki jo ima bezeg znotraj, in mlado listje ti pomaga, ako te glava boli in ga na čelo polagaš. Bezgovo cvetje daje dober čaj ali kuhano vodo v takih boleznih, ki pridejo po prehlajenji, ker se po njem človek spotí. Iz bezgovih jagod se napravi vkuhani sok, ki je prav dobro zdravilo v mnogih boleznih. Mlado bezgovo cvetje je ocvrto z jajci dobra jed. Sè sokom iz bezgovih jagod vino rudečijo. Nekateri delajo iz bezgovih jagod prav dobro pijačo.

„Nisem vedel,“ pravi sin, „da je bezeg tako koristno drevesce: odsehdob ga bodem bolje čislal in tudi bolje oskrboval, da bode prav lepó rastlo.“

89. Lepi hrast.

Pod košatim hrastom je neko nedeljo sedel kmet sè svojim sinkom. Trije praznično oblečeni možjé pri-dejo po cesti ter se približajo hrastu.

Tu obstojé čudeč se velikanskemu drevesu. Prvi reče! To je zarés lep hrast! Da bi se dal v ogljije sežgati, mnogo bi se moglo iz njega izkupiti.“

„Prav imaš, ogljar,“ reče mu kmet.

Drugi vzklikne: „Ko bi imel skorjo od tega drevesa, lahko bi si napravil obilo čresla.“

Kmet reče: „Res je sicer, kar ti meniš, strojar. Ako bi pa drevesu skorjo olupil, moralo bi se posušiti. Škoda bi ga bilo!“

Tretji govori: „Kako je hrast poln čvrstih plodov! Kako bi se ti prilegli mojim prešičem! Kako bi jim šel ta žir z slast!“

Kmet pravi: „Kadar želod dozori, pridi po njega, mesar; lahko se zmeniva.“

Ko so bili možjé odšli, vpraša sinek očeta: „Oče, ali že delj časa poznate te možé?“

Oče odgovoré: „Danes sem jih prvikrat videl.“ „Kako pa veste, da je prvi ogljar, drugi strojar, tretji pa mesar?“ vprašuje fantek. „Saj se jim ne pozná po prazničneji obleki.“

Oče velé: „Po obleki jih res nisem spoznal, dobro pa po njih govorjenji. Vsakdo rad govori o tem, s čimur se bavi; najraje pa o tem, česar mu je polno sreč.“

Po K. Šmid-u.

90. Vode.

Voda je velik božji dar. Kako žejnega človeka okrepeča in oživí! Z vodo si kuhamo jedila; z vodo se umivamo, kopamo, peremo; voda nas tudi ozdravlja

mnogih bolezní. Z vodo belimo platno, z vodo gasimo ogenj; z vodo zalivamo vrte, da nam zelišča rastó; voda nam goni mline ter nosi plave in ladíje. Zató se ludje tam naseljavajo, koder je dovolj vode. V vodi živí brez števila živali, največje in najmanjše. Čista voda je prozorna kakor steklo. Čista voda nima nikakoršnega okusa, niti duha; ona je tudi brezbarvna. Kadar se voda segreje, izpremení se v soparo. Sopara je lahka ter se vzdiguje kvišku; iz sopar se v hladnejšej višini naredé oblaki.

O mrazu zledené vse male vode; izvirki in studenci ne zmrznejo, ker njihova voda priteka iz globočine; v globočini pa je kakor v kleti topleje.

Snežnica in dežnica se po malem izgublja v rahlo zemljo. Tu in tam se je nabere toliko, da zopet iz zemlje odteka. Tákej izpod zemlje izvirajočej vodi se pravi studenec, vrelec ali vir. Ali ste že slišali o zdravilnih vreclih ali toplicah? Studenci se zbirajo v potoke, ti pa v reke ter veletoke. V manj ali bolj globokih strugah podé svoje valove proti morju ali v kako jézero.

Kjer se voda v kakovo drugo reko, v jezero ali v morje izteka, tam je njen izlív.

Morska voda je slana.

V mlakah, ribnikih, močvirjih in jezerih imamo stoječo vodo.

91. Postrv.

Ob bistrem potoku se otroci igrajo in gledajo ribe, ki po vodi švigajo sem ter tjà. Glej! zdaj se je riba pognala iznad vodá ter hlastnila po muhi.

Ta riba je bila postrv. Kako je lepa! Luske se ji blišcé kakor srebro. Po hrbtu je zelenkasta, po bokih

rumenkasta, spodaj pa bela. Ob stranéh je posuta z mnogimi rudečimi ali črnkastimi pikicami.

Postrv ima osem plavut in močno zobovje. Hrani se z vodnimi žužki in z muhami; včasih pa zgrabi tudi kako manjšo ribico.

Po godu so jej samo mrzle, bistre studenčine in hitro tekoči gorski potoki. Čim bolj je senčnata voda, tem temnejša tudi prihaja postrv.

Ona dobro vidi in tanko sliši; zato jo je težko uloviti.

Zarad okusnega mesa se drago plačuje.

92. Ščuka.

Ščuka se povsod udomači. Lužaste vode ugajajo jej tako, kakor bistre reke in jezera. Plava jako spretno. Kakor pušica šviga po vodi, vedno na plen prežech. V požrešnosti prekosí vse sladkovodne ribe. Kar je volk na suhem, to je ščuka v vodi — nenasičena. Slastno žrè vse, kar se dá dobiti: žabe, miši, kače, ribe, še druge ščuke pred njo niso varne. Celó za kopačim se človekom je že hlastnila.

Ena sama velika ščuka napravi v ribnikih zlasti med krapí veliko škodo. Zató hranijo ščuke v posebnih ribnikih. Dorastla ščuka je včasih po 1—1¹/₂ m dolga in 20—25 kg težka. Njeno meso se jako ceni.

93. Jesen.

Žito na polji je požeto. Hruške, jabolka in drugo sadje je dozorelo. Kosci kosijo in spravljajo otavo. Pridni gospodarji sejejo ozimino. Planšarji ženó živino s planín in rovt. Po vinskih goricah se razlega veselo petje trgačev. Po skrivnih stezah lazi lovec za brez-

skrbno divjino. Lastovke in druge selilke jemljejo od nas slovó ter se napravljajo v toplejše kraje. Mrzla sapa brije po raznem strnišči. Slana pobeli hribe in doline; drevje se osiplje; spravljajo se zadnji pridelki. Vse življenje v naravi potihne; vsaka pridna stvar se je oskrbela za zimo.

Ne múdi se, človek, niti ti: tudi tebi se prej ali slej približa zima tvojega življenja.

94. Zajec.

Ako greš zvečer, ko je vse tiho in mirno, na polje, videl boš boječega zajca. Postój malo in opazúj tega strahopetca! Prepričaj se, da vendar ni tako neumen, kakor se o njem misli. Bog mu je dal dolge in urne noge, da se hitro umakne vsakej nevarnosti, ki mu pretí. Najmanjši šum, ako le martinček ali kaka miška švigne po suhem listji, zapodí ga v beg, da brusi peté, kaker bi ga sam veter nesel. Zató tudi jeséni iz gozda rad na polje pobegne, da ga padajoče listje preveč ne straši. Malokatera žival se more ponašati s tako tankim sluhom kakor zajec; pa tudi še dosti dobro voha, samo vid mu nič kaj posebno ne služi. V hrib teče bolje, nego s hriba; v nevarnosti gre tudi v vodo in prav dobro plava.

Med divjačino je zajec najbolj znana žival, in lovci ga hudo preganjajo. Kadar mu gre za kožo, je oprezen in prekanjen, kakor malokatera druga žival. On namreč nikoli ne beží pred sovražnikom naravnost v svoje ležišče, temveč teče nekaj časa dalje, potlej skače sem ter tja na desno in levo; naposled skoči z velikim skokom v kotlino. V begu rad postój, potreplje z nogo, ogledava se za sovražnikom, postavi se tudi na zadnje noge in prevrača ušesa. Večkrat

se prav trdo k zemlji prihuli, pusti pse in lovce mimo ter tako prekani svoje preganjalce. Ako ga človek dobí živega v roke, grize in praska, brca in veka, kakor majhno dete. Deževnega in snežnega vremena zajci nimajo radi; o lepem vremenu se pa igrajo med seboj.

Zajci se hitro plodé in zato včasih škodo delajo. Zajka ima po štirikrat na leto mlade. Mladiči takój spregledajo in potem ves čas svojega življenja ne zapró oči, tudi ne, kadar spé.

Na mlade zajčke preží mačka, kuna, podlásica, pes, volk, orel, sova in tudi krokar; celó stari zajec mladiče klofutá in jih često neusmiljeno naklesti. Zajčje mesó je jako tečno in okusno. Iz dlake delajo klobuke, iz kož strojijo tanko usnje.

95. Srna.

Srna je kaj brhka in ljubezniva. Milo jo je gledati, kakor koli se gane, naj stojí ali leži, naj muli travo, naj se plaho ozira ali na urnih nogah beží v goščavo.

Srna je blizu kozje velikosti. Tanke in visoke noge nosijo lepo zrastlo truplo. Malo glavico oživljajo velike prijazne oči. Srnjaku dobro pristojá kratko, rogovilasto rogovje. Gosta in kratka dlaka se menja kakor letni čas nanese: po letu je rujava, po zimi sivkasta, na trebuhu zmerom jasnejša. Mlade srne so lisaste.

Hitra je kakor strela. Predrzo skače čes široke rove in prek visokih plotov: spretno se spenja po strmih skalovji.

Srna prebiva pri nas po vseh večjih gozdih, vendar mnogo rajša po listnatih nego po jelovih; tudi ji je gora milejša od ravnine. Po letu se pase po višavah, kjer

izbira mlada in sočna zelišča in brstje; na zimo pa se umika v nižave. Nizki, močvirnati kraji ji ne ugajajo.

Srna je vesela, družna žival; navadno vodi srnjak svojo rodovino, namreč dve ali tri srne sè zadnjimi mladíci. Mlade so prav prijetne in krotke. Človeka se takó privadijo, da več ne gredó od njega. Srnjak pa navadno ostane divji, drzovit in potuhnen.

Srne streljajo zarad mesá, kože, dlake in rogov. Tudi volkovi, divje mačke, risi, lisice in celó kune jih davijo in koljejo.

96. Krompir.

Ni ga menda med ljudni človeka, ki bi ne poznal krompirja. Vsak go pozná in čisla, naj ga že imenuje krompir, korún ali podzemljico. Krompir je kruh ubogim, pa tudi gospóda ga rada jé.

Korun raste povsod, kjer koli je obnebjje vsaj nekoliko ugodno; le zgodnji mraz mu škoduje.

On raste skoro v vsakej zemlji, najljubša pa mu je glinasta. Posebno obilo rodí na novinah in na požganem mahovji.

Sadé pa ali celi krompir ali kosce. Prideluje se tudi iz semena, ki se nahaja v jagodah na deblu vi-sečih; vendar je posevanje počasno in nezanesljivo.

Krompir ima zdaj bel, zdaj rudečkast, včasih modrikast cvet; tudi gomolj je različne barve.

Kadar zraste do pedí, treba ga je osipati. Meseca julija dozori zgodnji krompir; nezreli zdravju škoduje. Na velem zelišči se spozná, da je čas izkopati ga. Po nekod ga izorjejo z oralom, po drugod ga kopljejo z motiko. Otroci pa pomágajo pobirati. Že na njivi se razmeče po velikosti in barvi, nabere v vreče ter zvozi domóv.

Ko je suh, spravlja se v kleti, da po zimi ne zmrzne. Korun je ljudém in živini v živež; nepravljaja pa se iz njega tudi žganje, skrob ali močič i. t. d.

Odkar se sadí ta prekoristni gomolj, še ni bilo nikoli v vsej Evropi na enkrat lakote.

97. Mah.

Tam iz razpoklin mogočnega skalovja, izpod katerega šumljá bister potoček, dvigujejo se majhne, zelene rastline. Sicer so brez cvetja, vendar imajo še pravo listje. Imenujemo jih mah.

Mah brani skalovite gozde pekočega solnca in silnih vetrov. Ako bi mah ne pokrival visokih górov, kmalu bi se popolnem izsušile, in nič zelenega bi se ne videlo na njih. Kakor morska goba, tako se mah napije mokrote iz podnebja, da potem napaja ž njo druge rastline. Mah ne raste posamezno, ampak v velikih, gostih rušah in blazinah skupaj. Mah najdeš povsod, posebno po mrzlejših krajih in po visokih gorah, po vlažnih senčnatih gozdih in kraj potokov. Še celó po zidovji, po strehah, po drevji i. t. d. raste mah.

Če tudi je prav majhna in neznatna rastlina, vendar ni brez vse koristi. Ne samo to, da je potreben za ohranjenje vlage, za narejanje prsti in šote, rabimo ga tudi za nasteljo, za mehka ležišča in blazine. Z mahom zamašimo razpoke pri oknih, čolnih in ladijah.

Po travnikih in po drevji pa mah škodo dela; zató ga moramo tam trebiti.

98. Drobtine.

Plésen ni nič drugega, nego mnogo združenih gobic, ki se kakor belkast ali črno-zelenkast prah po malem prijemljejo kruha, sira, lesa, zidovja in drugih stvari.

Drevesna goba raste po starem drevji, najčeseče na votlih vrbah; kuha se v lugu, potlej pa stolče. Tobakarji jo rabijo, da si ž njo ogenj ukrešejo. Dobra je tudi za rane, da se kri ustavi.

99. Zima.

Drevje je izgubilo svojo lepoto in stoji golo. Drobní ptiči so utihnili; mnogi so odleteli v tuje kraje. Nekateré živali spé, drugim je zrastle bolj gosta odeja. Vse je žalostno in tiho. Sneg pokriva široko zemljo, ostri vetrovi brijejo, vode zmrzujejo. Solnce pozno vzhaja in zgodaj zahaja. Kmet dela in popravlja orodje, seka les in cepi drva; predice sučejo kolovrate; stari ljudje in otroci pa sedé za pečjó. Narava počiva in nabira novih močí za prihodnjo pomlad. Zima pa ima tudi svoje posebno veselje.

Otroci! naglo vam teče zlati čas prijetnih mladih dni. Hitro vam mine dan, mesec, mine vam letó za letom.

Naj vam mladost ne izgine brez dobička v morje neskončne večnosti!

100. Jež in lisica.

Bila je huda zima, da je drevje pokalo. Vsaka zver se v svoj kotec stiska. Medved počiva v svojem brlogu, zajec čepí pod grmom, in lisica v votlini obira kosti, ki si jih je od daleč nanosila; le ubogi jež sè svojo bodečo suknjo ne more strehe dobiti. Vsakdo se ga bojí.

Ves zmrzel prileze lisici na prag in prelepo prosí, naj ga vzame pod streho, da ga velicega mraza konec ne bode. „Hodi le dalje!“ velí lisica, „bila bi nama luknja pretesna; poišči si lepšega prostora.“ — „Imejte usmiljenje, dobra mamka!“ pravi jež, „ne bom vam nobene nadleže delal. Lepo mirno se stisnem v kotec, pa

bom tiho dihal, da bom le na toplem; saj vidite, da sem strehe potreben. Rad bom ubogal, kar koli mi porečete.“

Lisica, če tudi sama zvita, dá se preprositi in ježa pod streho vzame. Nekoliko dní sta se dobro imela; bil jima je kratek čas. Ko se pa jež svojega stanú privadi, začne se stezati in pikati ubogo lisico sè svojo trnjevo kožo. Lisica mu očita: „Ali ne veš, kaj si mi obetal?“ Jež se pa le steza in lisico zbada, rekoč: „Starka! če ti ni prav, idi pa drugam!“ Lisica se umika, dokler more; poslednjič pobegne, jež si pa vso luknjo osvoji.

A. M. Slomšek.

101. Smreka.

Smreka je pri nas najvišje drevo; zraste do 38 *m* visoko in ima deblo, ki je 6 do 15 *dm* debelo. Takih je pa malo, ker se smreke navadno že poprej posekajo. Smrekove korenine ne segajo globoko v zemljo, pa se tudi ne razprostirajo tako na široko, kakor hrastove ali bukove; zató pa tudi vetrovi smreko ložje podirajo. Deblo je valjasto in ravno, lub pa hrapav; listi so iglasti in zmerom zeleni. Cveti so neznatni: seme je v češarkih. Smreka je jako koristno drevo; daje nam dober les, pa tudi drva za kurjavo.

Smreka pa je, kakor jelovo drevje sploh, koristna še v drugem oziru. Dobivamo namreč od nje trpentin, trpentinovo olje, peglo, smolo, smolnjak in lesno volno. Lub rabijo strojarji.

102. Železo.

Železo je najkoristniša kovina. Hvala Bogu, da je naša Avstrija ž njim tako bogata, kakor skoro nobena druga država. Najbolj se z železno rudo ponašate štajerska in koroška dežela.

Železno rudo kopljejo iz zemlje ter jo v plavežih v strašnem ognji raztopé in razne primesi očistijo. Železo, kakoršno priteče iz plaveža, je líto železo. Trdo je in krhko; ne dá se variti in raztezati. Vendar je za marsikatero rabo; vlivajo iz njega peči, cevi, krogle i. t. d.

Lito železo se v ognji zopet razbéli in potem dene pod kladivo; zdaj postane tako, kakoršno rabi kovačem in ključarjem. Kovaško železo je varivo in kovno; raztegneš ga tudi v tanko pločevino in v zvež.

Iz litega kakor iz kovaškega železa napravlja se trdo jeklo, ki se jako različno rabi. Iz jekla se sekire, kose, srpi, noži, sploh rezila.

103. Kuhinjska sol.

Kuhinjska sol se dobiva z našem cesarstvu v neizmerno velikih zalogah. Dobiva se popolnem čista v podobi trdega kámena, ki ga kopljejo in lomijo rudokopi kakor kako drugo rudo. Ta je kámena sol. Včasí je pa mešana z glino in drugimi zemljinami; takrat jo je treba v vodi raztopiti. V ta namen izkopljejo v solnatem rudniku velike prostore, v katere se napelje sladka voda, ki raztaplja sol v sebi, a glina se na dno seséda. Ta voda, ki se je sè soljó napojila, imenuje se slanica (slana voda), ki se mora od soli odločiti.

Da se voda od soli odloči in da se 'dobi trda, suha sol, treba je posebnih naprav, ki se solíne imenujejo. V solínah se voda slanica izpustí v velike železne in plôsko izdelane ponve. Pod ponve se potem toliko časa kuri, da voda vrè in izpuhtí, ter na dnu sama sol ostane. Izvárjeno sol vzamejo iz ponev, očistijo jo, naredé v kosove in denejo v zeló zakurjene sobe, da se osuší.

A ne samo v zemlji, tudi iz morske vode se dobiva sol. Na nizkih in vročih morskih bregovih se napelje slana morska voda v plitve, ravne in široke jame, ki se gredíce imenujejo. Po solnčni gorkoti in gorkih vetrovih voda izpuhteva, a sol se na dno seséda. Ko vsa voda izpuhtí, napelje se druga, in to se ponavlja po več tednov, včasih tudi po več mesecev, dokler debela solnata skorja gredic na pokrije. Ta sol se imenuje morska sol in ni nikoli tako čista, kakor óna, ki se pridobiva iz solin.

Znano je vsem, da se sol rabi v kuhinji. Sol dela jedí okusne ter brani, da meso na zadáhne in se ne izpridi. Neslane jedí se težko prebavijo. Sol brani živino marsikaterih bolezni. Zató je dajemo lizati zlasti prežvekovalkam.

Iz „Vrtec“-a.

104. Zlato.

Zlato je najplemenitnejša, najlepša in najdražja kovina. Barve je rumene; zmerom se blišči, nobena rjá se ga ne prijema. Dobiva se čisto ali v večjih kosovih ali v drobnem zrnji. Nahaja se pa tudi kakor pesek in prah v različnem kamenji. Kadar tako kamenje razpade, pride zlato v reke in potoke, iz teh pa o povodnji na suho zemljo v pesek.

Porazdeljeno je po vseh delih svetá; nikjer pa se ne najde v posebnej obilnosti. Zató ima med vsemi kovínami najvišjo ceno. Košček zlata, kolikoršen je krajcar, dá se s kladivom raztolči v tako široke in tanke pločice, da ž njimi lahko pokriješ po več tisoč krajcarjev.

Ker je tako mehko, zató se nikdar ne izdeluje čisto. Vselej se mu primeša nekoliko srebra ali bakra. Iz zlata se kuje tudi denar, ki se zove pri nas cekín.

Zlatarji napravljajo iz zlata različne stvari, posebno prstane uhane, verižice i. t. d.

Kadar naš presvetli cesar hočejo koga posebno odlikovati za njegove zasluge, podelé mu zlati križec, zlato svetinjo ali zvezdo. Odlikovanec nosi to znamenje na prsih, viseče ob zlatej verižici ali pisanem traku.

105. Petrolej ali kámeno olje.

Mnogi kraji naše zemlje so z neko oljnato tekočino napojeni. Ako se na takih krajih izkopljejo globoke jame v podobi naših vodnjakov, nabere se tu dosti te oljnate tekočine; lahko se potem s kako posodo zajema.

Ta tekočina plava na vodi kakor olje; ne dá se pomešati ž njo. Če jo prižgemo, gori sè sajevim plamenom razširjaje neki poseben, neprijeten duh. Plamen je bolj ali manj rumene ali rujavkaste svetlobe. To čudno oljnato tekočino imenujemo k á m e n o o l j e ali p e t r o l e j.

Dandanes se tudi v našem cesarstvu pridobiva mnogo petróleja. Čista kameno olje rabimo za navadno svečavo, tam pa tam tudi za kurjavo. Ker se petrolej rad vname, treba je ž njim zeló previdno ravnati.

106. Baker ali kotlovina.

Naši krajcarji in četrtaki so iz b a k r a ali kotlovine. Polirana kotlovina zadobí svetlejšo barvo, kar vidite na osnaženih kotlih in ponvah, katere kotlar izdeluje. Rudeči baker orumení, kadar se stopí z nekaterimi drugimi kovinami. To se vidi pri medi, ki je zmes iz bakra in cinka. Rudečkasta méd se imenuje t o m b a k. Barve je skoro tale takor zlato; marsikateri nevednež se je že opeharil kupivši méd za zlato.

Méd se mnogo bolj rabi kot čisti baker. Iz medi se narejajo gumbi, okovi, različne posode, svečniki in druge stvari.

Ako se baker zmeša s cínom, dobímo bron. Iz brona lijó zvonarji zvonove; kolikor bolje zna zvonar pomešati obe kovini, toliko čistejši glas imajo zvonovi.

Pri bakrenih in medenih posodah je treba največje previdnosti. Če pride na take posode kislina, naredí se na njih zeleni volk, ki je hud strup. Zató je bakrena kuhinjska posoda pocinjena.

Tudi zelena in modra barva na lesenih igračah je večkrat pomešana sè zelenim volkom in zató strupena. Otroci, ki so nosili take igrače v usta ali lizali jih, zboleli so večkrat nevarno, nekateri pa so celó pomrli.

Votlo v turnu
Klenka bron,
Smrtno pesem
Poje zvon;
Žalostno z glasovi témi
Popotnika na zadnji cesti spremi.

107. Kmet.

1. Ko pomlad se bliža,	3. V jeseni gozdárim,
Jaz vrtec gradím	Otavo kosim,
In orjem in séjem	Pšenico omlatim
In trsje sadím.	In grozdje mastím.

2. Po letu košévam	4. Po zimi počívam,
Planine, dolí,	Napregam saní,
In srpe bruševam,	Orodje popravljám,
Ko žito zori.	Dok sneg ne skopní.

5. Ves teden se trudim
In gibljem roké,
V nedeljo hladím si
Glavico, srcé.

Nebo in zemlja.

108. Solnce.

Ti, morjé svetlobe,	Srea vsa odpira
Vojvoda zemljé!	Plameneč oltar;
Nas moré tesnobe,	Kjer tvoj žar umira,
Té meglé temné.	Vsahne zemlje dar.

Komaj zarja zlata	Ti nam vinske trte
Jutro prebudi,	Zóriš ljubo slast,
Skoz nebeška vrata	S sadjem polniš vrte,
Gór vrhé zlatí.	Rožam daješ rast.

Sin nebeške luči,
Luno razsvetliš,
Vedno, vedno úči:
Komu v čast goríš. M. Kastelec.

109. Strani nebá.

Neko jasno poletno jutro upôtijo se učitelj sè svojim sinom Francetom zgodaj na bližnjo goro. Počasi stopata od vznožja po strmem pobočji do vrha. Ko stopita na vrhunec, vzlikne France od veselja in pravi: „Oh, oče tukaj je lepo; kako daleč se vidi na vse kraje!“ Oče odgóvoré: „Res lep je razgled! Razširja se pred nama vsa ravnina s čednimi vasmi in trgi, sè zelenimi vrta in žitnim póljem.“

„Poglejte, oče, kako lepo tam solnce vzhaja!“ Oče pritrdijo, rekoč: „Zarés veličastno je priplavalo izza sinjih gor. Poglej okoli in okoli! Razprostira se pred nama vsa krajina tja do daljnega pogorja, ki nebo mejí. Okrožje, katero moremo pregledati, je obzor ali horizont. Na višjej gori bi se videlo še dalje okoli, obzor bil bi še večji. — Poglej solnce! Više in više se vzdiguje nad obzorjem, kjer sva ga najprej zagledala. Opoldne stalo bo najviše. Potem pa se nagne ter zvečer skrije pod horizont. Ne vidimo ga več; zašlo je. Stran neba, kjer solnce vzhaja, zove se vzhod ali jutro, nasprotnej strani, kjer solnce zahaja, pravi se záhod ali večer. Strani, kjer solnce opoldne stojí, pravimo jug ali poldan; jugu nasprotno stran, kamor je opoldne senca obrnena, imenujemo sever ali polnoč. Vzhod, zahod, jug in sever so štiri glavne strani svetá ali nebá.“

Tako so poučevali oče učitelj svojega sina.

Otroci, obrnite se proti vzhodu! Katera stran sveta je za vami, katera na desno, katera na levo? — Katera stena šolske izbe je proti jugu obrnena, katera proti zahodu? Na kateri strani šole je cerkev, bližnja vas?

(Mnogovrstne vaje.)

110. Na gôro.

Na gôro, na gôro,
Na strme vrhé!
Tja kliče in miče
In vabi srcé.

Na gori pad máno
Oblaki visé;
Nad máno višave
Bliščijo vedré.

Na gori cvetlice
Najzalše cvetó,
In ptice preljube
Najslajše pojó.

Na svóbodnej gori
Ni zemskih nadlóg;
Nad máno, pod máno,
Krog mene je Bog.

Tedaj le na gôro,
Na strme vrhé!
Tja kliče in miče
In vabi srcé.

M. Vilhar.

111. Dan in noč.

Ko dan se zaznava,
Daníca priplava,
Se sliši zvonjenje
Čez hribe, čez plan:
Zvonovi, zvoníte,
Na delo budite!
Ker naše življenje
Je kratek le dan.

Daní se: stvari se prikazujejo iz teme. Na vzhodu se nebo žari in oznanjuje solnčni prihod. Mesec in zvezde obledevajo. Solnce premaguje jutranji mrak. Gore se že zlatijo. Tudi gozdni robovi so že razsvetljeni. Poslednjič solnčna svetloba tudi v dolino prisveti. Jutro je.

Kdor hoče živeti
In srečo imeti,
Naj dela veselo,
Pa moli naj vmes:
Zvonovi, zvoníte,
K molitvi vabíte!
Ker prazno je delo
Brez sreče z nebes.

Pred poldnem se solnce vedno više in više pomíka; opoldne stoji najviše in je prehodilo polovico svojega pota.

P o p o l d n e se solnce pomika proti zahodu; z v e č e r na zahaja. Skriva se za gozde in gore. Žarki prihajajo slabejši in slabejši. Ko solnce zajde v zatón, postane večerni mrak, kateri se umakne temnej noči.

Če delav'c se upeha,
Trpljenje mu neha,
Ga delopust vabi,
Večér ga hladí:
Zvonovi, zvonite,
Nedeljo znaníte!
Gospod ne pozabi,
Plačilo delí.

P o n o č i počivajo ljudjé in živali. Kadar mine prva polovica noči, je polnoči.

Oh! naglo nas mine
Vet trud, bolečine;
Utrujen se vleže
Na pare trpín:
Zvonovi, zvoníte,
Domú ga spremíte!
Gre z dela in teže
Adamovi sin.

Čas od polnoči do polnoči imenujemo en dan. Delimo ga na 24 ur. Od polnoči do poldneva štejemo 12 ur, od podneva do polnoči pa zopet 12 ur. Ura ima 60 minut.

Koliko ur in minut je minilo, kažejo nam ure. Ure so žepne, stenske in stolpne. Dva kazalca se neprenehoma premikata na kazalu. Manjši kaže ure, večji pa minute; manjši se v enej uri prestavi od številke do številke, večji pa v enej uri pride okoli in

okoli. Kadar ura bije, kaže večji kazalec ravno na 12. Solnčne ure imajo le en kazalec.

Hitro, hitro mine čas,
Oh, ne bo ga več pri nas.

112. Lahko noč.

Svetlo solnce se je skrilo, Ptčice in vsa živina,
Vse na svetu potihnilo, Gospodarji in družina,
Vse odeva tiha noč, Vse počitka željno je,
Da zaspati nam je moč'. Tiha noč zaziblje vse.

Svetle zvezdice gorijo, Moja glav'ca je zaspana,
Tam na nebu se bliščijo, Moja postelj'ca postlana;
Kakor bi nas angeljci Ljubi angelj varuh moj,
Dol' iz raja gledali. Mene váruj tud' nocój!

Jutri hočem zgodaj vstati,
Nečem zarje zaležati.
Bog mi svojo daj pomoč!
Oče! mati! lahko noč!

113. Letni časi.

Pomlad mila odklenila svoj veseli nam je raj;
Cvetje klije, radost sije, zelení že vrt in gaj.
Zdaj le híti vence viti, o mladina! zdaj je čas;
Dan zbeguje, cvet vsahnuje, kmalu mine rožni kras.
Zraven tudi ne zamúdi poiskati dušni sad!
Pomlad ide, zopet pride, — čas mladost' je le enkrat.

Minila je zima, prišla je lepa pomlad. Noči se krájšajo, dnevi se dáljšajo. Dne 21. marcija vzhaja solnce zjutraj ob šestih in zahaja zvečer ob šestih. Sije tedaj 12 ur. Dan in noč sta enako dolga: pomlad se začne. Od dneva do dneva se solnce više na nebu vzdiguje: noči so krajše od dnevov. Toplota raste.

Vroče je, vroče,
Čelo kipí;
Solnce pekoče,
Zemlja reži.
Za plugom orač omaguje.
Na cesti popotnik zdihuje.

Dne 21. junija se začne p o l e t j e. Takrat vzhaja solnce zjutraj ob štirih, zahaja pa zvečer ob osmih. Dan je najdaljši, noč najkrajša. Sledeči dnevi se zopet krčijo: toplota še ne pojema.

Kako si otožno, jesensko nebó!
Pod taboj vse hira,
Vse vene, umira;
Življenje jemlje slovó.
Hripávi
Žrjávi
Visoko kričé,
Na južno leté.

Začetek jeseni je dne 21. septembra. Solnce nam vzhaja zavno tam, kjer je vzišlo 21. marcija; dan in noč sta zopet enako dolga.

Dnevi se zmerom bolj krajšajo, noči pa daljšajo. Solnce se ne vzdiguje več tako visoko, kakor po letu; zato je tudi jeseni bolj hladno.

Žarki nebeški! vi ste obledeli,
Zgúbili svojo ognjeno ste moč?
V ledu utrinja se mesec prebeli;
Zvezde gorijo, pa mrzla je noč.

Zima se začne 21. decembra. Takrat imamo najdaljšo noč. Solnce vzhaja še le ob osmih, zahaja pa že ob štirih. Noč je dolga 16 ur, dan pa le 8 ur. Kmalu

pa se dnevi zopet daljšajo, dokler ni dan enako dolg z nočjó. Kedaj se to zgodí?

Po zimi padajo solnčni žarki pošév na zemljo; zató je zima najmrzlejši letni čas.

114. Uganka.

Vsako leto gredo sestre križem svet;
Vsaka daje božjih darov mnogoréd:
Prva sestra lahke nožice imá,
V zelen plašč zavita dosti cvetja dá.
Druga prisopiha, vroče se potí,
Kôso nam ponuja, tudi srp molí.
Tretja nam prinaša sadja jérbase,
Brente polne grozdja, polni nam sodé.
V kožuh zadnja sestra je ogrnena,
Ima rokavice, v peč zaljubljena.
Kdo ugane štirih sester teh imé?
Kdor ne ugane jih, on malo res umé.

115. Nevihta.

Dan je soparen. Solnce pripeka na vse stvari in žuga posušiti vse rožice na polji. Nobena sápicica ne pihljá, nobena ptica ne žvrgolí v senčnem grmiči — tesna tihota je povsod. Cvetlice obešajo veneče glavice in ginejo v smrtnih težavah.

Zdaj se privlečejo v soparni zrak temne megle in se združijo v sivočrn oblak, ki pretí s hudo nesrečo. Iz jeznega obraza mu švigajo bliski, grom bobní, oblak vreščí in vrè. Že padajo debele težke kaplje; vse beži pred ploho. Toča poka po strehah. Molitev, jok in stok

je slišati v vsakej hiši, na vsakem pragu. Ni dolgo, in ves kraj je zagrnjen z belim, mrtvaškim prtom.

Ves up je splaval kmetu po vodi; vendar obrne svoje misli proti Bogu in pravi: „Bog je dal, Bog je vzel, njegovo imé hvalimo vekomaj.“

A. Janežič.

116. Strela.

Bil je vroč poleten dan. Ko pride Janezek iz šole, pošljejo ga mati z malo južino k očetu, ki so na polji orali. Pa kmalu se je jelo napravljati k hudemu vremenu. Nebo je zatemnelo. Sliši se od daleč bučeče grmenje; debele kaplje že padajo. Oče velijo sinu: „Stopi pod oni-le hrast; hitro bo konec nevihte.“ A nevihta vedno silnejša prihaja; vlije se kakor iz kablja. Tudi oče pusté konje in gredó pod hrastovo streho. Blisk in grom pa splaši konje, da so kot besni zdirjali po polji. Oče skočijo izpod hrasta za konji, in tudi deček steče za njimi. Komaj pa sta bila obá kakih dvajset korakov od drevesa, udari strela v hrast ter ga razkolje od vrha do tal. Oče in sin padeta omamljena na tla; toda kmalu se zopet zavesta.

Oteta sta bila naglej in strašnej smrti.

117. Zvezde.

Tukaj se gori neznani,	Svetla cesta je razpeta
Vel'ki sveti sučejo.	Čez neskončni neba zid;
Z lučjo solnca so obdani,	Tam se vozi čast Očeta,
Krogle pote tekajo;	Vodi pote zvezdnih rid.
Zvezda zvezdi je sosed,	Vse je kroglo, vse se miga,
Njih za nas števila ni;	Vse od ognja sveti se;
Druga v drugo svetlo gleda,	Vse oznanja, da velika
Vsaka v božjo čast gorí.	Roka svet stvarila je.

Tvoje veličanstvo, Večni!
Trume zvezd nam pravijo;
Kako bomo še le srečni,
Če mi k tebi pridemo!
Skoz' teh svetov svet bo pela
Naša duša stvarniku;
Vrhu svetov bo sedela,
Pela petje angeljsko.

U. Jarnik.

118. Luna.

Prijazno luna sveti,	Pohlevno se zakriva,
Nam lahko noč želi,	Odkriva spet obraz,
Med svezdami se maja,	Popotnika tolaži,
Skoz' megle se smeji.	Da mu je krajši čas.

119. Lunine méne.

Luna je 50krat manjša od zemlje in dobiva, kakor ta, svetlobo od solnca. Luna vzhaja na vzhodu in zahaja na zahodu.

Kaže se nam včasih kakor okrogla, razsvetljena plošča, včasih je vidimo le pol, včasih le ozek, srpast rob, in kmalu je ni nič ne videti. Lunina svetloba se torej ménja.

Kadar se lune prav nič ne vidi, pravimo, da je mlaj. Čez nekaj dni vidimo majhen srpast rob, katerega je vsak dan nekoliko več; v kakih sedmih dneh po mlaji pokaže se vsa desna polovica v podobi črke *D*. To se imenuje prvi krajec. Sedem dni pozneje pokaže se luna v celej plošči; pravi se ji ščep ali polna luna. Njena svetloba pa se od zdaj izmanjšuje. Kmalu zapazimo, da je nekaj manjka na desnej strani. Sedem

dni po ščepu vidi se samo nje leva stran v podobi črke C, in to je zadnji krajec. Teden pozneje imamo zopet mlaj. Tako luna neprenehoma izpreminja svojo podobo.

120. Zrak.

Zrak nas povsod obdaje. Zrak okrožuje vso zemljo in napolnjuje najmanjše praznine. Ne najdeš prostora, da bi ne bilo zraka v njem.

Zrak je ljudém, živalim in rastlinam potreben; brez njega ne morejo rasti ratline, ne živeti ljudjé in živali. Kader koli človek ali žival zasôpe, potegne zrak v sé in ga dihne iz sebe. Kjer zraka ni, ne gori ogenj, ne sliši se glas; kjer ni zraka, je smrt.

Zrak ni povsod enako čist. Najslabši je ondi, kjer veliko ljudi skupaj prebiva. Kako neprijetna in zoperna je sapa, katero drugi dihne v te!

Kakšen mora torej zrak biti v hiši, v katerej več ljudi delj časa biva? Videli ste morebiti že, da je v natlačenej hiši začela luč pojemati in slabotno brleti, če tudi ji ni manjkalo olja. Izmanjkalo ji je zraka, ki so ga ljudjé z dihanjem izpridili. Kako lahko ste se od-sopli, ko ste iz te gneče stopili pod milo nebo!

Ako si hočemo ljubo zdravje ohraniti in visoko starost doživeti, moramo najpred skrbeti za dober, čist zrak. Zatô je treba izbe prevetrovati po letu in po zimi, da se izprijeni zrak z dobrim namesti.

V zaprtej hiši žerjavico imeti, je zeló nevarno, posebno po noči, ko vse spi in se ne vé, če in kedaj kdo v omótico pade. Mnogo ljudi je že tako prišlo ob življenje. Žerjavica namreč jako pokvari zrak.

Slab zrak je tudi v kletéh, kjer vino vrè, v globokih vodnjakih in jamah. Ni varno, hoditi va-nje.

Ako imaš kaj opraviti v takih krajih, spústi poprej luč noter po motozu. Če ti luč ugasne, ostani zunaj; zakaj kjer luč ne more goreti, tudi človek ne more živeti.

Zrak se ne vidi, ker je prozoren in ker nima barve. Le v prav velikej daljavi vidi se nam višnjev; zarad tega je tudi nebo višnjevo. Da-si ne vidimo sraka, je vendar telesnina, ki potrebuje prostora, kakor katero drugo truplo. O tem se prepričamo, ako z roko ali z vrati naglo sem ter tja mahamo. To vidimo pa tudi, če kupico narobe vtaknemo v vodo; ker je polna zraka, voda ne more va-njo.

Zrak se dá stisniti, pa le do določene mere. Kakor hitrojenja pritisk, razširi se zopet v prejšnji prostor. Ako pa stiskaš zrak čez mero, raztrga in odžene ti vse ovire.

To izkušajo n. pr. dečki, ki se igrajo z bezgovo pušo. V puši ali v cevi je, kakor v vseh prostorih, zrak. Ako se v cev porine náboj in za njim še drugi, stiska se zrak med nabojema bolj in bolj. Naposled prvi naboj ne more več zdržati prevelike sile stisnenga zraka in — puša počí.

121. Veter.

Zrak se na gorkem raztegne in stanjša, na mrazu pa se skrči in zgostí. Mrzel zrak je torej težji od gorkega; oni ostaja bolj pri tleh, ta pa se kvišku vzdiguje. Pri požaru se vidi, kako vroči zrak goreče ogorke, oglje i. t. d. kvišku žene. V zakurjeni sobi je gorkeji zrak zgoraj, mrzleji pa spodaj. Ako se tedaj med malo odprtimi durmi goreča sveča visoko drži, nagiblje se plamen na vnanjo stran; kadar pa postaviš svečo na tla, pripoguje se plamen v sobo, ker vnanji mrzli zrak v sobo prihaja.

Ko bi pustil duri odprte, odhajal bi topli zrak iz sobe, mrzli pa bi silil v izbo dotlej, da bi bil zunaj in znotraj enako mrzel.

Tako se godí tudi pod milim nebom. Če na pr. v katerem kraji postane topleje, stanjša se ondi zrak in ide kvišku; zato se zrak v ta gorkejši kraj steka iz mrzlejega; zrak se giblje. Kadar se giblje počasi, nastane prepíh; ako se pa giblje močneje in hitreje, pravimo, da je veter. Močni veter imenujemo viháar ali orkán. Vihár strašno tuli. Večkrat s korenino izruje drevesa, odnese hišam strehe in še celó ladijo razbije na morji.

Veter vleče od raznih strani: glavne strani ravnaajo se po štirih stranéh svetá.

Pogostoma se primeri, da po več vetrov na enkrat potegne. Takrat vetrovi drugi v družega tiščé; v tacem zavijanji vetrov nastane vrtinec. Vrtinec vzdigne prah, pesek, listje i. t. d. ter ga nese kvišku.

Vetrovi pa niso le škodljivi, ampak tudi koristni; kajti čistijo in hladijo zrak, osušajo zemljo, gonijo mline (na veter) in ladije po morji. Vetrovi zganjajo in razganjajo oblake, premajujejo jezera in morje, da se voda v njih ne usmradi.

122. Solnce in veter.

Solnce in veter sta se svoje dni skušala, kateri bi bil močnejši. Dogovorita se, zmaga naj ta, ki prisili popotnika, da sléče plašč. — Veter začne prvi hudo pihati; zdolec (vzhodnik) in krivec (zahodnjak) se stepeta ter dež in točo napravita, da bi popotnika primorala, naj sleče svoj plašč. Popotnik ves moker od mraza trepeče, trdno za plašč drži in se va-nj zavija.

Veter potihne, vreme se zvedrí in solnce se prikaže. Sije prav prijazno in vpira žarke popotniku v hrbet. Toplota raste, sapa bolj in bolj gorka prihaja; plašč mu je pretopel. Z rame ga vrže in na tla pogrne ter leže v senco počivat. Solnce se vetru posmeje, ker ga je tako lahko premoglo, ter mu pravi: „Z lepa se več opravi kot z grda.“

A. Janežič.

123. Hlapenje.

Nalijte vode v skledo in postavite jo na solnce! Vode bo čedalje manj v skledi, naposled izgine popolnoma.

Kam je prešla, kam je izginila?

Ljudje pravijo navadno, da se je posušila; mi pa trdimo, da se je izpremenila v hlap, in da se je hlap kvišku vzdignil.

Gospodinja, ki hoče hitre posušiti perilo, obesi ga v vetroven kraj. Voda v mokrem perilu izhlapeva, zrak pa se nazvame teh hlapov. Če sapa ne vleče, ostaja mokri zrak na perilu, ki se takrat le počasi suši. Veter pa odnaša mokrotni zrak in privaja vedno novega, suhega zraka. To se godí dotlej, da je perilo suho.

Po zimi suši se celó zmrzlo perilo, ako je le na prepihu ali vetru. Sevéda se ne more tako hitro mokrote iznebiti kakor po letu; kajti topli zrak se več hlapov navzame, nego mrzli. Omit in osnažen pòd se po zimi najprej osuši, če v peči dobro zakurimo, okna pa odpremo. Toplota izpreminja mokroto v hlap, prepih pa odnaša hlapove. "

Voda torej izhlapeva, pa ne le v skledi, na perilu in podu, ampak povsod, koder pride sè zrakom v do-

tiko. To se godí zlasti na morji, na jezerih in rekah. Tudi iz rastlin duhtí dosti hlapovine v zrak; enako izgublajo ljudjé in živali skozi kožo in pri dihanji obilo mokrote. Čim več je hlapovine v zraku, tem vlažnejši je.

124. Megla, oblak, dež.

Kadar je hladno, ali pa mrzlo, vidi se dih. Mrzlo okno, proti kateremu se dihne, postane mókro. Konji, ki so dirjali, so po zimi kakor z meglo obdani. So par, kateri se iz vrele vode vzdiguje v hladnejši zrak, vidi se nam kakor oblačec. Kaj se učimo iz teh pojavov (prikazov)?

Ako se vlažni zrak zadosti ohladi, izpremeni se nekaj hlapovine zopet v vodo.

Nevidni hlap se zgostí najprej v majhne mehurčke, katere kmalu zagledamo, ko se jih veliko skupaj nabere. Ako se to pripeti blizu zemlje, nastane megla, v visočini pa oblak.

Megle izginejo, kadar solnce prisije; zakaj? Zató, ker solnčna gorkota razžene vodne mehurčke v nevidni hlap. Kadar zadenejo na oblake mrzli vetrovi, ali kadar se oblaki sploh zeló ohladé, sprijemljejo se vodni mehurčki, združijo se v kapljice in padajo zarad svoje teže na zemljo. To je dež.

Dež je - raznovrsten. Pršá v i c a pada iz nizkih oblakov v prav drobnih kapljicah. Ako so kaplje velike ter padajo z močjó, je ploha. Prehodni dež pride iz mimo idočega oblaka. Deževje nastane, če je vse nebo nad katerim krajim pokrito z deževnimi oblaki. Kadar se vlije iz oblaka z veliko silo, pravimo, da se je oblak utrgal.

Dež je zelo koristen in potreben. Čisti zrak, hladi solčno vročino, poživlja rastline, rodoviti zemljo, daje vode virom, potokom in rekam.

125. Solnce in dež.

„Da bi pač vedno sijalo solnce!“ rekli so otroci neki deževni dan svoje mater. Ta želja se jim je kmalu izpolnila. Več tednov se ni prikazal noben oblak na nebu. Dolga in huda suša je učinila mnogo škode. Rastline niso mogle rasti; travniki so zarujaveli, potoki so se izsušili. „Ali vidite zdaj,“ pravijo mati svojim otrokom, „da je dež tako potreben kakor solnce? Tudi za nas bi ne bilo dobro, ko bi imeli zmerom jasne in vesele dni. Tudi oblačni dnevi, — nadloge in težave — morajo včasih priti, da ostanemo dobri in pobožni.“

Dež za solncem mora biti,
Za veseljem žalost priti.

126. Mavrica.

Kako je svetla, mila, krasna,
V sedmerih barvah se blišči;
Nobena slika ni bolj jasna,
Ko mavrica nebeška ti!

127. Sneg in toča.

Sneg se nareja, ako vodni hlapi v zraku zmrzujejo, spoprijemajo se in v snežinkah na zemljo padajo. Začetek snegu je uprav-tisti kakor dežju. Med dežjem in snegom je samo ta razlika, da pada dež v kapljah, sneg pa v plahčicah.

Celó po letu so snežinke v oblakih; ko pa pridejo v nižji, topleji zrak, razcedé se v kapljice. Zató pogostoma po dolinah dežuje, v tem ko sneží na visokih gorah.

Sneg pokrije po zimi setve na polji, da ne pozebejo; sneg napaja zemljo in daje potokom in rekam obilo vode. Tudi proti ozeblini je dobro zdravilo.

Sodra nastane takrat, kadar se snežinke na pol stopé in v kroglice spoprimejo.

Toča se naredí, če deževne kaplje v zraku zmrznejo. Toča je iz prozornega ledú, na sredi pa ima neprozorno zrno. Po podobi in debelosti je različna. Toča pobija češče po dnevi, nego po noči in je kmetu huda šiba.

128. Rosa in slana.

Ako prinesete kozarec mrzle vode v toplo izbo, začne se kozarec „potiti“.

Šipe v oknih potijo se znotraj, če je zunanji zrak mrzleji od znotranjega.

Vodni hlapi, ki se nahajajo v izbinem zraku, ohladé se okoli kozarca in šip, zató se zgosté in v kapljicah prikažejo.

Ravno tako se nareja rosa. Trava, listje, cvetje, les, kamenje i. t. d. hitreje se ohladí, nego zrak, ki vse stvari obdaje. Zató se vodeni hlapi okoli njih ohladé, zgosté in kakor kapljice obvisé.

Zmrzla rosa je slana, ki posmodí in tudi popolnoma uníči cvetje in rastline.

V jasnih nočéh naredí se več rose, nego kadar je oblačno. Oblaki namreč varujejo stvari ohlajenja. Tudi veter brani, da se rosa ne dela, ker odpihuje puh od ohlajenih telés. Rose in tudi slane je torej največ v jasnih in tihih nočéh, zlasti jeseni in spomladi.

Ledene cvetlice, ki se po zimi delajo na oknih,
naredé se iz hlapov v hiši, kateri na mrzlem oknu
zmrznejo.

129. Uganki.

Z r ti kažem vselej barvo razno,
Ko prikaže solnce se prijazno,
S k pa v roki ostra sem priprava,
Ki rastline mnoge pokončava;
Brez teh črk se mene ti bojiš,
Kamor koli pridem, odbežiš;
In če se kedaj pri meni spečeš,
Zadnji dve pismeni le izrečeš.

Po vsej me zemlji je polno,
V dolini kakor nad goró;
Po meni včasih šviga blisk,
In včasih me prodira vrisk.
Po meni ptičice leté,
Metulji pisani frčé;
Brez mene ne živí nihčè.
Kjer mene ni, pogine vsè;
Jaz v vsakej luknjici tičím
In dostikrat se tuď zgotím.
Ak' črko prvo izpustiš,
Stvarico cenjeno dobiš:
Iz vode lazi na zemljó,
Da tu si živeža dobó.
Mesó okusno ti-dajè:
Povéj tedaj, kak zove se?

130. Zimski dan.

Solnce se od daleč skriva,
Vrana leta okrog hiše,
Tanek veter zunaj piše,
Tla pa débel sneg pokriva.
Tam na klanci je vse živo,
Vkup so iz vasí otroci,
Vsak sani v premrli roci
Vozi in drži se krivo.
Starec zrè ir gorke hiše,
In spomín se mu posíli,
Dni premišlja, ki so bili,
In na tihem solze briše.

Simon Jenko.

131. Uganki.

Med zemljo in nebom
Se dete kojím,
Od hriha do hriha
Veselo frlím.
Oblake in megle
Preganjam na ples,
Pometam in pišem
Brez metelj, perés.

M. Vilhar.

Nisem rogata žival,
Pa roge le molím;
Daleč počasi pridem,
Hiše ne zapustím;
Za postne dni dajem jedí,
Jedí brez vseh kostí,
Kako se mí velí?

A. M. Slomšek.

Domovina in zgodovina.

132. Domače ognjišče.

Prekrasna je zemlja domá in drugód,
In čudeži stvarstva rastó nam povsód;
Al' vendar veselje prebiva le tam,
Kjer vzdiga domače ognjišče se nam.

133. Domačija.

Moja domačija je v prav lepem kraji. Na prijaznem hribu stoji zala vas med lepimi travniki in rodovitnim poljem. Nad vasjó kipí v nebo visoka gora s čistimi studenci in potoki; pod vasjo leži bogato polje z najlepšimi njivami. Za vasjo je gozd; tam pasejo po zelenih travah veseli pastirji vaško živino. Pred vasjo teče velik potok s prečisto vodo. Čez potok so napeljane brvi in mostiči. Na njegovem levem bregu je mnogo mlinov in kovačnic. Potje v vas so čedni, vélika cesta pa drži ob gori v mesto. Tik nje drdrá večkrat na dan vlak po železnem tiru; on prevažá popotnike in blagó iz kraja v kraj. Lep je in prekrasen moj mili rojstveni kraj!

Ljubo domá,
Kdor ga pazná,
Pregovor stari že pravi:
Torej moj dom,
Ljubil te bom,
Dokler smrt me ne spravi.

Tebe poznám,
Tebe čislám,
Kakor so mnogi storili;
Za te živím,
Za te gorím,
Kraj moj domači premíli!

Lepšega ni,
Kakor si ti,
Za me nikjer na sveti:
Ti me redíš,
Ti me živíš,
Za te pripravljen sem vmreti.

134. Šola.

Potrebna je šola za mlade ljudi;
Blagor otroku, ki prav se uči.
Omiko, razumnost in žlahtno srcé
Šolski ti navki obilno delé,
Bogastvo se ruši, le kratko trpi:
Išči si blaga, ki delj obstojí.

135. Reka, veletok, morje.

Potok sreča valovito reko in reče: „Sestra, vzemi me seboj!“ Reka pravi: „Pridi sem, hodi z menoj!“ Obé vodi se prijazno združite ter tečete med cvetlicami ob bregovih. Ribe plavajo ž njima in švigajo sem ter tja, navzdol in navzgor. Ribič priveslá v čolniči; v njegovo mrežo se uloví marsikatera riba in ribica. Iz bližnjih gozdov pripeljejo ljudje bruna in deske; na plavih vozijo blago v dalnje kraje.

Zdaj privalí reka svoje valove do mesta. Visoki stolpi, lepe hiše se bliščé!

Pa reka se ne utegne muditi in ogledovati mesta kras; potovati mora brez mirú in počitka. Dalja ko pride, več potokov in rečic se ji pridruži. Raste ji moč. Iz reke postane veletok. Ladije in parobrodi se sučejo na njegovej širokej gladini. Dospel je v prostrano ravnino. Ne dirja več tako hitro kakor poprej.

On objema mnogokateri zelen otok ter se ozira po rodovitnih poljih in pisanih livadah. Sneg kopní; dež lije iz sivih oblakov. Voda narašča, stopi čez breg, razdira jezove. Razlije se čez dolino in jo preplavi do bližnjih holmov. Vsa raván je kakor jezero!

Kmalu mine povodenj: voda odteka in se vrača v svojo strugo.

Nazadnje pride veletok do nedogledno velike vode, do morja. Tukaj je konec njegovemu potovanju. Slovo vzame od dežele in se vlije v široko morsko planjavo. Na morji plavajo velikanske ladije. Goni jih para ali veter. Na parobrodih in jadrenicah vozijo ljudjé različno blagó od kraja do kraja. Mornarji užijejo dosti straha in nadlog. Resničen je pregovor: „Kdor ne zna moliti na morju mu se je učiti.“

136. Iz malega raste veliko.

Iz góre skrivnóstne izteka se vir,
Poklina neznatna studencu je tir,
Slaboten, suhoten višave je sin;
Rodil se je komaj: pretí mu pogín.
Na sinjem oboku luč solnea gorí,
Zatorej med peskom potoček medlí.
Počasi, po malem narašča mu moč,
Ofréblje si listje, se v strugi vijóč. —
Pohlevno potoček po skali šumljá,
Ponižno iz hriba v dolino skakljá.

Postrvica gibčna se v vodi vrtí,
V nebrojnih se žarkih jej solnce blišči. —
Od daleč mi bije ropôt na uhó,
Potoček zdaj góni že mlinsko koló;
Ponosno pa reka hití do morjá
In ladije nosi prepolne blagá.

Fr. Krek.

137. Mesto, trg, vas.

Ljudje prebivajo na samoti,
v vaséh, trgih in mestih. Kdo živi
pri nas na samoti? Več hiš blizu
vkup je vas. Prebivalci so vaščani;
pečajo se večinoma s poljedelstvom.
Trg je večji in lepši nego vas.
S čim se pečajo tržani?

Mesto je večje in lepše, nego trg
ali vas. V mestu je mnogo velikih
in lepih hiš ena pri drugej.

Meščanje so rokodelci, trgovci,
uradniki, umetniki i. t. d.

138. Stanovi.

Nekateri ljudje obdelujejo zemljo in pridelujejo živež. Delajo po polji, po travnikih, vrtéh in v gozdih ter se pečajo z živinorejo. Ti so kmetje ali kmetovalci.

Drugi prenaorejajo surove zemeljske in živalske pridelke; oni napravljajo na primer stanovanja, obleko, mnogotero orodje i. t. d. Takim pravimo rokodelci, obrtniki.

Tretji kupujejo razne surove in obrtniške pridelke ter jih prodajajo tistim, kateri jih nimajo. Ti se imenujejo kupčevalci ali trgovci.

Delo ali opravilo, katero človek opravlja večji del ali pa do konca svojega življenja, zove se njegov stan ali poklic.

Razen kmetskega, rokodelskega in trgovskega stanú so še drugi stanovi, kakor učiteljski, uradniški, vojaški in duhovski.

Učitelji učé v ljudskih, srednjih in visokih šolah razne nauke in znanosti, da se ljudstvo omikuje in izobrazuje.

Uradniki so v svojej celoti posvetna gosposka, katera skrbi, da se postave zvršujejo, in da je v deželi vse v lepem redu.

Vojaki mam hranijo ljubi mir ter nas branijo znotranjih in zunanjih sevražnikov, da smo si v svesti življenja in imetja.

Duhovniki oznanjujejo sv. vero, delé sv. zakramente ter nas vodijo k bogoljubnemu življenju.

V vsacem stanu more človek srečen biti, če natančno izpolnjuje svoje dolžnosti.

139. Občina.

Prebivalci enega mesta, trga, ene ali več vasi so združeni v občino ali srenjo. Vsi občani naj eden družemu pomagajo.

Veliko je opravila za občinsko korist. Skrbeti je treba za občinske ceste, popravljati pote in moste, nadzorovati mero in vago. Občini gre skrb za cerkev, za domače ubožce, za mir in red i. t. d. Vsak posamezni občan ne more vsega sam opravljati. Zató si vsaka občina izbere nekatere možé, kateri v imenu vseh drugih oskrbujejo občinske reči. Ti možjé so občinski odbor. Odbor se ne more vsak dan shajati; opravil pa občini nikdar ne manjka. Zatorej si odbor izvoli župana in občinska svetovalca izmed vseh odbornikov. Županstvo opravlja manj važne občinske stvari: ves odbor se posvetuje le o bolj imenitnih opravkih. Županstvo je občinska gosposka. Vsak občan ji je v uradnih rečéh dolžan pokórščino in spoštljivost.

Šolske reči v občini so izročéne krajnemu šolskemu svétu.

Šola, cerkev, občinski urad se zida in popravlja z večíne na občinske troške. To veljá tudi o cestah, mostih i. t. d. Občina potrebuje tedaj dósti denarja. Zató plačuje vsak ud občine po svojem premoženji občinski davek.

Vsi enej farnej cerkvi pridruženi stanovalci so skup farna občina ali župnina. Cerkveni predstojnik so gospod žúpnik.

Ali je naše prebivališče posebna občina?

Spadajo li k naši občini še drugi kraji?

Koliko mož je v našem občinskem odboru?

Kateri gospodje in možjé so udje krajnega šolskega sveta?

Kdo mu je načelnik? i. t. d.

140. Okraj.

Ako gremo od doma po cesti dalje in dalje, pridemo v druge vasi, v druge občine. Občina je občini mejaša. Več občin skup je okraj.

V vsacem okraji je sodišče; okrajni sodnik razsojuje strankam tožbe; davki se plačujejo pri davkariji. Več v eno celoto združenih sodnih okrajev ravná okrajno glavarstvo. Okrajnemu glavarstvu je na čelo postavljen okrajni glavár. Ta gospod je tudi predsednik okrajnemu šolskemu svétu; v njegovo področje spadajo šolske reči vsega okraja. Okrajna glavarstva, sodišča in davkarije so cesarsko-kraljevske.

Odgovarjajte na sledeča vprašanja: 1. V katerem okraji je naša domačija? 2. Koliko mest, trgov in vasi ima naš okraj in katere? 3. Ali je I. od naše domačije proti jugu, severu, vzhodu ali zahodu? 4. Kje stanuje naš okrajni glavár? 5. Kateri okraji so združeni pod naše okrajno glavarstvo? 6. Ali so v našem okraji katere gore? Katere? 7. Reke? Katere? Potoki? Kateri? Proti kateri strani sveta pa tekó? 8. S čim se bavijo prebivalci našega okraja? i. t. d.

141. Dežela.

Okraj se dotika okraja, glavarstvo glavarstva. Okoliš glavarstva obsega prostrano zemljo z mesti in vasmí, z rekami in potóki, z gorami, hribi in dolinami.

Velíko večji okoliš je dežela ali kronovína. Dežela, v kateri je naš rojstveni kraj, imenuje se tudi naša máterina dežela. Kranjcem je materina dežela Kranjsko, Koróšcem Koróško. Katera dežela je Štajercem materina dežela?

Naše avstrijsko cesárstvo sestóji iz mnogo večjih in manjših dežel. Vsaka dežela ima svoje posebno ime, svoj posebni grb; vse pa vlada isti vladar. Deželno šolstvo oskrbuje deželni šolski svèt. Najvišja

gosposka v deželi je c. k. naméstištvo, v nekaterih manjih kronovinah pa deželna vlada. Cesarjev naméstišk ali deželni predsednik ima svoj sédež v glavnem mestu.

Koliko okrajnih glavarstev je v našej deželi? Katera? Katero je glavno mesto?

142. Popotnik.

Popotnik pridem čez goró,
 Od doma vzamem še slovó,
 In kamor se okó ozrè,
 Povsod se mi nov svet odprè.
 Tud' tukaj solnce gre okrog,
 Dolino vidim, hrib in log;
 Pa solnce naše bolj blišči,
 In hrib naš lepše zelení.

Tud' tu cvetó cvetličice,
 Po njih šumé bučelice;
 Pa naših rož je lepši cvet,
 Bučelic naših slajši med.
 Skoz mesta hodim in vasi,
 Povsod drugač' se govori;
 Jaz tuj'c nikogar ne poznam
 In sred ljudi povsod sem sam.

Deže^{la} ljuba, kje ležiš,
 Ki jezik moj mi govoriš?
 Kjer znanci moji še živé,
 Prijatli moji v grobih spé?
 Zdihujem, vprašam vedno: kje?
 Prijatli! k vam želí srcé;
 Perot' imeti si želím,
 Da k vam domóv ko ptič zletím.

143. Celje, za časa Rimljanov Celeja.

To res prijazno mesto ob bístrej Savini stoji na južno vzhodnem konci savinske doline in ima nad 4000 prebivalcev.

Tam je sedež c. k. okrožnega in okrajnega sodišča ter c. k. okrajnega glavarstva. Od učnih zavodov je tamkaj osemrazredni gimnazij, meščanska in tri javne ljudske šole. Dalje ste tu dve bólnici: ena za meščane, druga za vojake; najdeš tudi hranilnico, kopališč, sprehajališč i. t. d. Na zahodnej strani gospodskih ulic je velika vojašnica ali kasarna, v glediških ulicah pa mestno gledišče. V ljubljanskem predmestji je gazometer, to je tvornica za gorljivi plin. V to potrebni premog kopljejo v Zabukovci pod Goznikom. Blizu kolodvora je cesarska tvornica za cink.

Mestni župnik je ob enem dekan in opat z mitro; on stanuje v opatiji tik stare pa krasne, v gotiškem slogu zidane farne cerkve, ki je sv. Danijelu posvečena. Tudi minoritska (nemška) cerkev matere božje, v romanskem slogu in ona sv. Duha in sv. Maksimilijana so prav zale. Celjskemu rojaku sv. Maksimilijanu so neverni Rimljani glavo odsekali tam, kjer stoji njemu posvečena hiša božja.

Celje je staro rimsko mesto, katero je bilo gotovo že selišče Keltov. Starinski okrogli stolpi in ostanki zidovja še danes pričujejo, da je bilo nekdanj močno utrjeno. Leta 452. lomastil je grozovitni kralj Atila na čelu svojih divjih Hunov skozi Celje proti Ogleju onkraj Soče. Leta 475. so Celje oplenili in razdejali Heruli in Rugijeri pod vodstvom Odoakarja, kateri je coló v Italijo prodril in v Raveni stanujo-

čega rimskega cesarja Romula Avgustula izpodrinil. Od l. 1341.—1456., torej celih 115 let bilo je Celje z okolico vred v oblasti celjskih grofov. Zadnji celjski grof je bil Urh II. Petdeset let starega so sovražni Ogridne 9. nov. 1456. v Belem gradu umorili. Njegovo truplo so v Celje prepeljali in v grobnici nemške cerkve slovesno shranili. Celjska grofija je bila l. 1457. po cesarji Frideriku III. sè štajersko deželo združena.

Celjsko mesto je l. 1687. in 1798. z večjega pogorelo; zadnji strašni požár je upepelil tudi farno in minoritsko cerkev. Grad izumrlih celjskih grofov je zdaj velikanska razvalina. Ljudjé ga imenujejo „stari grad“, tudi „gornje Celje“.

Tak je zdaj nekdanji slavni dom mogočnih celjskih grofov. Ondi se nahaja tudi mnogo rimskih ostankov, največ okoli farne cerkve.

F. Jamšek.

144. Ptujsko polje.

Štajerska dežela ima več ravnín, ki se jim tudi polje pravi. Taka ravnina je ptujsko polje. Razprostira pa se na obéh stranéh reke Drave od Maribora do Ormoža.

Ptujsko polje je nekaj močvirno, nekaj pa ga je peščenega in prodnega; le malokje se najde rodovitna prst. Obgorje pa mu je prav plodovito. Na zahodu ga mejí Pohorje sè svojim znožjem, na jugu se vrsté prijazni haložanski hribi z imenitnimi vinôgradi; na vzhodu in severu pa oklepajo polje ljutomerske in slovenske gorice. Njih vinska kapljica daleč sloví po svetu.

Skozi prostrano ravnino se valí mogočna Drava, z dotokoma Dravino in Pesnico. Ob Dravi je postavljeno staro mesto Ptuj z mnogimi rimskimi ostanki. Pomniti

je tudi lepo farno cerkev s prosto stoječim stolpom. Z visokega ptujskega grada vidiš, kako po svojem tiru hiti kadeči hlapón; vidiš pa tudi v daljini bliščati se več prijaznih cerkvic, kakor ono sv. Marije na gori in pa sv. Urbana.

Preljubi sveti Urban,
Ti dober naš mejaš,
V goricah ti stanuješ,
In žlahtno grozdje 'maš.
Le zóri ga — in médi ga,
Boš dal nam dober mošt.

Veselo te na hribci
Vsak kmetič počastí:
Okol' podobe tvoje
Rad brajdo naredí.
Le váruj nam — oskrbi nam
Gorice žlahten sad!

145. Obir.

Goratanu na jug stoji velika gora Obir, Ostríca, njena glava, kipi velikansko v nebó.

Po sévernej strani je samo pečevje, po južnej se pa črede pasejo. Z vrha té gore gledaš nove kraje, šteješ mesta, trge in vasi. Z ogerske zemlje ti solnce prisije, na Kranjsko in Laško za gore zahaja. Storžec ti je sosed, Kočna pa soseda; Peča te gleda od jutra. Kom in Dobrač strmíta v te od večéra. Triglav na Kranjskem, Zvonár pa na tirolskeji meji molíta svoje stare, bele glave v nebó.

Pod tvojimi nogami dere Drava. Glina in Krka družite se ž njo. Vrbsko jezero (pri Celovci) od večéra, žetarsko od jutra bliščí. V Celovci vidiš visoke

zvonike. Ne levej ti stoji Beljak, na desnej Velikóvec. Rož, Celovško polje in Junska dolina razgrinja se ti pred očmi.

Starih gradov po višinah, novih grajščin po ravninah, pa tudi cerkev po hribih ne prešteješ. Okó se ne nagleda, srcé ne nadovolji božjih čúdežev, ki jih vidiš z Ostrice. Obilno ti poplača težavne stopinje visoki Obir.

Po Janežič-i.

146. Cirkniško jezero.

Cirkniško jezero nima neki sebi enacega na vsem svetu. V enem letu plavajo tam čolni, lové ribiči ribe, kmetič s plugom brazdo reže, kosec travo kosí, žanjice žanjejo. Z brega ugledaš strme pečine v vodi. V dnu jezera se nahajajo večje ali manje razpokline, po katerih voda priteka in odteka. Iz teh podzemeljskih votlín je v kratkem času neizrečeno veliko pridère. Ko pa voda odtekati jame, čuje se iz votlin šum in bobnenje, podobno daljnemu gromu. Jezero postane zopet suho. Ves prostor je enak velicemu ribniku, v katerem je vse živo in se ribe lové. V šestih tednih že raste trava, kjer je bilo poprej široko jezero.

Drugi prostor odmenijo za njive. Sejejo po navadi proso ali ječmen, ki hitro raste.

Pogostoma pa voda zopet pribobní, predno je še žito dozorelo. Kmetu je upanje na bogato žetev po vodi splavalo.

J. Božič.

147. Sava.

Kranjsko deželo preteka več rek in rečic. Najmočnejša je Sava. Ona se pri Radovljici steka z dolinsko in bohinjsko Savo (Savico) ter sprejema tržiško Bistrico. Pri Kranji se vanjo vliva Kokra, pri

Medvodah pa Sora, kateri se pri Loki Poljanščica pridružuje. Prav čuden dotok je Ljubljanska, ob katerej se dviguje glavno mesto Ljubljana. Pomnožena s kamniško Bistrico zavija jo Sava proti vzhodu mimo Litije; potem se obrača proti jugovzhodu mejo delajoč proti Štajerskemu. Njeni bistri valovi gledajo Rateče, posavske gradove in krške vinograde. Brežicam nasproti sprejema reko z raki bogato, Krko, katera svoje vode mimo Novega mesta in Kostanjevice po krškem polji semkaj valí.

Kako živo je bilo nekedaj življenje ob Savi! Koliko blagá se je zvozilo po njej! Zdaj pa se prevažá največ le po železnici

Dolenjska.

Pridi, Goren'c,	Solnce gorko,
Z mrzle planíne,	Tukaj nam síja,
Vabi Dolen'c	Trta ljubó
V gorke doline!	Gor se ovija,
Mrzel je led,	Vince z goré
Pridi se gret!	Greje srcé.

Bl. Potočnik.

148. Drava, Sava in Soča.

Drava, Sava in Soča so sestre. Nekedaj so se med seboj menile, katera bode prihodnji dan prva v morje pritekla. Zvečer Sava in Soča zaspíte, Drava pa se le potuhne in kmalu začne tiho teči naprej.

Ko se zjutraj Sava prebudí in zapazi, da se Drava že proti morju valí, spustí se jezna v urnem teku proti morju. Ko se Soča prebudí in vidi, da ste jo sestri prekanili, predere na nasprotni strani sè silno močjo gore, zažene se skozi skálnate soteske in prva v morje dospè.

Ta pripovedka, da-si basen, opisuje vendar značaj vseh treh poglavitnih slovenskih rek. Drava se valí tiho in potúhнено, bistra Sava dere, obé v Dunavo in po njej v črno morje; Soča pa bobní urno skozi skalnate struge goriških gór v morje jadransko.

149. Kras.

Kras se imenuje oddelek slovenske zemlje med Gorico, Trstom, Postojino in Reko. Podoben je visoki planoti, nad katero se kakor valovi vzdigujejo skalnati vrhunci. Med vrhunci in griči se razprostirajo pogostoma doline. Vse je posuto sè sivim apnenikom, ki je ali v velike kupe nakopičen, ali pa sèm ter tja raztresen. Pred mnogo stoletji so neki te gore pokrivali zeleni gozdi. Sekira jih je podrla in burji pot odprla. Burja, ki še zdaj pogostoma drevje podira, strehe odkriva in vozove premetuje, ona je rodovitno zemljo po malem odnašala in odnesla: zató je kraški svet skoro ves gol in pust. Pravijo, da so Benetke na kraških bukvah sezidane. Kras je znamenit zarad svojih čudnih podzemeljskih hramov. Te jame so prav dolge in široke; krasne kamenate podobe jih lepšajo. Globoko pod seboj zaslišiš šumenje potoka, ki se čez strme skale valí v strašen prepád. V teh podzemeljskih vodah šviga sem ter tja čudni močarilec ali človeška ribica. Kjer je trohica rodovitne prsti, obdeluje jo marljivi Kraševci kaj pridno, da si pridela pičlega živeža.

150. Skopulja.

Narodna pravljica.

V prijaznej ravnici sred' rožic dišečih
Pod belim snežnikom krog svoj'ga vrtá
Jesenskega dne je ob solčnem zahodu
Prevzetno šetála Skopulja gospá.

Pod solncem zastonj bi iskáti se trudil
Kraj, kateri bi vtegnil bit' temu enák.
Zastonj mu primerjaš taljanske planine,
V lepoti na svetu nobeden ní ták.

V različnih drevesih preblaz'ga plemena
Se v rajski ložiček ta vrt spremeni;
Od zlatega cvetja, od rajskega sadja
Se vej'ca in steblo vsaktero šibí.

Siv starček prot' vrtu ob pal'ci prileze,
Na lici mu revščina bila je znát'.

„Gospa milostljiva!“ začnè trepetáje —
„Dovol'te tri jabolka meni pobrát'.“

„Kako se predrzneš me tukaj nadleg'vat' ?
Pobér' se od mene nesramni lenuh!

Ko b' tacemu sadje zametat' imela,
Raj' vidim, da vzame peklenski ga duh.“

Pohlevna solzica na lice mu kane,
V presrčnej britkosti odpravi se preč.
Ko zjutraj prevzetna Skopulja ustane,
Prelepega vrta ni videla več.

Jeran.

151. Pripovedke o landeškem gradu.

Med ljudstvom so razne pravljice in pripovedke.
O landeškem gradu, ki je zdaj že ves v razvalinah,
pripoveduje si prosto ljudstvo to le:

Neki kmetič je sekal drva blizu gradú. Približa
se mu mlada gospá in velí, naj gre za njo. Vede ga
v grad, vzame ključe iz žepa in odprè podzemeljska
vrata.

Strahopetno stopa kmet za gospó v veliko klet,
katera je bila polna sodov sladkega vina. Zdaj prideta

v drugo klet; ta je bila napolnjena z žitom, sočivjem in mesom. Tretja klet je shranjevala preobilico zlatov, srebrnjakov in dragega kamenja. Vse to bogastvo pokaže gospa kmetiču in mu reče: „Ni še vsajeno drevó, iz katerega se bode delala zibelka, v katerej bode spavalo dete, katero bode dobilo vse to.“ To rekši vede gospa kmeta zopet iz kleti in izgine. Kako se ta začudi, ko zapazi, da mu je brada do kolén prirastla! Domóv prišedši najde svojega sina že starega; vnuk pa si je ravno pripravljaj ženitovansko gostijo.

Iz „Novic“.

152. Vrbsko jezero.

Ljudska pravljica.

Pred davnim časom še ni bilo jezera pri Celovci. Kjer zdaj voda stoji, prostiralo se je poprej najrodovitniše polje. V lepih vaséh so stanovali bogati ljudjé. Bogastvo in sreča pa človeka lahko spači, da pozabi Boga. — Tudi prebivalci tega kralja so ošabni postali. Niso se zmenili za cerkev in božje praznike, ampak posmehovali se božjim rečem. Na vélike sobote večer so se zbrali v vaškeje gostilnici; tamkaj so hrup uganjali, jedli in pili, godce imeli, plesali in vriskali, da se je daleč okrog razlegalo. Niso se spomnili prihodnjega jutra, odrešenikovega vstajenja od smrti. — Na enkrat se vrata odpró, prikaže se majhen, star in suh možíček sivih lás. Jezno se ozira po plesalcih in jih opominja, naj nehajo razsajati. Razuzdaneži se mu zasmejó, starček pa žalosten odide.

Čas hití; bliže in bliže prihaja polnočna ura. Vrata se zopet odpró; starček z malim sodcem pod pazuo stopi v izbo, glas povzdigne in reče: „Še enkrat vas opominjam! Nehajte, predno vam ura odbije!

Spokórite se! Glejte ta sodec! Gorjé vam, če me prisilite pipo odpreti!“ Vsi zaženó smeh in krohot in rekó: „Le izderi pipo, da vidimo, kaj bode. Za pokoro je nocoj še prezgodaj; bomo že brez tebe opravili.“

Sivček reče zdaj kakor sè sodnim glasom: „Svaril sem vas; ubogati nečete, zató ste izgubljeni, izgubljeni!“ Naglo se umakne in izgine. — Ura polnoči bije. Pri zadnjem udarku prihruščí strašen vihár. Luči ugasnejo. Črna noč obdá trumo plesalcev. Blisk šviga, grom hrumí, kakor bi se svet podiral. Huda ploha se vlije. Studenci in potoki se razlijó. Voda raste, skozi vrata in okna v hiše vrè in višja in višja postaja. Nesrečni veseljaki zbežé plašno na strehe in višine, pa zastonj. Valovi jih dohité. Vsi so žalostno poginili. Drugo jutro nevihta preneha, pa voda še vedno doteka in zagrne celó visoki zvoník. Ta voda pa ni več odtekla, ampak je ostala do današnjega dneva — in to je Vrbsko jezero pri Celovci.

Iz „Cvetnik“-a.

153. Solon in Krez.

V starem veku je živél v Atenah slavni Solon; šteli so ga k sedmerim grškim modrijanom. V istej dobi je v Lidiji kraljeval mogočni Krez. Zarad velicega bogastva je slovél daleč po tedanjem svetu.

Prigodí se, da pride Solon Kreza obiskat. Najde ga sedečega na lepo okrašenem prestolu. Vse okoli njega se je bliščalo škrlata, zlata in dragega kaménja.

Krez Solona dobro pogostí ter mu pokaže vse svoje zaklade. Na zadnje mu pravi: „Ali poznaš srečnejšega človeka na zemlji nego sem jaz?“ Solon imenuje necega Tela, atenskega meščana; ni sicer imel obilo posvetnega blagá, užival pa je ljubav in spoštljivost svojih someščanov: živeli so mu še vsi otroci in vnuki,

ko je v slavnem boji za domovino umrl. Krez se temu odgovoru začudi in vpraša, kdo bi za Telom bil najsrečnejši na svetu. Mislil je, da bode Solon zdaj njega imenoval. Solon pa mu pripoveduje o dveh srečnih bratih. Umrla sta bila mirno v tempeljnu, skazavši materi iskreno otroško ljubezen.

Krez mu nevoljen reče: „Zakaj pa tudi mene ne šteješ srečnega? Ali nisi videl mojega bogastva?“ Solon ga zavrne, rekoč: Dostikrat je revež srečnejši od največjega bogatina. Premisli, da se ti pred smrtjo še marsikaj lahko prigodi. Zató se nikdo pred smrtjo srečen imenovati ne more.“

To kralju ni bilo všeč: mislil si je, da se moti modriján. Hladno se je poslovil od Sólona.

↑
154. Krez in Cir.

Kmalu se je pokazalo, da je bil Solon resnico povédal.

Živel je v istej dobi zmagoviti kralj Cir, ki se je bil že mnogih dežel polastil.

Vname se vojna med Krezom in Cirom. Cir pre-maga nasprotnika, zasede njegovo glavno mesto, vzame mu vse zaklade.

V prvem hipu svoje zmage dá Cir Kreza zvezati in ga ukaže sežgáti. Ko je nesrečni kralj stopil na grmado in je plámen že okoli njega švigal, zakliče trikrat: „Solon! Solon! Solon!“

Cir je hotel zvéděti, kaj Krez s to besedo meni. Dá torej ogenj pogasiti, kralja razvezati in pred-se postaviti. Na Cirovo vprašanje pripoveduje Krez, kar mu je nekedaj Solon pravil o posvetnej sreči. Na grmadi stojéč je še le previdel, da je grški modriján prav pravil.

Ciru pride na misel, da bi tudi njegova sreča znala opotočna biti; prizanesse Krezu ter ga vzame za svetovalca in prijatelja k sebi.

155. Mladost Aleksandra Velicega.

Kralj Filip je dobro vedel, koliko je vredna pametna odgoja. Njegov sin Aleksander je bil bistrega uma. Da bi se kraljevič vsega potrebnega naučil, postavi mu oče modrega Aristótela za učenika. Pisal je Filip Aristotelu med drugim tudi to: „Posebno me veseli, da se mi je sin zdaj rodil, dokler ti živiš; upam namreč, da ga bodeš odgojil v modrega in dobrega kralja.“

Aristótel je skrbnemu kralju prošnjo uslišal. Nikdar ni imel učenec boljšega učitelja. Lepo je Aleksander napredoval. Najrajši je poslušal pripovedi o stárih junakih. Postati nekedar junák, bila mu je najiskreniša želja. Knjiga, v ktaterej so bili zapisani hrabri čini slavnih junakov, bila mu je najljubša. Deval jo je pod zglavje, da jo je mogel prebirati, kadar se je po noči prebudil.

Aleksander se je odlikoval tudi po telesnih vajah. Nekdo je Filipu ponujal prekrasnega, pa zeló divjega konja po jako visokej ceni. Najbolji jahači so poskušali lepega konja; vsacega je vrgel raz sebe. Kralj ukaže prodajalcu, naj pelje konja domóv, ker ga nikdo ukrotiti ne more. Zdaj se oglasi Aleksander ves žalosten in pravi: „Škoda lepe živali! Dovolite, oče, naj še jaz poskusim!“ Filip prikima. Hitro prime mladi kraljevič za uzdo in pelje konja proti solncu, da ni videl svoje sence. Te se je namreč poprej plašil. Na to ga še nekoliko pogladi in ko bi trenil, sedel je pogumni mladenič na divjem konji: Kakor strela spusti se ta v dir s predrznim jahačem. Filip in vsi zbrani gospodje so kar strmeli in se bali za kraljeviča. V tem se Aleksander

obrne in goni žrebca zdaj na levo, zdaj na desno, kakor bi nikdar družega konja jahal ne bil. Vsi so se čudili; Filip pa je jokal samega veselja.

156. Rimski cesar Tit.

V starem veku je v Rimu cesarjeval tudi Tit. Bil je jako radodaren in priljuden. Révéžem in nesréčnikom je rad pomagal. Rekel je, da se od cesarjevega préstola nikdo ne sme žalosten vrniti. Če kateri dan ni nikomur nič dobrega storil, britko je zvečer tožil svojim prijateljem: „Današnji dan je izgubljen.“ Ljudjé so ga ímenovali: „Ljubezem in veselje človeškega rodú.“

Za njegovega cesarjevanja so se v rimskej državi pripetile velike nesreče. Leta 79. po Kr. je gora Vezuv jela ogenj bljuvati ter je sè svojo lavo zasula tri mesta. Nad šestnajst stoletij jih je pokrivala ognjeniška zmes.

Kmalu po tej nesreči je hil v Rimu velik požár; tri dni in tri noči ga niso mogli pogasiti. Razen tega so razsajale po gostem tudi kužne bolezni. Tit si je prizadeval, tolažiti nesréčneže, pomagati ubožcem in manjšati nadloge. Škoda, da je vladal samo dve leti.

Pod njegovim poveljništvom so leta 70. po Kr. Rimljani razdejali mesto Jeruzalem.

157. Stari Slováni.

Stari Slováni so bili pobožni, pošténi, délavni, miroljubni in pohlevni. Ljubili so družčino, petje, godbo in nedolžne veselice. Svoje starejše ljudi so visoko spoštovali ter lepo skrbeli za bolnike in siromake. Vsak, ki je prišel k njim, znanec ali tujec, vsak je bil gostoljubno sprejet; kar je hiša premogla jedí in pijače, vse mu je bilo na ponudbo.

Kamor so prišli mirni in tihi Slovani — piše slavni nemški pisatelj Herder — povsod so veselega srca polje obdelovali; zadi so imeli polne hleve in polne žitnice. S tem, kar jim je zemlja ali njih pridnost donášala, kupčevali so na svoj dobiček. Po nekaterih krajih so rudo kopali, znali so jo topiti in kovati. Narejali so sol, tkali platno, kuhali med ter sadili sadno drevje. Bili so usmiljenega srca.

Stari Slovani so bili poganske vere. Verovali so v več bogov. Popotnika so si mislili pad varstvom boga Radogosta, ki vsako negostoljubnost strašno maščuje. Poleg Radogosta so največjo čast skazovali Svetovidu in Triglavu. Ta jim je bil gospodar zemlje, morja in zraka; zaradi te trojne oblasti pripisovali so mu tri glave. Bog oblakov, groma in bliska jim je bil Perún. Kúrentu na čast obhajali so pustne večere z mnogoterimi burkami in veselíci. Boginjo smrti so imeli Morano; častili so je sè sedmínami.

158. Hiše starih Slovanov.

Hiše starih Slovanov so bile leséne in zidane. Iméle so štiri stene. Luknje in špranje so zadelali z mahom brez apna. Krili so hiše z véjami, sè slamo ali z déškami. Prostor med streho in

štirimi stenami so imenovali izbo. Stropa ni bilo. Kraven izbe je bila čimnata kot shramba za potrebne reči. Ob steni je bila klop.

Mizo so imenovali stol. Okoli stola so na tleh sedeli. Tudi peči so stari Slovani že imeli, pa brez dimnikov. Skoz stene so napravili nekaj okroglih lukenj. Tako luknja za oko so imenovali okno. Stari Slovani so ležali na tleh na slami ali na stelji. To kaže beséda *póstelj*. *BMK*

A. Janežič.

159. Atila.

Na sedanji ógerskej zemlji so pred davnim razsajali divji Hunci. Leta 375. so bili iz Azije v Evropo pridrli ter se naselili po ogerskih planjavah. Bili so zopernega pogleda, nizke postave in širokih pleč; imeli so male, zeló vdрте oči in velike zgornje čeljusti. Ognja

niso poznali; živeli so ob surovih korenikah in surovem mesu. Hiš niso še imeli, ne zemlje obdelovali, ne v Boga verovali. Še le v Evropi so jeli svojim kraljem postavljati lesene palače. Oblačili so se v kože gozdnih zverí ali pa v take snovi, katere so jemali sosednim národom. Z lokom so znali pušice spretno in uspešno metati.

Bili so strahoviti jezdeci, na svojih ubornih pa trpežnih konjih tako rekoč prirastli. Jezdé so se bojevali, jezde obedovali in spali; jezde so se tudi shajali, kadar je bilo treba posvetovati se o važnih rečéh. Stanovitnega domovanja niso imeli; premikajoč se od kraja do kraja so mirne stanovance pobijali ali jih v sužnost vlačili. Od teh divjih ljudi je šel velik strah po zemlji; še zdaj je beseda med ljudmi, da ni več trava zelenela, kamor je kopito hunskega konja udarilo. Najhuje so divjali pod svojim kraljem Atilo. Imenovali so ga šibo božjo. Atila je bil ošaben, pogumen in krvoželjen poveljnik.

Vzdigne se sè svojimi trumami z ogerskih ravnín, da bi si podjarmil rimsko cesarstvo. Njegove čete so se valile proti južnim in zahodnim deželam. Ropaje in požigaje se priklati Atilova vojska tudi do starega mesta Ógleja. Óglejci in prebivalci sosednih pokrajin so bežali na morske otoke ter ustanovili sedanje mesto Benetke. Lepi Óglej v grobljo premenivši udari jo Atila proti Rimu.

Papež Leon pride mu z drugimi imenitnimi Rimljani naproti. Prosi ga, naj bi prizanesel rimskemu mestu. Modrost, pobožnost in veličastvo tega papeža so kralja užugale. Vrne se z Laškega v svoj šator ob reki Visi. Papežu Leonu, ki je bil slavni Rim rešil sè samo ginljivo besedo, čudil se je ves svet. Imenovali so ga Velicega.

Kmalu potem je Atila umrl. Mrtvemu na čast so Hunci vsakovrstne igre začenjali. Jahali so okoli mrliča, prepevali bojne pesmi in mu skazovali zadnjo čast. Deli so ga v zlato rakev (trugo), to v srebrno in obé še v železno. Da nikdo ne zvé, kje počiva divji vojak, pokopali so ga po noči in umorili pokopače.

160. Bélizar.

Mogočni vójevoda Bélizar je služil rimskemu cesarju na jutroven. Vse sovražnike je premagala njegova roka. Pred njim so trepetali divji Huni, pred njim bežali hrabri Gotje; Vandale in Perzijane je užugal imenitni junak. Na stare dni — pravijo — moral je Bélizar, celega cesarstva steber, slep milostinje prositi. Po krivem je bil zatožen in oslépili so ga; deček ga je moral o palici voditi, da si je živeža prosil.

Neki dan sedi ob potu blizu morja zunaj poglavitnega mesta. Večerno solnce prijazno sije, in slepi Bélizar povpraša mladeniča: „Ali sije solnce tudi po Carigradu?“ — „Vse strehe se svétijo od solnca,“ odgovori mu deček. — Bélizar se obrne proti Carigradu, nasmeje se, in od veselja se mu potoči debela solza po bledem lici v sivo brado. „Zakaj se obráčate po nehvaležnem mestu, ki je vam ljubo luč vzelo?“ vpraša ga deček. — Bélizar mu lepo odgovori: „Jaz sem ljubil, ljubim in bodem ljubil deželo máterino.“ A. Janežič.

161. Ciril in Metod.

V devetem stoletji so gospodovali po slovanskih deželah trije mogočni knezi, namreč: Rostislav, Svato-pluk in Kocelj. Vneti so bili za krščansko vero in izomiko svojih podložnikov. Pošljejo h grškemu cesarju Mihaelu prošnjo, rekoč: „Naša država se je pokristija-

nila. Nimamo pa učiteljev, da bi nas vodili in nam svete bukve razlagali. Pošlji torej učenikov, kateri nas bodo znali besede sv. pisma učiti!

Brž povpraša cesar svoje svetovalce, koga naj bi poslal. Ti mu imenujejo učena brata iz mesta Soluna: Cirila in Metoda. Car ju dá poklicati ter jima prošnjo slovanskih knezov razodene. Obadva privolita in se podasta med Slovane luč sv. vere prižigat. Razlagata jim v domačem jeziku večne resnice in poslovenita potrebne sv. bukve. Z vso pravico se zoveta slovanska apostola.

162. Zajčki samostán.

Pred osem sto leti so bile po gorah in dolinah krog Konjíc strašne goščave. Divjačina in zverina je ondod prebivala; volki in medvedi so bili v teh krajih domá. Ni bilo ceste, né pota; tudi kravje steze ni bilo najti. Nekedanji vitezi in drugi mogočni gospodje so hodili včasih semkaj na lov.

Takrat je na Štajerskem vladal mejni grof Otakar V. Travengavski. Otakar je hodil po deželi pomirovat razdražene plemenitaše in spoznavat pravico. Na svojem potovanji pride tudi h konjiškemu vitezu Leopoldu.

V visocem gradu sprejme vitez svojega vladarja spoštljivo in ga več dni veličastno gostí. Njemu na čast napravi v konjiških gorah velik lov. Mnogo sosednih vitezov je bilo povabljenih.

V jutro zarano se odpravijo prek konjiške gore v zaraščene loge. Tamkaj so se jeleni pasli pod košatimi jelkami. Lovci se razpostavijo in pusté Otakarja samega.

Na enkrat začuje lovski rog trobiti, pse goniti in gonjačev vrisk bliže in bliže odmevati se. Zdaj pride velik razplašen jelen z visokimi rogovilami skozi goščo. Otakar napne lok in zadene jelena globoko med rebra.

Obstreljena žival se zapodí za potokom v drugo goščavo. Otakar hití po krvavem sledu za jelenom in zajde takó, da druge lovce popolnoma zgreší. Ves truden se na zadnje vleže pod košati dob in sladko zadremlje. V spanji se mu pokaže sv. Janez krstník, oblečen v dolgo haljo. Ta mu velí, naj v tem kraji postavi samostan takim mnihom, kateri nosijo enako bele halje kakor on. Bližnji hrup zdrami Otakarja iz spanja. Ko spregleda, vidi zajca v svojem krilu. Skril se je pred psi v njegov plašč. Otakar otme upehanega zajca sovražnikom in mu zopet prostost dá.

Otakar zarés sezida samostán in ga po zajci, kateri je k njemu pribežal. — zajčkega — imenuje.

Če iz Celja skozi Dramlje na Dravinsko hodiš, najdeš poleg Spitaliča med visokimi hribi še zdaj razvaline nekedanjega kartuzijanskega samostana.

163. Leopold Babenberški

je bil že v svojej mladosti pogumen junák. Nekedaj jezdi z nemškim cesarjem Otonom I. na lov. Zasačita velikanskega medveda. Kosmatinec plane nad cesarja in zgrabi njegovega konja z močno taco. Hitro prime Oton za lok, da bi razkačenega tacarja s pušico ustrelil; lok pa je bil preveč napét in se zlomi. Zdaj prihití Leopold in podá, ne maraje svojega življenja, cesarju svoj lok. Pušica priletí medvedu v glavo, da se zvrne na tla. Cesar je bil otét strašnej nevarnosti.

Ganen zahvali Oton mladeniča za izkazano mu pomoč. „Srebro in zlato“, rekel je, „ne bi plačalo tvoje zvestobe. Vzemi ta zlomljeni lok. Prinesi mi ga, kadar ti bode moje milosti treba. Bog bode že dal, da te dostojno zahvalim.“

Po tem dogodku je minilo več let, Leopold je vzrastel hraber mož; v marsikaterej bitki je pokazal svoje junaštvo. Cesarja je pokosila smrtna kosa; njegov sin Oton II. je zasedel cesarski prestol. Umre tudi mejni grof v vzhodnej marki (krajini), ki je svojo deželo krepko branil sosednih napadov. Leopold je poznal to deželo. Hrepenél je pokazati svojo udanost in zvestobo do cesarja na tako nevarnem mestu; torej stopi pred Otona II., položi zlomljeni lok pred njegov prestol in prosi, naj bi ga postavil za mejnega grofa v vzhodnej krajini.

Ko cesar lok zagleda, spomni se svojega rajnega očeta in Leopolda, ki ga je bil rešil iz smrtne nevarščine. Rad usliši Leopoldovo prošnjo.

Takó so postali „Bamberžani“ leta 976. mejni grofi v vzhodnej krajini.

164. Rudolf Habsburški.

Pred 600 leti je živel mogočen grof po imenu Rudolf Habsburški. Rad se je kratkočasil tudi z lovom. Enkrat pride po sledu neke zverine do potoka. Tu zagleda duhovnika, ki si je ravno črevlje sezuval. „Kaj delate tukaj?“ vpraša grof mašnika. Ta odgovori: „Hiteti moram bolnika obhajati. Ker pa je narastli potok brv odnesel, moram prebresti vodo, da umirajočemu še o pravem času prinesem sveto popotnico.“ Naglo stopi grof s konja in ga ponudi spovedniku, rekoč: „Natega, zasedite ga, da ne zamudite.“ Drugi dan pripelje dohovnik konja grofu nazaj in se mu srčno zahvali. Rudolf pa pravi: „Bog ne daj! Nikdar ne zajašem več konja, ki je nosil mojega odrešenika. Obdržite si ga, da boste lažje obiskovali bolnike v oddaljenih krajih.“

Duhovnika gane ta dobrota in pobožnost. Želi grofu božji obilni blagoslov.

Nemški knezi so si pozneje Rudolfa za svojega kralja izvolili. Bil je pravičen in miroljuben vladár. Njegov sin Albreht zadobi avstrijske dežele.

Njegovi potomci pa še zdaj gospodujejo v našem prelepem cesarstvu.

Tako je Rudolf Habsburški postal začetnik in ustanovitelj vzvišene naše cesarske rodovine.

165. Bratovska ljubezen.

Cesar Albrecht I. je imel mnogo sovražnikov. Ni se več zanašal na ljudi; čuval ga je velik pes, ki je vedno ležal pred njegovimi durmi. Nad vsakim tujcem je zarežal, nobenega ni pustil mimo.

Neki dan približa se Leopold, cesarjev sin, durim v cesarsko sobano. Ker ga je pes poznal, približa se mu dobrikaje se. Nič mu ne stori. Cesarjeviču se je k očetu modilo; za to sune psa na stran. Ta pa jame renčati in cesarjevičev plašč grizti. Leopold se razjezi in psa udari tako hudo, da ta mrtev obleži! Leopold se ustraši svojega čina in zbeži! Ko cesar zvé, da je mrtev zvesti njegov čuvaj, pokliče togoten vse dvornike in povprašuje, kdo mu je psa usmrtil.

Leopold trepeče od samega strahu: poznal je očetovo strogost. Friderik, Leopoldov stareji brat, je vedel, kdo je kriv. Iz ljubezni do svojega brata hotel je njegovo krivdo na se vzeti. Vrže se pred očetom na kolena. „Odpústite, oče! nisem se mogel psa drugače ubraniti.“ Že vzdigne cesar svojo roko nad Friderika, ko Leopold pristopi, rekoč: „Stojte, oče! Friderik je nedolžen, jaz sem kriv; mene kaznujte!“ Po teh besedah objame Leopold svojega brata in se razjoče. Očetu se

obraz razjasni. „Ker se tako ljubita, naj ti bo odpuščeno. Kdor ima take sinove, ni se mu treba bati nobenega sevražnika,“ reče ponosno Albreht.

166. Ustanavljanje gorotanskih vojvod.

Goratanski vójvode so se ustanávljali pod Krnsko goro blizu cerkve svetega Petra. Tam je stal kamen, na katerem je sedèl prostorojen kmet. Z eno roko je držal marógastega bika, z drugo pa enake barve kobilo. Ne daleč od njega je stal vójvoda v sivej suknji in v kmetskih črevljih z deželno zastavo sredi svojih žlahtnikov in vitezov. Ko se približa vójvoda, na pálico naslonjen, kmetu na kamenu, povpraša ga kmet v slovenskem jeziku: „Kdo se tam približuje?“ — Na to odgovoré vsi okoli sedeči: „To je deželni knez.“ — Kmet dalje povpraša: „Ali bode pravičen sodnik, ki išče sreče domovini? Ali je prostorojen? Ali je prijazen varuh prave vere? — Na to vsi odgovoré: „Je in vselej bode.“ — „Pa, po katerej pravici,“ reče kmet, „more me pregnati z mojega sédeža? — Vsi odgovoré: „Dobiš 60 beličev, marógastega bika, kobilo in obleko, katero zdaj knez nosi, in prosta bode tvoja hiša vseh davkov.“

Zdaj kmet kneza rahlo v lice udari, opominjaje ga, naj bode pravičen sodnik: potem odstopi in odpelje živínčeti. Knez pa stopi na uborni, neolepšani kamen, potegne meč, mahne ž njim na vse štiri vetrove in se zarotí, vsem biti sodnik po dolžnosti in pravici.

167. Mladi Vukasovič.

Cesarica Marija Terezija obišče necega dne mlade vojake v šoli in vpraša šolskega predstójnika: „Kateri mojih ljubih sinov je najpridnejši?“ Predstojnik odgo-

vorí: „Vaše Veličanstvo, vsi so pridni in vredni visoke milosti; pa najprídnejši med vsemi je mladi Vukasovič.“ — To je lepo, mladi Dalmatinec!“ reče cosarica, „ali rada bi ga tudi videla, kako se bojuje.“

Mladenič, ki je doslej plašen pred cesarico stal, zravná se srčno, oči se mu bliskajo in ponosno nasprotnika iščejo. S komer se sprime, vsácega premaga. Zató mu podá cesarica dvanajst cekinov, rekóč: „Kupi si veselja po vročem boji.“

Teden preteče, in cesarica se zopet pripelje. Poklíčejo Vukasoviča, in cesarica ga vpraša: „Ali si denarje, ki sem ti jih dala, že kam zapravil? Kje so?“

„Poslal sem jih svojemu ubózemu učetu,“ odgovorí mladenič z boječim glasom.

„Kdo je tvoj oče?“

„Bili so častnik in so služili Vašemu Veličanstvu; zdaj so brez službe in prav siromaško brez plače živé. Nisem vedel cesarskega darú bolje obrniti; poslal sem ga preljubemu očetu.“

„Ti si vrl mladenič. Vzemi črnilo in piši:

Preljubi oče!

To písemce, katero vam píšem, narekuje mi cesarica. Moje obnašanje, moja pridnost in posebno moja ljubezen do svojega očeta je cesarici takó dopadla, da boste Vi od tega časa po dve sto goldinarjev na leto dobívali; meni pa je podarila zopet štiri in dvajset cekinov.“

168. Cesar Jožef II.

je bil sin slavne Marije Terezije. Bil je jako priljuden vladar. Necega večera se je čisto priprosto oblečen sprehajal blizu Dunaja. Sreča deklico, ki se je britko jokala. „Zakaj se jočeš?“ vpraša je cesar. Deklica ga pogleda in íde mimo. Mislila si je morebiti: Ta mi že

ne more pomagati. Cesar gre za njo ter jo še enkrat prav prijazno povpraša. Zdaj deklice vendar odgovori: „Hči sem cesarskega častnika; oče so mi umrli, mati so silno ubogi.“ Jožef pravi: „Zakaj pa se do cesarja ne obrnete?“ „Bile sve, bile v cesarskem dvoru,“ pripoveduje deklica, „pa njegovi služabniki so naji zavrnil, češ, da cesar ne more vsacemu kaj dati in podariti.“ Jožef stisne deklici tri cekine v roko ter ji naroči, naj se drugi dan ob desetih oglasi v cesarskem gradu; on ji hoče pri cesarji milosti izprostiti.

Drugi dan pride deklica zarés v grad. Ko cesarja zagleda, zgrudi se samega strahú na tla. Jožef pa jo prijazno vzdigne in reče: „Ti meni včeraj nisi zaupala, ker nisem bil takó krasno oblečen kakor zdaj. Nikar ne sodi ljudi po oblačilu.“ Zopet ji podá lepo darilo ter objubi, da hoče skrbeti za njo in njeno mater.

169. Lavdon.

Stojí stojí tam Beligrad,	„„Ne prišel zajcev sem lovit,
Za gradom teče rdeča kri,	Al prišel tebe sem častit:
Za gradom teče rdeča kri,	S svinčen'mi zrní te kropil
Da b' gnala mlinske kamne	In s črnim prahom bom
tri.	kadil.““

Tam Lavdon vojvoda stojí,	Cesarke puške pokajo,
Krvavi meč v rokah drží;	In turške gospe jokajo,
On čé imeti Beligrad	Cesarski bombe mečejo,
In turško vojsko pokončat'.	Se Turki z grada vlečejo.
Ošabni Tur'k se mu smeji	Glej, tak' mogočni Lavdonje
In Lavdonu tak' govori:	Premagal vse sovražnike;
„Si prišel mene ti častit,	In dokler Beligrad stojí,
Al' prišel zajcev si lovit?“	Na slavo Lavdonu sloví.

170. Lep zgled.

Cesar Franc je po letu pogosto bival v Badnu. Zvečer je večkrat hodil na sprehod; spremljeval ga je navadno le en spremljevalec. Necega dne sreča cesar štiri pogrebce, ki so mrliča nesli na pokopališče. Nobenega človeka ni bilo, ki bi ga bil spremil do groba. Cesar zmaja z glavo in reče svojemu spremljevalcu: „To mora gotovo ubožec biti, ker nima človeka, ki bi za njim žaloval. Jaz sem deželni oče premožnim in ubogim; pridruživa se midva pogrebem!“ Pobožno odkrije cesar sivo glavo, gre za rakvijo in moli za rajnega. To vidijo nekateri; hitro se tudi pridružijo. Čim dalje gredó, tem bolj naraste vrsta pogrebcev. Tri leta po tem dogodku umre tudi cesar Franc. Obžalovali so njegovo smrt vsi narodi velikega avstrijskega cesarstva.

171. Ljubezen do domovine.

Cesar Franc se je vojskoval s Francozi. V tem hudem času so cesarju podložniki dajali mnogo zadovoljnih daril, da jih je obračal domovini v brambo.

Pride tudi priprost kmet v cesarjev dvor; hotel je govoriti s cesarjem. Ko pride pred cesarja, reče: „Tudi jaz sem Vam nekaj prinesel“ — položi polno mošnjo na mizo in se odpravlja.

Cesar se temu darilu začudi in vpraša: „Kdo si in odkod?“ „Tega nikomur ne povem,“ odgovori kmet, poslovi se in odide. Cesarja zdaj še bolj mika zvedeti kaj o priprostem kmetiči. Hitro pošlje služabnike za njim, naj bi ga povpraševali po imenu in dómu. Kmetič se jim pa posmeje in pravi: „Ali menite, da povém vam, česar še cesarju nisem hotel?“

30/4/18
172. Cesar Franc Jožef in ribičev sin.

Leta 1852. je potoval naš presvetli cesar po Ogerskem; poyvod so ga sprejemali z veliko navdušenostjo.

Necega dne je solnce posebno pripekalo. Cesar se je ravno po Dunavi peljal. Želel je iti v bližnje kopališče, da bi se nekoliko ohladil. Zato ukaže ladijo h kraju zapeljati.

Prišedši iz kopališča stopi v siromašno kočo, ki je blizu tam stala. V koči ni bilo žive duše razen ribičevega sina, ki se je jokal v kotu. Cesar ga prijazno vpraša, kaj mu je. „Oh, gospod!“ reče deček, „moj oče so šli dva dni cesarju naproti in mene so samega domá pustili: jaz torej cesarja videl ne bom.“ Takó reče deček in se še bolj joče.

Zdaj zapové cesar enemu svojih spremljevalcev, naj gre na ladijo in prinese šest novih tolarjev, kar se je takoj zgodilo. Cesar podari tolarje dečku in pravi: „Vzemi v dar in ne joči se; tukaj pred seboj vidiš svojega cesarja, katerega tvoj oče morebiti ne bodo videli.“ — Deček od veselja na koleni pade in cesarju nogo poljubi. Všeč je bilo cesarju, da je bil ubožni deček takó vesel in da se je takó lepo obnašal.

Iz „Vrtec“-a.

indeel. 18

Cesarska pesem.

1.

Bog ohrani, Bog obvari
Nam Cesarja, Avstrijo!
Modro da nam gospodari
S svete vere pomočjo!
Branimo Mu krono dedno
Zoper vse sovražnike:
S Habsburškim bo tronom
vedno
Sreča trdna Avstrije!

2.

Za dolžnost in za pravico
Vsak pošteno, zvesto stoj;
Če bo treba, pa desnico
S srčnim upom dvigni v boj!
Naša vojska iz viharja
Prišla še brez slave ni: —
Vse za dom in za Cesarja,
Za Cesarja blago, kri!

3.

Meč vojščaka naj varuje,
Kar si pridnost zadobi;
Bistri duh pak premaguje
Z umetnijo, znanostmi!
Slava naj deželi klije,
Blagor bod' pri nas domá:
Vsa, kar solnce je ob-
sije,
Cveti mirna Avstrija!

4.

Trdno dajmo se skleniti:
Sloga pravo moč rodi;
Vse lahko nam bo storiti,
Ako združimo moči.
Brate vodi vez edina
Nas do cilja enega:
Živi Cesar, domovina,
Večna bode Avstrija!

5.

In s Cesarjem zaročnica,
Ene misli in krvi,
Vlada milo Cesarica,
Polna dušne žlahtnosti.
Kar se more v srečo šteti,
Večni Bog naj podeli:
Franc Jožefu, Lizabeti,
Celi hiši Habsburški!

Slovnica.

Glasje.

§. 1.

Samoglasniki so po izgovoru kratki ali dolgi, po glasu pa široki ali ozki. Široki so: **a, o, u**; ozka samoglasnika sta **e, i**.

§. 2.

Pást, péta, britva, pót (znoj), súša;
ràd, kmèt, òsa, napùh, ropòt;
kràlj, vrême, zîma, pôt (steza), kljûč.

Nekateri samoglasniki izgovarjajo se bolj na dolgo, počasi, drugi zopet bolj naglo ali ostro. Pri počasnej izreki glasove **zategujemo**, pri naglej pa **predtegujemo**. Zatezi in predtezi pravimo **náglas** ali **poudarek**.

Znamenja za náglas (naglaski) so trojna:

1. **ostrívec** (´) na zategneno — in predtegнено-dolgih glasih;
2. **kratívec** (˘) na zategneno — in predtegнено-kratkih glasih;
3. **stréšica** (^) na zategneno-dolgih glasih.

V aja. Izgovórite prav te besede ter jih prepíšite: Brámba, dóm, grád, hrást, jók, kóst, kúp, láž, mladóst, móst, strúp, svét, zvést, žába; bòb, brát, dnò, kròp, pòd, stròp; bël, dâm, gospâ, hvála, križ, mlêko, rôka, sâdje, sòsed.

Opomnja 1. Namesto strešice postavlja se pogostoma le ostrivec, n. pr.: b \acute{e} l = b \acute{e} l, hv \acute{a} la = hv \acute{a} la, r \acute{o} ka = r \acute{o} ka i. t. d.

Opomnja 2. Razločujte: visoka g \acute{o} ra, visokih gor \acute{a} (g \acute{o} r); dobra gosp \acute{a} , dobrih gosp \acute{a} ; mladi k \acute{o} nj, mladih k \acute{o} nj; sivi l \acute{a} s, sivih l \acute{a} s; videl sem ljud \acute{i} , trumo ljud \acute{i} ; stari m \acute{o} ž, starih m \acute{o} ž; pridni otr \acute{o} k, pridnih otr \acute{o} k; zdrav zob, zdravih z \acute{o} b.

§. 3.

Berdo = brdo, berzda = brzda, gerd = grd, kerst = krst, kert = krt, serna = srna, smert = smrt, terd = trd, ters = trs, vert = vrt.

Pred črko r, kadar ji sledi eden ali več soglasnikov, ima e včasih zamolkel glas; zato se e izpušča.

Razločujte zamolkli ali polglasni e od polnoglasnega, n. pr.: v \acute{e} rne duše; vrne se iz vojske. Sosed je zam \acute{e} rljiv. Pokoplji mrliča! J \acute{e} rnej je posodil m \acute{e} rnik žita. Dobili smo stot \acute{e} rni sad. Ali si bil pri več \acute{e} rnicah?

1. naloga. Prepišite iz berila besede s polnoglasnim e!
2. naloga. Prepišite iz istega berila besede s polglasnim e!

§. 4.

Soglasniki ali tihniki so po izgovoru 1. ozki in široki, 2. mehki in trdi. Ozki so: c, č, j, (lj, nj), š, šč, ž; mehki so: b, d, g, j, l, m, n, r, v, z, ž.

Vaja. Napišite široke soglasnike!

Napišite trde tihnike!

§. 5.

Soglasniki imajo vselej svoj čist in enak glas; le l izgovarja se v nekaterih krajih kakor: v, kadar stoji pred soglasnikom ali na konci besed. N. pr.: volk = vovk, polž = povž, žolna = žovna, delal = delav.

Pazite: l se z v zamenjuje sicer v govoru, v pisavi pa ne.

Opomnja. Kadar dvomite, bi li pisali na konci besede l ali v, podaljšajte besedo s katerim samoglasnikom, n. pr. biv sem vesev — bili smo veseli; delav sem — delala sva. Takó se pokaže prava pisava.

§. 6.

Dva različna samoglasnika se v enem zlogu ne družita; za samoglasnikom piše se j namesto i.

Ne pišite torej: rokau, ceu, siu, rou — ampak:

rokav, cev, siv, rov.

Namesto gai, povei, moi, čui, pišite vedno:

gaj, povej, moj, čuj.

3. naloga. Popravite pogoške v sledečih stavkih: Čuvai čuje. Strežai streže. Moli in delai! Spoštui stariše! Imei Boga pred očmi! Tvoi brat je pastir. Ne posmehui se sivej glavi! Slišav sem pokati ceu dan. Govoriv je siu starček. Oblekeu je nou plašč. Cesarici Marii Terezii je slediv sin Jožef. Zapomnite si nauke svojih starišeu in učiteljeu!

§. 7.

Sveti Janez je bil ljubljeneec Kristusov. Tovariš me je spremljal. Kono plja je godna. Mrav lja je zgled pridnosti.

Skak-ljam in se gib-ljem. Izgub-ljen sin vrača se domov. Bodi dobrot-ljiv! Daj mi griž-ljeej kruha! Učit-elj učí.

Ključar dela ključe. Ljubo domá, kedor ga imá. Kralj kraljuje nad zadovoljnim ljudstvom.

Namesto l pišite lj:

1. za soglasniki: b, m, p, v;

2. v končnicah: ljam, ljem, ljen, ljiv, ljeje in elj;

3. še v nekaterih drugih besedah, katere si je treba zapomniti, kakor: ključ, ljub, kralj, ljudi, bolj i. t. d.

4. naloga. Zadovoljnost je polovica srečnega življenja. Življenja največje veselje je ljubezen, najboljši zaklad zadovoljnost, najslajše blagó ljubo zdravje, najboljše zdravilo zvest prijatelj. Metuljček se ziblje na cvetlici. Pliska mahljá z repičem.

Zemlja je trohljiva. Ubogljiv otrok pride na migljaj. Listje se osiplje. Palestina se zove obljubljen dežela. Zdravnik ozdravlja učitelja. Koklja vodi piščeta. Sova ima zakrivljen kljun in ostre kremplje. Zatirajte škodljivi mrčes! Kaplja je kaplji podobna. To mi ni po volji. Učencem je treba pazljivim biti. Nekatero gore ogenj bljujejo.

Poiščite iz teh stavkov in zapišite besede, katere spadajo pod prvi, drugi in tretji oddelek gornjega pravila.

5. naloga. Prepišite tudi iz katerega berila vse besede, v katerih stoji lj namesto l!

§. 8.

Ničesa mi ne manjka. Sprednji, srednji, zadnji mož. Lepa suknja — prazna glava. Kostanj je drevo. Izkušnja nas modri. Koristna je ognja oblast.

V nekaterih besedah piše se **nj** namesto **n**.

6. naloga. Poiščite v . . . berilu nekaj beséd, v katerih je postavljen nj namesto n.

Skladje ali besedoslovje.

§. 9. Glasovna menjava.

Bred — brod; greb — grob, grabiti; plet — plot; tek — tok, takati; sop — sapa; tru — trava.

Besede so **korenike** ali **rastlike**. Nekatero rastlike priraščajo po glasovnej menjavi naravnost iz korenik.

§. 10. Izpeljava.

Bred — brod — brod-nina;
greb — grob — grob-išče;
mrz — mraz — mraz-ota;
tru — trava — trav-nik.

Rastlike navstajajo tudi po izpeljavi. Pri izpeljavi gre paziti na koren, na deblo in na obrazila (pritikline).

Korén (korenika) je prvotni jezikov del. **Deblo** je zlog ali beseda, ki je iz korena po enkratnej glasovnej menjavi prirasla. **Obrazila** so končnice, katere se korenu ali pa deblu za nove besede pritikajo.

§. 11. Izpeljava samostavnikov.

Vaje.

Napravite samostavnike po obrazilih:

ač iz: bahati, jahati, kopati, kovati, orati, vezati.

ak iz: grad*), nov, prost, pošten, rumen.

an iz: Celje, trg**), vas***), pura, prst.

ar iz: drva, gosli, knjiga, ovca, vol, vrata.

ec iz: bel, gluhi, krivi, lažnjivi; godem, delal, igral; rejen, znan; brinjev, slivov.

elj iz: učiti, pisati.

ič iz: cesarjev, kraljev; Valentin, Ivanov, mlad; ribiti.

ija iz: hudoben, podrt, razprt; škof, kmet.

ik iz: bolen, dolžen, popoten, rešen.

ilo iz: črniti, mazati, rezati.

ina iz: bukov, govedo, kožuhov; (brod-nina), cesta, most, srebrn.

išče iz: prebival, sód, dvor, boj, grob, strn.

ba iz: dražiti, služiti, tožiti, voditi.

ev iz: moliti, voliti, žeti.

jak (njak) iz: konj, ovca, bučela (bučelnjak), golob, ul, voda.

oba iz: hud, gnili, grd, svetel, zvest.

ost iz: hvaležen, mlad, moder, nemaren, pobožen, pohleven.

stvo iz: cesar, duhovnik, učitelj, vojak.

Pomnite še: Samostavniki, ki pomenjajo ženske osebe, izobrazujejo se z obrazili: ica,inja,ka, n. pr. kovač-ica, grajščak-inja, tržan-ka.

*) grad + jak = grajščak.

**) trg + an = tržan.

***) vas + an = vaščan.

7. naloga. Izpeljite samostavnike z obrazili ač, ik, ina iz teh le besed: brenta, brada, škripati; duhoven, grešen, puščaven, tožen, zapoveden; deset, hrastov, star, nov, dol, raven.

8. naloga. Storite ravno tako z obrazili ak, ba, ev pri besedah: deset, divji, pet; ponuditi, soditi, tolažiti; briti, obuti, trgati.

9. naloga. Izpeljite nove besede s pritiklinami an, ec, išče iz: Celovec, Gorica, mesto, srp; slep, zmagal, plesal, stanoval, svetoval, poslan, učen, vdova, tepkov, pelinov; pribežal, tekal, pokopal, topor, stanovati, gnoj.

10. naloga. Pritaknite obrazila ar, elj, stvo besedam, katerim se prilegajo: Miriti, mučiti, klobuk, krava, rediti, kraljev, glavar, bogat, meso, mlin, pisati, tesati, zidati, veličasten.

11. naloga. Storite ravno tako s končnicami ič, ost, ilo: Gregor, hiter, prevzeten, míl, Markov, čeden, mlatiti, nagel, šiti.

12. naloga. Pritaknite pritikline ica,inja, ka besedam, katerim se prilegajo: berač, grešnik, puščavnik, divjak, Celovčan, meščan, mučitelj, mlinar, kravar, Goričan, junak, vrtnar, pomočnik, Slovenec, pevec, Korošec.

S katerimi obrazili se torej izobrazujejo samostavniki?

§. 12. Izpeljava pridevnikov.

Kar je lastnina tvoje sestre, je sestr-ino.

Kar je svojina vašega brata, je brat-ovo.

Palica, katero ima naš pastir, je pastirj-eva.

Palica, kakoršno imajo pastirji sploh, je pastir-ska.

Nebo je čisto kakor rib-je okó.

Pridevniki, ki kažejo, čegava je oseba ali reč, izpeljavajo se iz samostavnikov s pritiklinami in (ina, ino), ov (ova, ovo), ski (ska, sko) in ji (ja, je).

Opomnja 1. Za ozkimi soglasniki pritika se namesto ov (ova, ovo) obrazilo ev (eva, evo).

13. naloga. Izpeljite pridevnike iz teh le samostavnikov: Neža, dekla, nevesta, sosed, dren, Tomaž, koza, kura, pes, planina, zima, rokodelec.

14. naloga. Prepišite sledeče stavke in podčrtajte izpeljane pridevnike: Gospodova obleka je nova. Gosposko oblačilo je krasno. Kmetova suknja je čedna. Učiteljevi sinovi so kraljevi služabniki. Materin in očetov oče je naš ded; očetova in materina mati je naša babica. Cesarski vojaki so hrabri možjé.

15. naloga. Napišite, kako se imenuje les hrasta, jesena, bukve; kako se imenuje kruh iz ajde, vejica s črešnje, cvet pri hruški, zrno maka, češarek ali storž smreke, skledica pri želodu? Kako se pravi psom ovčarjev in mesarjev, orodju črevljarjev, hišam meščanov?

16. naloga. Mesu goveda se pravi goveje meso. Kako se pravi zalegi gadov in kač, peresu gosí, mleku krave, zobu volka, jajcu ptic, koži lisice in zajca?

17. naloga. Izobrazite v sledečih stavkih iz debeleje tiskanih samostavnikov primerne pridevnike:

Očeta blagoslov otrokom hiše zida, **matere** kletev pa jih podíra. Hči **skopuha** je dostikrat žena **požeruha**. Lenoba je **vraga** mreža. Kakšen je **breskve** cvet? Seme **trave** je drobno. **Jagodice** sok je sladek. **Zime** dnevi so kratki.

Opomnja 2. Pridevniki s končnicami **ji** (ja, je) in **ski** (ska, sko) pomenjajo **splošno last**, s končnicami **ov**, **ev** in **in** pa last **posameznih** oseb.

Opomnja 3. Za g, h, k, c, s, z, č, š, ž izpreminja se pritiklina **ski** v **ški**.

18. naloga. Izobrazite iz debeleje tiskanih samostavnikov primerne pridevnike: Človeka življenje je kratko, veselje v **nebesih** pa večno. Opravki **môž** so važni. Marsikateri Slovenec razume jezik **Nemcev** in **Łahov**. Vino iz **Konjic** je dobro. Lep **nebes** dar je luč **očes**. Gospod nadzornik so obiskali šolo **dečkov** in **deklic**. **Hrvatov** dežela je bogata.

§. 13.

Krogla je jajč-asta.

Razgled je kras-en.

Naš žličnjak je les-én.

Ta hruška je črv-íva.

Čas je seda-nji, pretekli ali prihod-nji.

Pridevniki izpeljavajo se tudi z obrazíli **ast** (asta, asto), **en** (-na, -no), **én** (ena, eno), **iv** (iva, ivo), **nji** (nja, nje).

19. naloga. Izpeljite pridevnike iz besed: dim, klin, žolt; kras, strah, smeh, moč, mleko, železo; jeklo, platno, kost, apno, sukno; snet, uš; danes, góri, doli, pred; lisa, plesen, nekedaj (nekeda-nji), sedaj, prosó, vera, sreča, lan, tedaj, snaga, led, pokora.

20. naloga. Napišite, kako se imenuje denar iz srebra, skleda iz gline, moka iz ovsa, pšeníce in rži, posoda iz medí, miza iz kamena, glavnik iz roga.

Povejte pritikline, s katerimi se pridevniki izobrazujejo.

§. 14. Sestava.

Sprehajam se po drevoredu. Idi na kolodvor! Jabolko je rudečelično. Ne bodi svojeglaven! Človek se nikdar ne izučí.

Rastlike priraščajo tudi po sestavi. Iz dveh posamnih besed sestoječa rastlika je sestavljenka.

§. 15. Sestava samostavnikov.

1. Vinograd, kolovoz, kolovrat, kolomaz, vodotok.
2. Hudodelnik, golobradec, hudournik.
3. Triglav, trinog, stoletje.
4. Svojeglavnež, samostan, samouk *).
5. Listopad, rokopis; tresorepka, kažipot.
6. Brezdno (brezno), prelaz, zapeček.

*) V sestavljenkah smeta se sniti tudi po dva samoglasnika.

Prva beseda v sestavljenkah je ločilna, druga pa glavna.

21. naloga. Prepišite te sestavljenke in podčrtajte glavne besede!

22. naloga. Razstavite te sestavljenke v sestojne dele, n. pr. kolovrat = kolo-vrat (vrtéti).

Povejte, iz katerih govornih razpolov so besede sestavljene.

§. 16. Sestava pridevnikov.

Bosonog, gologlav, praznorok; kratkočasen, okrogloličén, bistroumen; čveteronožen, triletén; brezbožen, nedolžen, priletén.

23. naloga. Poiščite ločilne besede v sestavljenih pridevnikih!

24. naloga. Razstavite sestavljenke v sestojne dele!

§. 17. Sestava s predlogi.

Žito je dozorelo. Ne izbiraj jedí! Drevo se na drevo naslanja. Otrok se je opekel. Obsodili so toženca. Potrpíte, da odmólimo! Smrt pokosí stare in mlade. Atila je podjarmil mnogo ljudstev. Stanujemo v predmestji. Dobro orodje delo prikrajša. Turki so grad razdejali. Ptice se zbirajo. Vstani sivej glavi! Šolske zamude se zapisujejo. Potrpljenje železne duri prebije.

25. naloga. Prepišite te stavke in podčrtajte predloge, s katerimi so besede sestavljene.

26. naloga. Izpišite same predloge!

§. 18. Ponovilo.

Rastlike priraščajo po glasovnej menjavi, po izpeljavi in sestavi.

§. 19. Besedne družine (skupine).

Pisati, pisar, pisatelj, pisnina, pisarija, pisárnica, pisateljica, pismo, pisménka, pisalo; lepopís, rokopis, pismonóša; napisati, popisati, prepisati, pripisati, razpisati, vpisati, zapisati; napis, popis, prepis, prepisnina, pisan.

Rastlike, ki se izobrazujejo iz istega korena, delajo besedno družino ali skupino.

27. naloga. Snujte besedno skupino iz korenike kov; najprej izobrazite izpeljane, potem sestavljene besede!

28. naloga. Storitte ravno tako s korenikama pi(ti), nes(ti)!

§. 20. Podobno glaseče se besede.

Gozd je prostrán. Kost je trda. Gos gaga. Kos poje. On mu ni kos. Kozá mekeče. Kosa je ostra. Gad je kača. Kad je posoda. Glas doní. Klas zorí. Bil sem domá. Pil sem.

Podobno se glaseče besede je treba razločevati v govoru in v pisavi.

29. naloga. Razločujte sledeče besede in porabite jih v stavkih: Bilka — pilka; dež — tešč; drag — trak; kost — gost — gozd; grič — krič; krt — grd; ljubiti — lupiti; berilo — perilo; berem — perem; platno — blatno; pot — pôd — pod; polje — bolje; reka — rega; telo — delo; top — dob; trava — Drava; žival — šival.

Oblikoslovje in skladnja.

I. Goli stavek.

§. 21.

Ponovilo. Kaj je stavek? Katera sta glavna stavkova člena? Kako se vpraša po osebkú? Kakšna črka se piše po piki in vprašaji? S kako začetno črko se pišejo lastna imena?

Pazite: Veliko začetno črko pišemo tudi v začetku govora, v besedi Bog in njenih namestnicah, n. pr. Vsemogočni, Večni.

30. naloga. Zvežite sledeče besede v primerne stavke: Duša, pazljiv, neumrljiv, učenec, Bog, večen, konj, pes, volk, tuliti, rezgetati, lajati, zvon, rožica, zvoniti, prestí, pisan, pajek, solnce, veter, šumljati, potok, sijati, bučati.

31. naloga. Imenujte deset reči, ki jih v šoli vidite in porabite vsako v stavek, n. pr.: Tabla je črna.

§. 22.

Človek obrača, Bog obrne. Žival je stvar. Kri ni voda. Oveca je pohlevna. Sekira ni topa. Stoj!*) Poglej! Uči se! Môli!

Povejte osebke in dopovedke v teh stavkih! Kateri govorni razpoli so osebki, kateri pa dopovedki?

Stavek, ki ima le osebek in dopovedek, je gol stavek. Dopovedek veže se ali neposrednje z osebkom, ali pa ju skleplete besedici je, ni. Kadar veže ena izmed teh besedic osebek z dopovedkom, pravi se ji **vezilo**.

32. naloga. Odgovarjajte pismeno in v popolnih stavkih na sledeča vprašanja, podčrtajte osebke enkrat, dopovedke dvakrat, vezila trikrat.

Kedo nabija? Kedo kosí? Kedo kuha? Kaj vrè? Kedo poje? Kaj je leseno? Kaj je železno? Kaj ni prozorno? Kedo ni umrljiv? Kedo igra? Kaj šumi? Kaj drdrá? Kaj ni okroglo? Kaj je votlo?

a) Osebek.

§. 23. Samostavnik.

Ponovilo. 1. Kaj so samostavniki? Katera imena so lastna? Kmet, slavec, trsje, lepota, snažnost, petje, šivanje; pastir, žetev, pesek, setev, vlažnost, prst.

Kateri izmed teh samostavnikov imenuje kako osebo? — Kateri kako reč? — Kateri kako lastnost? — Kateri kako djanje?

Samostavnik imenuje osebe in reči ali njih lastnosti in djanja.

Anton, Klodič, Maribor, Krka; kmet, pastir, vas, mesto; trsje, gospôda, ljudstvo; pesek, vino, mleko; lepota, snažnost, vlažnost, petje, šivanje, setev, žetev.

Samostavno ime je:

1. lastno;

2. občno, ki imenuje vse osebe ali reči ene vrste;

*) V velelnih stavkih je osebek v glagolu skrit.

3. skupno, ki kaže množino enovrstnih stvari;
4. snovno, ki kaže kako snov ali tvarino, katera tudi v najmanjšem delu svoje ime ohranja.

5. miselno, ki pomenja lastnosti in djanja.

33. naloga. Zapišite šest lastnih imen, imena treh roko-delcev, imena treh zverí, imena treh cvetlic, tri imena oblačilnih snoví, tri skupna imena!

34. naloga. Zapišite imena dni in mesecev!

35. naloga. Zapišite samostavnike, ki imajo sledečim nasprotni pomén: Mladost, ljubezen, hvaležnost, edinost (sloga), korist, zapravljivost, življenje, lenoba, vera, mir, prijateljstvo, svetloba, mraz, hitrost, prevzetnost.

§. 24. Spol samostavnikov.

Mož gospodari.	Žena gospodinji.	Dete se smehljá.
Pes čuva.	Kura kokodaka.	Jagnje skače.
Hrast je visok.	Lipa cvete.	Zlato je drago.

Spol samostavnikov je trojen: možki, ženski in srednji.

Pred možki samostavnik lahko postavimo besedo **tisti**, pred ženski **tista**, pred srednji **tisto**.

Možke samostavnike moremo zameniti z besedo **on**, ženske z **ona**, srednje z **ono**.

36. naloga. Zapišite samostavnike, ki pomenijo žival, in sicer 6 možkih, 4 ženske in 3 srednje.

37. naloga. Prepišite sledeče samostavnike ter jih razdelite po spolu: Dedec, morje, meh, meč, mesto, luč, peró, srna, hlapec, kukavica, hlev, pismo, truplo, črv, dež, medved, drevo, seme, hruška, brat, prag, grozdje, slama, junak, strd, vino, trn, klop, grad, voz, bič, kos, gos, lisica, vol, sod, rak, mlinar, stol, srce, koš, podgana, sršen, pivka, gnezdo, prepelica, žrebe, kost, žila, lice, grlo, jezik, okó, rama, živež, sol, mleko, trs, moka, sadje.

38. naloga. Poiščite iz . . . berila 1. moške, 2. ženske, 3. srednje samostavnike!

39. naloga. Poiščite iz . . . berila 1. občna, 2. skupna, 3. snovna, 4. miselna imena!

§. 25. Število samostavnikov.

Travnik je zelen. Riba plava. Mesto je veliko.

Če govorimo o **enej** osebi ali reči, je samostavnik v **ednini**.

Travnika sta *) zelena. Ribi plavate. Mesti ste *) veliki.

Če govorimo o **dveh** osebah ali rečéh, je samostavnik v **dvojini**.

Travniki so *) zeleni. Ribe plavajo. Mesta so velika.

Če govorimo o **več** osebah ali rečéh, je samostavnik v **množini**.

40. naloga. Zapišite té le stavke v dvojini in množini: Klobuk je star. Žaba regljá. Zdravilo je grenko. Lenuh postopa. Miza je dolga. Zrno kalí. Volk tuli. Smreka je visoka. Lice je blede.

41. naloga. Zapišite 5 možkih, 4 ženske in 3 srednje samostavnike iz 37. naloge v dvojini in množini!

§. 26. Sklanjava samostavnikov.

Jelen je hiter. Meso vsacega jelena je užitno. Jelenu pristojá rogovje. Jelena so ustrelili. Pri jelenu je stala košuta. Z jelenom je prišel lovec domóv. — Ribi plavate. Meso obéh rib je okusno. Dajte ribama vode! Prinesi obe ribi! Pri ribah je mreža. Z ribama sem se nasitil. — Mesta so velika. Hiše mnogih mest so krasne. Mestom se bliža sovražnik. Videl sem razna mesta. Po mestih je drago živeti. Dobil je deželo z mnogimi mesti.

Samostavnik se more v vsakem številu šestkrat izpremeniti. Vsaka taka izpreminjava se imenuje **sklon**. Samostavnik po številu in sklonu preigibati, pravi se **sklanjati**.

*) Osebek se veže z dopovedkom tudi z vezili: sta, ste, so.

Sklonov je šest:

1. sklon ali imenovalnik se stavi na vprašanje kedó ali kaj?

2. sklon ali rodilnik odgovarja na vprašanje koga ali česa?

3. sklon ali dajalnik odgovarja na vprašanje komu ali čemu?

4. sklon ali tožilnik odgovarja na vprašanje koga ali kaj?

5. sklon ali mestnik odgovarja na vprašanje kje ali pri kom (čem)?

6. sklon ali družilnik odgovarja na vprašanje s kom ali s čim?

Z vprašalnimi besedami kedo, koga, komu, koga, pri kom, s kom povprašuje se po živih bitjih in stvaréh; z besedami kaj, česa, čemu, kaj, s čim povprašuje se po neživih stvareh. Vprašanje kje? veljá za žive in nežive stvari.

Slovenščina ima tri sklanje: eno za moške, drugo za ženske, tretjo za srednje samostavnike.

§. 27. Sklanja.

	Moška.	Ženska.	Srednja.
		E d n i n a.	
Imen.	jelen	riba	mesto
rod.	jelen-a	rib-e	mest-a
daj.	jelen-u	rib-i	mest-u
tož.	jelen-a	rib-o	mest-o
mest.	pri jelen-u	pri rib-i	pri mest-u
druž.	z jelen-om	z rib-o	z mest-om.

D v o j i n a.

Imen.	jelen-a	rib-i	mest-i
rod.	jelen-ov	rib—	mest—
daj.	jelen-oma	rib-ama	mest-oma
tož.	jelen-a	rib-i	mest-i
mest.	pri jelen-ih	pri rib-ah	pri mest-ih
druž.	z jelen-oma	z rib-ama	z mest-oma

	Možka.	Ženska.	Srednja.
		Množina.	
Imen.	jelen-i	rib-e	mest-a
rod.	jelen-ov	rib—	mest—
daj.	jelen-om	rib-am	mest-om
tož.	jelen-e	rib-e	mest-a
mest.	pri jelen-ih	pri rib-ah	pri mest-ih
druž.	z jelen-i	z rib-ami	z mest-i.

Primerite tožilnik vseh števil in spolov z imenovalnikom!

Pazite: V ednini imajo možka imena oseb in živih stvari tožilnik enak rodilniku; tožilnik neživih stvari pa je enak imenovalniku.

Primerite dajalnik ednine z mestnikom, dajalnik dvojine z družilnikom, rodilnik in mestnik dvojine z istima sklonoma v množini!

42. naloga. Sklanjajte samostavnike: vojak, dežela, korito, travnik, miza, delo.

43. naloga. Kmet kupi njivo. Kmetu je njiva potrebna. Njiva tega kmeta je prostrana. Kmet je na njivi. Njiva veselí kmeta. S kmetom sem hodil na njivo. Gospod stoji pri kmetu. Kovač rabi naklo.

Prepišite te stavke in zaznamujte nad vsakim samostavnikom, v katerem je sklonu. N. pr. Kmet kupi njivo.

44. naloga. Zapišite te stavke v množnem številu!

45. naloga. Zapišite jih v dvojini!

Opomnja 1. Za ozkimi soglasniki (Glasje §. 4) se izpreminja pri možkih in srednjih samostavnikih **o v e**, mestnikov **u** pa rad **v i**.

46. naloga. Sklanjajte samostavnike: pastir (rod. pastirja), kralj, polje, srce, nož, meč, toporišče.

Opomnja 2. Ženski in srednji samostavniki, ki imajo v imenovalniku ednine pred **a** in **o** dva ali več soglasnikov, dobivajo med zadnjima soglasnikoma v dvojniskem in množinskem rodilniku **e**; st ostane nerazdružen. N. pr. iskra-isker, pismo-pisem.

47. naloga. Sklanjajte samostavnike: igla, megla, dekla, okno.

48. naloga. Rokodelci delajo z iglo, s skobljem, z dletom, s kladivom, s pilo, sè sekiro, sè svedrom, z žago. Brat piše sè svinčnikom. Vojak se bojuje s puško, z mečem, s kopjem ali sè sulico, z bodalom.

Postavite te samostavnike v dvojino in množino!

Opomnja 3. V družilniku se piše pred samoglasniki in mehкими soglasniki (b, d, g, j, l, m, n, r, v, ž) z, pred nj pa ž; pred f, h, k, p, t se piše vselej s, pred c, s, z, č, š pa s ali sè.

49. naloga. Odgovarjajte sledečim vprašanjem: Česa je vreden priden delavec? Komu je lisica podobna? Komu škoduje veter? Koga vidimo v šoli? Kaj vidimo v cerkvi? Pri čem stojé mlini? Kje raste trava? Kje žito? S čim pišeš? S kom se igrate? Česa se boji zajec? Komu se odkrivaš? Česa se je ogibati? Kaj ima jelen? Kje sedí jezdec? Komu naj bodo otroci hvaležni? S čim se orje? Česa je treba bolniku? S čim se brani bučela? Kod hodite v šolo?

50. naloga. Na morji plavajo ladje. Srna živí po gozdih. Osлом nalagajo tovore. Kosa držé pogostoma v kletkah. Pojdi rakom žvižgat! S košem na rami stopa hlapec proti hribu. Prizanašajte ptičjim gnezdóm! Iz megel prisije solnce.

Zaznamujte nad vsakim samostavnikom spol, število in
s. ed. 5. ž. mn. 1.

sklon, n. pr.: Na morji plavajo ladije.

51. naloga. Ptič— živijo po drevj—, pa tudi po vod—; le malo jih prebiva na zemlj—. Nekateri ptič— odleté o svojem čas— v toplejše kraj—. Petj— nekaterih ptič— je mično. Vesele ptic— so človek— tudi velike dobrotnic—; pobirajo gosenic— in črv—. Mnoge se redé s takim mrčes—, ki bi škodoval drevj— in drugim rastlin—. Tudi vran—, krokarj—, kavk—, srak— in vrabc— pozobljejo dosti mrgoline—. Ptič—, ki živé po močvirj— in po mlak—, imajo dolge nog— in dolge kljun—;

redé se z rib—, žab—, s kač— in z drugo laznin—. Kokoš nese jajc—.

Pritaknite namesto črtic potrebna sklonila!

52. naloga. Poiščite v . . . berilu vse samostavnike in povejte pri vsakem: spol, število in sklon!

§. 28. Ponovilo.

Pri samostavniku je treba paziti: 1. na spol, 2. na število, 3. na sklon.

§. 29. Zaimek.

France ima nove bukve; on (France) jih je dobil od svojega (Francetovega) očeta. V tej knjigi so pripovedi, katere (pripovedi) so prav poučne.

Beseda, katero stavimo namesto imena ali za imé, imenuje se zaimek.

§. 30. Osebni zaimki.

Jaz se igram. Ti se igraš. On (deček) se igra. Ona (deklica) se igra. Ono (dete) se igra. — Midva igrava; medve igrave. Vidva igrata; vedve igrate. Ona igrata; oné igrate. — Mi (mé) igramo. Vi (vé) igrate. Oni (oné) igrajo.

Besede	jaz	ti	on, ôna, ôno
	midva (medve),	vidva (vedve)	ôna (dva) oné (dve)
	mi (mé)	vi (vé)	oní oné

so osebni zaimki.

V govoru razločujemo tri osebe: Prva oseba je ta, katera govori (jaz, midva, medve, mi, mé); druga oseba je ta, s katero se govori (ti, vidva, vedve, vi, vé); tretja oseba je ta, o katerej se govori.

Kateri teh zaimkov zaznamujejo možki spol? — kateri ženski? — kateri srednji? — kateri ženski in srednji? — Kateri zaimki so v ednini? — dvojnini? — množini?

53. naloga. Prepišite te stavke in podčrtajte osebne zaimke: Jaz sem kmet. Medve sve sestri. Ti si kupec. Midva sva brata. Mi beremo. Vidva računita. Mé pletemo. Védve ste šivilji. Vé štejete. Janez ne piše; on risa. Prijatelja se ljubita; ona si pomagata. Deklica je pazljiva; ona je pridna. Gosenice lazijo; one so škodljive.

54. naloga. Povejte osebke v gornjih stavkih!

§. 31. Vprašalni zaimki.

Kedó (kdo) trka? Kaj ropoče? Čegav je klobuk? Kateri je hvaležen? Kakšen je zid?

Zaimki, ki vprašujejo po osebah in rečéh, so vprašalni zaimki. Ti so: kedo (kdo), kaj, kateri, a, o (kteri), čegav, a, o, kak, a, o, — kakóv, a, o, kakšen, šna, šno, kolik, a, o, kolikšen, šna, šno, kolikér, a, o.

55. naloga. Poiščite iz sledečih stavkov vprašalne zaimke: Kaj delaš? Kedo poje? Čegav je nož? Kakšna je hiša? Kolikšno je plačilo? Kateri je priden? Kakovo je peró?

Odgovarjajte tem vprašanjem!

Opomnja. Vprašalna zaimka kedo in kaj se sklanjata, kakor je v 26. §. povedano. Sklanjajte!

§. 32. Nedoločni zaimki.

Nekedo je potrkal. Vsak ni kovač. Nihče se ne prikaže. Marsikedo pride. Vse se je treslo.

Nedoločni zaimki kažejo na kako osebo ali reč, katere nečemo ali ne moremo imenovati. Nedoločni zaimki so: kedó (kdo) = nekdo, nikdo, nihče, malokedó, marsikedó, vsakedó, (kaj), nekaj, nič, kateri, a, o (kteri), nekateri, marsikateri, malokateri, kak, a, o, marsikak, vsak, a, o, ves, vsa, vse.

56. naloga. Prepišite sledeče stavke ter podčrtajte osebne zaimke po enkrat, nedoločne po dvakrat. Jaz sem mlad. Nikdo se

ne oglási. Ti si star. Nekaj se sveti. Marsikedo je ubog. Midva sva močna. Vidva sta slaba. Vsakedo veruje. Medve sve deklici. Vedve ste učenki. Vse se dobí. Mi smo zdravi. Vi ste bolni. Malokateri posluša. Oní so pobožni.

57. naloga. Poiščite iz 56. naloge vsa vezila!

b) Dopovedek.

§. 33.

Ponovilo. 1. Povejte stavke, v katerih je dopovedek kak samostavnik.

2. Povejte stavke s pridevnikovim dopovedkom!

3. Z glagolovim dopovedkom!

4. Kaj je dopovedek?

5. Kaj se o osebkcu lahko dopoveduje?

6. Kaj je glagol?

Glagol.

§. 34. Oseba in število.

Jaz dela m	midva dela v a (medve dela v e)
ti dela š	vidva dela t a (vedve dela t e)
on (ona, ono) dela	ona dela t a (oné dela t e)
	mi (mé) dela m o
	vi (vé) dela t e
	oní (oné) dela j o.

Tudi pri glagolu razločujemo trojno število in trojno osebo (§. 30). Glagoli se po osebah in številih pregibljejo ali spregajo.

Opomnja. Osebni zaimki postavljajo se pred glagol, kadar se vpraša: kedo dela to ali ono? N. pr. Kedo bere, piše, móli? — Jaz berem, ona piše, on móli. Če se pa odgovarja bolj na vprašanje: kaj dela kedo? — takrat se osebni zaimki navadno izpuščajo. N. pr. Kaj delaš? — Berem. Kaj dela? — Piše, móli.

58. naloga. Spregajte glagole: imám, berem, nosim
1. z osebnimi zaimki. 2. brez njih.

§. 35. Čas.

Ponovilo. Koliko časov je razločevati?

59. naloga. Povejte te stavke v preteklem in v prihodnjem času: Dan se daljša, noč se krajša. Travniki zelené *). Ptice prihajajo, gnezdiyo, valé, čvrčé. Kukavica kuka. Bučele rojijo in nanašajo med. Drevje poganja. Vrtnar koplje. Sadjerejec obrezuje. Pastirji pojó *).

60. naloga. Vročina je pritiskala. Ljudjé so se potíli. Cvetlice so venele. Drevje je usahnilo. Kosci so pokosili. Vidva nista poslušala.

Povejte te stavke v sedanjem in v prihodnjem času!

Povejte spol, število in sklon posameznih samostavnikov!

Pretekli in prihodnji čas pravih glagolov se izobrazuje s pomočjo glagola **sem—biti**.

Pomožni glagol **biti** (primeri 56. nalogo) pregiblje se takó:

	sedanji čas	pretekli čas	prihodnji čas
Ednina	1. sem	sem bil, a, o	bódem (bom)
	2. si	si bil, a, o	bódeš (boš)
	3. je	je bil, a, o	bóde (bó)
Dvojina	1. sva, sve	sva bila, sve bili	bodeva (bova), bodeve (bove)
	2. sta, ste	sta bila, ste bili	bodeta (bosta), bodete (boste)
	3. sta, ste	sta bila, ste bili	bodeta (bosta), bodete (boste)
Množina	1. smo	smo bili, e, a	bodemo (bomo)
	2. ste	ste bili, e, a	bodete (boste)
	3. so	so bili, e, a	bódo (bojo).

Kakor glagol **sem** pregiblje se tudi **nisem**. Spregajte!

Opomnja. Ne recite: Jaz sem ne lačen — ampak: jaz nisem lačen; ne: jaz sem ne bil — ampak: jaz nisem bil.

*) Opomnja. V tretjej osebi množine skrajšajo glagoli včasih končnico ijo v é, končnico ejo pa v ó.

§. 36. Tvorina in trpna oblika.

Kmet orje. Njiva je orána. Njiva se orje.

Zidar je zidal. Hiša je bila zidana. Hiša se je bila dozidala.

Oče bodo kaznovali. Deček bode kaznovan. Deček se bo kaznoval.

Tvorina oblika kaže, da oseba ali reč, o katerej se govori, **sama kaj dela.**

Trpna oblika kaže, da oseba ali reč **trpí**, da se **ž njo kaj godí.**

61. naloga. Prepišite iz sledečih stavkov glagole ter povejte, so li v tvornej ali v trpnej obliki: Gospodinja peče. Kruh je pečen. Žanjice žanjejo. Žito se žanje. Pšenica je požeta. Lovec strelí. Zver je ustreljena. Nekedo kliče. Mi smo poklicani. Dekle père. Perilo se père. Hlapec seka. Drevó je posekano. Rezilo rani. Roka je ranjena. Kedó plača? Dolg je plačan. Bog razodeva. Vera je razodéta. Skleda je omita.

62. naloga. Postavite te stavke v pretekli in v prihodnji čas!

63. naloga. Poiščite v teh stavkih osebke, — samostavnike (spol, število) in zaimke!

§. 37. Naklon.

1. Dela-ti	bra-ti	uči-ti
2. Delaj	beri	úči
3. Dninar dela;	gospod bere;	učitelj uči;
4. Dninar naj dela;	gospod naj bere;	učitelj naj uči;
5. Delanje hasní;	branje kratkočasi;	učenje je potrebno.

Nakloni ali čini govora so različni:

1. **Nedoločnik** naznanja djanje brez ozira na osebo ali reč.

2. **Velelnik** naznanja, da se kaj veléva, prepoveduje, opominja.

3. **Določnik** naznanja naravnost, kaj kedo dela, ali kaj se godí.

4. **Želelnik** razodeva kako željo ali voščilo.

5. **Glagolnik** je iz glagola izpeljan samostavnik.

64. naloga. Povejte, v katerih naklonih so glagoli sledečih stavkov: Delaj! Mòli! Bolnik trpí. Trpi! Pes tuli. Vi stradate. Stradajte! Sosed je umrl; naj počiva. Bodi postrežljiv! Človek naj gospoduje. Solnce vzhaja. Bódiva prijatelja! Úpajmo! Spanje krepčá. Drevje naj rodí. Kričanje se sliši.

Postavite vsak glagol teh stavkov v štiri prve naklone!
Kako se glasí velelnik pri glagolu biti (v vseh številih)?

65. naloga. a) Postavite v velelnik sledeče glagole: vprašati, čakati, ostati, bežati, pozabiti, molčati, častiti, plesti.

b) Porabite jih v stavkih z določnikom, z želelnikom!

c) Izpeljite iz njih glagolnike!

66. naloga. Napišite djanja v nedoločniku, ki so tem-le nasprotna: molčati, sovražiti, dajati, škodovati, odpirati, grajati, povikševati, kupovati, živeti, spatí, stati, jokati.

67. naloga. Premenite določni naklon pri glagolih 59. in 60. naloge v velelnik in želelnik.

§. 38. Ponovilo.

Pri glagolih je treba paziti: 1. na osebe in števila, 2. na čase, 3. na obliko ali dobo, 4. na naklone.

§. 39. Pridevnik.

Povejte stavke s pridevnikovim dopovedkom! Kaj naznanja pridevnik (prilog)?

Kralj je mogočen. Hiša je lepa. Poslopje je visoko. Okno je ozko.

Postavite te stavke v dvojino in množino!

1. Pridevnik se vjéma sè svojim samostavnikom v spolu, sklonu in številu.

Vojvoda je mogóčen. Kralj je mogóčn-ejši. Cesar je naj-mogóčnejši. Bog je vsegamogočen. Sestra je stara. Teta je star-ša (stár-ja, star-é-ja, star-éj-ša). Babica je najstarejša. Zlato je potrebno. Žeplo je potrebnejše. Železo je naj-potrebnejše.

2. Kadar pridevnik naznanja ne le lastnosti oseb in reči, ampak tudi pové, v katerej meri se jim lastnost prilaga, tedaj se **stopnjuje**.

Pridevnik se stopnjuje po treh stopnjah.

Prva stopnja kaže lastnost kake osebe ali reči brez primerjave z drugo.

Druga ali primerjalna stopnja prilaga lastnost osebi ali reči v večjej ali manjšej meri kot drugej. Ta stopnja se izobrazuje, ako se pridevnikovemu deblu pritíka **ši, iši, ji, eji, ejši**.

Druga stopnja se tudi izobrazí, če se prvej stopnji besedica **bolj** predstavi.

Tretja ali presežna stopnja pridéva lastnost osebi ali reči v najvišjej ali v najnižjej meri.

Ta stopnja se obrazi: 1. če se primerjalnej stopnji besedica **naj** spredaj pritisne; 2. če se dene pred prvo stopnjo **najbolj**, 3. če se dene pred prvo stopnjo ena izmed teh besedic in zlogov: **zeló, kaj, močno, jako, silno, prav, vele-, vse-, vsega-, pre-**.

68. naloga. Stopnjujte pridevnike: slab, moder, pravičen, rodoviten, srečen, miren, pameten, resničen, ubogljiv, učen, rudeč.

Oče je stareji nego sin. Železo je trše kot svinec.

Opomnja. Kadar se dve reči primerjate, rabite se besedici **nego** in **kot** (ko).

69. naloga. Primerjajte sledeče reči in stavite pridevnike v drugo in tretjo stopnjo: konj, tele, krava, močen. Kilometer, meter, decimeter, kratek. Koza, krava, ovca, koristen. Cerkev, poslopje, hiša, lep. Klet, čumnata, izba, svetel. Vigred, jesen, poletje, prijeten. Pes, mačka, zvest.

§. 40.

Deček se uči. Ali se deček uči? Deček, uči se! Deček naj se uči!

Stavki so: 1. pripovedovalni, 2. vprašalni, 3. velélni, 4. želélni. Na konci pripovedovalnih stavkov stavimo piko, na konci vprašalnih

vprašáj; pri velélnih in želélnih stavkih stoji klicáj (!), včasih samo pika.

70. naloga. Pretvorite sledeče stavke najpred v vprašalne, potem v velelne. Otroci se zbudé. Sestra se oblači. Dekla ji pomaga. Učenci molijo. Živina se pase. Deklica odgovarja. Kristijan véruje.

Ponovilo.

Kateri govorni razpoli se rabijo za osebké? za dopovedké? Katere stavke imenujemo gole? i. t. d.

Vsestransko ponavljanje zadnjih 20 §§.

II. Razširjen stavek.

§. 41.

Učenec piše. — Pridni učenec piše. Učenec piše nalogo. Učenec lepo piše. — Pridni učenec piše nalogo. Pridni učenec piše slovniško nalogo. Pridni učenec lepo piše slovniško nalogo.

Stavek, kateri ima razen osebká in dopovedká (in vezila) še drugih beséd v sebi, imenuje se **razširjen ali izobražen stavek**.

Besede, katere se nahajajo v stavku razen osebká in dopovedká (in vezila), zovejo se nebi-stveni ali pridjani stavkovi člani. Ž njimi se bolj natanko določuje in pojasnjuje osebek ali dopovedek ali obá.

a) Osebek.

§. 42. Samostavnik.

Spol samostavnikov.

Oče, sin, orel; potok, mesec, grad, razum.

Mati, hčí, kokoš; zvezda, nit, vás, bolezen.

Dete, jagnje, kljuse; žito, vino, polje, vreme.

Kako se delé samostavna imena? Koliko spolov je razločevati?

Spol se kaže po pomenu in po končaji. Po pomenu so:

1. **moškega** spola imena **moških oseb** in **samcev** v živalstvu;

2. **ženskega** spola imena **ženskih oseb** in **samič** v živalstvu;

3. **srednjega** spola imena **mladih bitij**, katerih spola še ne čislamo.

Po končaji so:

1. **moškega** spola samostavniki na **soglasnik**, ki privzemajo v roditelju **a**;

2. **ženskega** spola samostavniki na **a**, ki dobivajo v roditelju **e**, in samostavniki na **soglasnik**, ki imajo v roditelju **i**;

3. **srednjega** spola samostavniki na **o** in **e**.

71. naloga. Določite spol sledečim samostavnikom ter povejte, kateri so lastna, kateri občna, — skupna — snovna in miselna imena.

Pohlevnost, hvala, krdelo, prah, krasota, Matija, siromaštvo, prijatelj, knjiga, Dunaj, množica, obleka, gozd, Primorje, olje, čreda, deca, poštenost, čeljust, svinec, sol, Avstrija, bogastvo, žival.

Sklanjava samostavnikov.

Koliko sklonov, števil in sklanj je razločevati? Kaj se pravi sklanjati?

§. 43. Moška sklanja.

Ednina.

Imen.	jelen	kovač	grad
rod.	jelena	kovač-a	grad-ú
daj.	jelenu	kovač-u	grad-u
tož.	jelena	kovač-a	grad
mest.	pri jelenu	pri kovač-i (u)	pri grad-u
druž.	z jelenom	s kovač-em	z grad-om.

Dvojina.

Imen.	jelena	kovač-a	grad-ov-a	ali grad-a
rod.	jelenov	kovač-ev	grad-óv	„ grad-í
daj.	jelenoma	kovač-ema	grad-ov-oma	„ grad-éma
tož.	jelena	kovač-a	grad-ov-a	„ grad-a
mest.	pri jelenih	pri kovač-ih	pri grad-ov-ih	„ grad-éh
druž.	z jelenoma	s kovač-ema	z grad-ov-oma	„ grad-éma.

Množina.

Imen.	jeleni	kovač-i	grad-ov-i	ali grad-jé
rod.	jelenov	kovač-ev	grad-óv	„ grad-í
daj.	jelenom	kovač-em	grad-ov-om	„ grad-ém
tož.	jelene	kovač-e	grad-ov-e	„ grad-e
mest.	pri jelenih	pri kovač-ih	pri grad-ov-ih	„ grad-éh
druž.	z jeleni	s kovač-i	z grad-ov-i	„ grad-mí.

Po zgledu „jelen“ se sklanjajo možki samostavniki sè širokim končnikom (glej §. 24), po zgledu „kovač“, samostavniki z ozkim končnikom, po zgledu „grad“ pa enozložni samostavniki, ki imajo v rodilniku naglašen u.

Kedaj je pri možkih samostavnikih tožilnik ednine enak imenovalniku?

Kedaj se v družilniku piše z, kedaj s — sè — ž? (§. 27.)

Opomnja 1. Samostavniki s polglasnim e na konci ga radi izpuščajo po vseh sklonih, kadar jim prirašča kak glasnik; besedi **kamen** in **mesec** pa ga ne izpahujete.

Opomnja 2. Samostavniki, ki se v rodilniku ednine končavajo na **ba**, **da**, **ta**, dobivajo v množnem imenovalniku navadno **je**.

Opomnja 3. Samostavniki: konj, las, mož, otrok, vol, zob, glasé se v rodilniku dvojine in množine: kônj, lás, môž, otrôk, vól, zôb.

72. naloga. Sklanjajte samostavnike: kralj, cesar (rod. cesarja), pevec, mesec, tat, zvon, brat, golob, gospod, zob.

73. naloga. Pritaknite namesto črtice sklonila ednine: Voda je v vodnjak—. Na potok— napajamo vol— in konj—. Voz rabi mladenič—, mož— in starček—. Vojak služi cesar—. Nisem videl prijatelj—. Sin— ni doma. Grad na breg— je podrt. Ne pajdaši se s hudobnež—.

Postavite samostavnike najpred v dvojino, potem v množino!

74. naloga. Izpišite gole stavke!

§. 44. Ženska sklanja.

Ednina.

Imen.	riba	nit	klop
rod.	ribe	nit-i	klop-í
daj.	ribi	nit-i	klop-i
tož.	ribo	nit	klop
mest.	pri ribi	pri nit-i	pri klop-i
druž.	z ribo	z nit-j o	s klop-j ó.

Dvojina.

Imen.	ribi	nit-i	klop-í
rod.	rib	nit-i (ij)	klop-í (ij)
daj.	ribama	nit-i m a	klop-é m a
tož.	ribi	nit-i	klop-í
mest.	pri ribah	pri nit-i h	pri klop-é h
druž.	z ribama	z nit-i m a	s klop-é m a.

Množina.

Imen.	ribe	nit-i	klop-í
rod.	rib	nit-i (ij)	klop-í (ij)
daj.	ribam	nit-i m	klop-é m
tož.	ribe	nit-i	klop-í
mest.	pri ribah	pri nit-i h	pri klop-é h
druž.	z ribami	z nit-i m i	s klop-m í.

Pazite. Nit ima v edninskem roditelju nenaglašen i, klop pa naglašen í.

Opomnja. Samostavniki na ev se sklanjajo po zgledu riba; le edninski tožilnik je enak imenovalniku, edninski družilnik pa se jim končuje na ijo.

Kaj je pomniti o samostavnikih, ki imajo pred a dva ali več soglasnikov? (§. 27.)

75. naloga. Sklanjajte samostavnike: mravlja, miš, gos (gosi), molitev, cerkev, kaplja, žival, kost.

§. 45. Srednja sklanja.

Ednina.

Imen.	mesto	polje	imé
rod.	mesta	polj-a	ime-n-a
daj.	mestu	polj-u	ime-n-u
tož.	mesto	polje	ime
mest.	pri mestu	pri polj-i (u)	pri ime-n-u
druž.	z mestom	s polj-em	z ime-n-om.

Dvojina.

Imen.	mesti	polj-i	ime-n-i
rod.	mest	polj	ime-n
daj.	mestoma	polj-ema	ime-n-oma
tož.	mesti	polj-i	ime-n-i
mest.	pri mestih	pri polj-ih	pri ime-n-ih
druž.	z mestoma	s polj-ema	z ime-n-oma.

Množina.

Imen.	mesta	polj-a	ime-n-a
rod.	mest	polj	ime-n
daj.	mestom	polj-em	ime-n-om
tož.	mesta	polj-a	ime-n-a
mest.	pri mestih	pri polj-ih	pri ime-n-ih
druž.	z mesti	s polj-i	z ime-n-i.

Zakaj govorimo: s poljem, poljema? Zakaj ne: s poljom i. t. d.?

Opomnja. Nekateri srednji samostavniki se sklanjajo s prirastkom *t* (dekle, dete, jagnje, tele, žrebe), drugi s prirastkom *es* (drevó, koló, nebó, okó (očesa), peró, teló, uhó (ušesa), zopet drugi pa s pomnožkom *n* (breme, ime, pleme, seme, vreme).

76. naloga. Sklanjajte samostavnike: sedlo, lice, žrebe, uho, pleme, predmestje.

Opomnja. Pred *j* se vtika v roditelju dvojnino in množino včasih *i*. Kedaj pa se vtika *e*? (§. 27.)

77. naloga. Grm ne podira drevesa. Sedlo je jezdecu potrebno. Nenamazano koló škriplje. Prase rije; pišče zoblje; žrebe poskakuje. Orjem z oralom. Postavite te stavke v dvojnino in množino!

78. naloga. Prepišite te stavke in podčrtajte besede, s katerimi so razširjeni.

§. 46.

Gospôda se je pripeljala. Vreme je jasno. Deci se daje močnik. — Ubogajte stariše! Gosli milo doné. Vrzi konjem sena v jasli! Ne odpiraj vedno duri. Vrata so večja nego duri. Drevo se do tal pripogiba. Drva so borova. Ljudjé so različnih stanov.

Nekateri samostavniki se rabijo samo v ednini, nekateri samo v množini.

Beseda ljudjé (namesto človeki) se pregiblje tako: 1. ljudjé, 2. ljudí, 3. ljudém, 4. ljudí, 5. pri ljudéh, 6. z ljudmí.

Pri samostavniku je treba paziti: 1. na spol, 2. na število, 3. na sklon, 4. na **sklanjanje**.

79. naloga. Po mest— in trg— živi mnogo rokodelc—. Napravljajo človek— oblek— in druge reč—. Tkalec tké platn—; šivilja dela srajc—, rut—. Krojač razreže sukn— ali platn— sè škarj—; on šiva sè šivank— in nit—. Črevljar dela sè šil— na kopit— iz usnj— črevlj—. Mizar skoblja desk— — skoblj—. Mesar kolje z nož— ali — mesarnic— razno živin—.

Prepišite te stavke, pridenite namesto črtic sklonila ter podčrtajte nebistvene stavkove člene!

b) Dopovedek.

Glagol.

§. 47.

Ponavljajte pravila v §§. 34—38!

1. Spoštujem stare ljudi. Solnce greje zemljo. Bog ljubi pravico.

2. Deček spi. Solnce sije. Pogorje orumenéva.

3. Bliska se, grmí in treska. Daní se. Mračí se.

4. Váruj se greha! Čudi se božjej vsemogočnosti! Bój se slabe tovaršije!

1. Glagoli, kateri kažejo tako djanje, ki **prehaja** na kako drugo osebo ali stvar, so **prehodni glagoli**.

2. Glagoli, kateri kažejo tako djanje, ki **ne prehaja** na kako osebo ali stvar, so **neprehodni glagoli**.

3. Glagoli, kateri se rabijo samo v tretjej edninskej osebi, so **brezosebni**.

4. Glagoli, kateri naznanjajo kako povratno djanje, so **povračalni**. Navadno imajo pri sebi povračalni zaimek „se“.

80. naloga. Izpišite iz 79. naloge prehodne, iz 64. pa neprehodne glagole!

c) Prilastek.

§. 48.

Katere stavkove člene imenujemo nebistvene ali pridjane?

Pastir pase. Brat je rokodelec. Posoda je stara.

Naš pastir pase. Drugi brat je rokodelec. Leséna posoda je stara.

Drugi brat je spreten rokodelec. Leteča muha ne pikne.

So li stavki prve vrste goli ali razširjeni? Kakšni so stavki druge in tretje vrste? Zakaj?

Pridjani členi, kateri pojasnjujejo **samostavnike** v stavkih, zovejo se **prilastki**.

Po prilastkih se vpraša s: kakšen, a, o? čegav, a, o? kateri, a, o? kóliko?

P r i d e v n i k .

§. 49.

Ponavljajte pravilo v 39. §. pod 1.

81. naloga. Odgovorite pismeno tem vprašanjem: Kateri človek ne more govoriti? Kakšna posoda je prozorna? Kateri lonci so močni? Kakšna pijača je voda? Katero oblačilo greje? Kakšna obutev tišči? Katere učence hvalijo? Kateri nožje se brusijo?

Podčrtajte prilastke!

82. naloga. Prepišite te stavke in podčrtajte pridevnike, ki so prilastki: Tihe vode so globoke. Šilo je črevljarsko orodje. Zadovoljnik je srečen. Mlinski kamen je okrogel. Hudobnež beží. Navada je železna srajca. Dan je bel; vstani, lenuh! Oče so stari; stari oče so ded. Sladki koren je sladek. Svedrčev koren ni sladek.

§. 50. Sklanjanje pridevnikov.

Pridevnik je tudi sklanjalno besedno pleme.

Kaj se pravi sklanjati?

Prilogi se sklanjajo po tem zgledu:

	Moški spol.	Ženski spol.	Srednji spol.
	Ednina.		
Imen.	lep, lep-i	lep-a	lep-o
rod.	lep-ega *)	lep-e	lep-ega
daj.	lep-emu	lep-i (ej)	lep-emu
tož.	lep, lep-i, lep-ega **)	lep-o	lep-o
mest. pri	lep-em	pri lep-ej	pri lep-em
druž. z	lep-im	z lep-o	z lep-im

*) Pred sklonili ega, em, emu izpreminjajo se g, h in k pogostoma v sorodne z, s in c.

**) Primeri §. 27.

Dvojina.

Imen.	lep-a	lep-i	lep-i
rod.	lep-ih	lep-ih	lep-ih
daj.	lep-ima	lep-ima	lep-ima
tož.	lep-a	lep-i	lep-i
mest. druž.	pri lep-ih z lep-ima	pri lep-ih z lep-ima	pri lep-ih z lep-ima

Množina.

Imen.	lep-i	lep-e	lep-a
rod.	lep-ih	lep-ih	lep-ih
daj.	lep-im	lep-im	lep-im
tož.	lep-e	lep-e	lep-a
mest. druž.	pri lep-ih z lep-imi	pri lep-ih z lep-imi	pri lep-ih z lep-imi.

Opomnja. Imenovalnik ednine se v srednjem spolu končava na o ali e. Kedaj na e? (Primeri §. 27. opomnjo 1.)

83. naloga. Sklanjajte: Lep travnik, lepa klop, lepo mesto, nov klobuk, stara miza, široko polje.

84. naloga. Postavljajte namesto črtic primerna sklonila: Orel ima močn- perot-. Plovn- Drava nosi težk- šajk-. V pesk- nekater- rek se najde čist- zlato. Daj ubog- mal- dar! Pišemo z jeklen- ali gosj- per-. Človek vidi z oč-, posluša z ušes-, voha z nos-, pokuša z ust-, posebno z jezik- in čuti z život-. Krava ima okrogl-, gladk- in votl- rog-, gol in moker gobec in širok- nosnic-. Dlake je rujav-, bel-, črn- ali lisast-. Temn- noč se umika bel- dnev-. Prodal sem star- konj-. Pozdravi popotn- mož-!

§. 51. Stopnjevanje pridevnikov.

Ponavljajte pravila v 39. §. pod 2.

85. naloga. Zapišite pridevnike, ki imajo sledečim nasprotni pomen: visok, dolg, lahek, debel, širok, trd, plitev.

Pridevniki na ek in ok se stopnjujejo navadno po odpahnenej končnici. N. pr. visok, viši ali višji; nizek, niži ali nižji.

Nekateri pridevniki se po svoje stopnjujejo. Taki so: velik— veči— večji; majhen— manjši; dober— boljši; dolg— daljši (dalji).

Stopnjevani pridevniki se sklanjajo kakor nestopnjevani.

Z a i m e k.

Katere besede imenujemo zaimke?

§. 52. Osebni zaimki.

Ponavljajte pravila v §. 30.

Osebni zaimki se sklanjajo takó:

E d n i n a.

I. oseba.	II. oseba.	III. oseba.		
1. jaz	ti	on	ona	ono
2. mene, me	tebe, te	njega, ga	nje, je	njega, ga
3. meni, mi	tebi, ti	njemu, mu	nji, ji, njej, jej	njemu, mu
4. mene, me	tebe, te	njega, ga	njo, jo	je (ga)
5. pri meni	pri tebi	pri njem	pri njej, nji	pri njem
6. z menój	s tebój	ž njim	ž njo	ž njim

D v o j i n a.

1. midva, medve	vidva, vedve	<u>ona oné oné</u>
2. naju (naji)	vaju (vaji)	nju, ju
3. nama	vama	njima, jima
4. naju (naji)	vaju (vaji)	nju, ju
5. pri naju (nama)	pri vaju (vama)	pri njih (njima)
6. z nama	z vama	ž njima.

M n o ž i n a.

1. mi, mé	vi, vé	<u>oni one ona</u>
2. nas	vas	njih, jih
3. nam	vam	njim, jim
4. nas	vas	nje, je, jih
5. pri nas	pri vas	pri njih
6. z nami	z vami	ž njimi.

§. 53. Svojlni zaimki.

Moj nož je oster. Tvoje veselje je moja sreča. Vzemi svoj svinčnik! Najina sestra je vajina prijateljica. Naš travnik je pokošen. Vaša pšenica cvete.

Kakšni so ti stavki? S katerimi besedami je izobražen prilastek?

Besede: moj, a, e, najin, a, o, naš, a, e;
tvoj, a, e, vajin, a, o, vaš, a, e;
njegov, a, o, njen, a, o, njen, a, o, njihov, a, o;
onégov, a, o; svoj, a, e; čegav, a, o
kažejo, čegava je oseba in stvar. Zató jih imenujemo **svojlne zaimke**.

Kateri kažejo na prvo, kateri na drugo in tretjo osebo?

Svojlni zaimki se sklanjajo kakor pridevni in se tudi rabijo za prilastke.

86. naloga. Sklanjajte: Moj lepí vrt, naš pridni tesár, vaša ostrá britev, najino težko breme.

87. naloga. Izpišite iz sledečih stavkov svojlne zaimke in pristavite pri vsacem, katere osebe, katerega spola, števila in sklona je:

Brat mojega očeta je moj stric. V našem življenji se čredijo (vrsté) jasni in oblačni dnevi. Vsaka dežela ima svoje šege. Umolknile so njune besede. Vajina mati je pametna žena; njen svet je dober. Pomagaj bližnjemu v njegovih nadlogah! Ljubi domovino po njenej ceni! Zaupam vaši prijaznosti. Najino prijateljstvo ostane.

88. naloga. Prepišite te stavke in podčrtajte vse prilastke!

§. 54. Kazalni zaimki.

Vidim moža, ki nosi težek koš, in pravim: Ta mož nosi težek koš. Koš tega moža je težek. Temu (možu) moram pomagati. Tega (moža) koš teži.

Kazalni zaimki kažejo na osebo ali reč, o kateri se govori.

Kazalniki so: ta, ta, to (ta-le, ta-le, to-le); óni, a, o; tisti, a, o; tak, a, o; takšen, -šna, o; tolik, a, o.

Kazalni zaimki se sklanjajo kakor pridevniki; ta, ta, to ima posebno sklanjo.

E d n i n a.

1. ta	ta	to
2. tega	te	tega
3. temu	ti (tej)	temu
4. tega, ta	to	to
5. pri tem	pri tej (ti)	pri tem
6. s tém	s to	s tém

D v o j i n a.

1. ta	té	té
2. teh	teh	teh
3. tema	tema	tema
4. ta	té	té
5. pri teh	pri teh	pri teh
6. s tema	s tema	s tema

M n o ž i n a.

1. tí	té	ta (te)
2. teh	teh	teh
3. tem	tem	tem
4. té	té	ta (te)
5. pri teh	pri teh	pri teh
6. s temi	s temi	s temi.

89. naloga. Sklanjajte: Ta moj klobuk, ta moja knjiga, to moje oblačilo, tisti polž, óna-le kokoš, takšno srce.

90. naloga. Ta javor je visok. Beseda tega moža mi srce gane. Pri tej ženi sem dobil posojilo. S tistimi otroci se rad igram. Darovala sta ta in óni. Takih pesmi še nisem slišal. Varuj se slabih tovarišev; njihovo srce je hudobno. Skrbi za svoje zdravje! Hodi po pravih potih; srečen bodeš na tem in na ónem svetu.

Tudi kazalni zaimki nam rabijo za prilastke. Poiščite prilastke: 1. pridevnike, 2. kazalne, 3. svojilne zaimke!

§. 55. Vprašalni zaimki.

Imenujte vprašalne zaimke! Kako se sklanjata zaimka *kedó* (kdo) in kaj?

Ostali vprašalni zaimki se sklanjajo kakor pridevniki ter se tudi rabijo za prilastke.

91. naloga. Katere dele ima rastlina? Kakšen ptič je škrjanec? Katero orodje je tesarsko? Čegav kruh ješ? Kolikero sklanjo poznate?

Izpišite iz teh stavkov prilastke!

§. 56. Nedoločni zaimki.

Ponavljajte §. 32!

Nedoločni zaimki se sklanjajo ali po zgledu *kedó*, ali pa po pridevnikovej sklanji. **Ves**, vsa, vse se pregiblje kakor *ta, ta, to*; **nič** pa takole: 1. nič, 2. ničesa (ničesar), 3. ničemu (ničemur), 4. nič, 5. pri ničém (ničemer), 6. z ničím (ničimer).

92. naloga. Kateri apostelj je zatajil Kristusa? Kolikero žito raste na polji? Svoja roka svoj gospod. Čegav denar je ta? Ne dotakni se tega denarja!

Poiščite raznovrstne zaimke! Poiščite prilastke! Imenujte osebne, svojilne, kazalne, vprašalne in nedoločne zaimke! Sklanjajte nekatere!

Števniki.

§. 57.

Človek ima dve očesi, dve ušesi, pa ena usta. Roka ima pet prstov. Peti učenec v tretjej klopi je vrl deček. Nekatero berilo beremo štirikrat. Imamo trojna jedila. Seme rodi včasih stoteren sad. Vsi sesavci dihajo s pluči. Orlica izvalí po dvoje, po troje mladih.

Števniki naznanja število oseb ali reči.

Števniki so

1. določni, kateri na tanko kažejo število oseb ali reči; 2. nedoločni, kateri le površno značijo število oseb ali reči. Nedoločni števniki so: mnogo, veliko, malo, dosti, več, manj, preveč, premalo, precej, obilo, nekoliko, noben (a, o) (nobeden), mnogi, ves (vsa, vse), vsak, nekateri, malokateri, marsikateri, nekaj, nič.

Nekateri števniki so nedoločni zaimki, kadar v stavkih namestujejo samostavnike.

Katere besede so zdaj nedoločni števniki, zdaj pa nedoločni zaimki?

93. naloga. Izpišite iz teh stavkov najprej določne števnike: Eden drobí, drugi kosí. Zima trpí več mesecev. Vsak teden šteje sedem dni; vsak dan ima štiri in dvajset ur. Nekateri mesec ima trideset dni, nekateri pa en dan več; februar ima le osem in dvajset ali devet in dvajset dni. Zób dosti, kruha malo. Svet je vseh ljudi dom. Ustrelil sem petero škodljivih ptičev. V vročih krajih je mnogo hudih zverin. V mlinu se dvakrat pové. Nekateri ljudje so črne kože.

§. 58. Glavni števniki.

Prežvekovalci imajo štiri noge. Odrastel človek ima 32 zób. Leto ima dvanajst mesecev.

Glavni števniki kažejo, **koliko** je oseb ali reči.

94. naloga. Odgovarjajte pismeno tem vprašanjem in podčrtajte potem glavne števnike: Koliko let si star? Koliko krajcarjev ima goldinar? Koliko krajcarjev ima dvajsetica? Koliko minut ste dve uri? Koliko prstov imaš na obeh rokah? Koliko metrov je dekameter? Koliko litrov je hektoliter? Koliko učencev (učenk) je v tvojej klopi?

Števnik **eden**, -dna, -dno, ali **en**, -a, -o se sklanja kakor pridevnik, **dva**, -e, **obá**, -é pa kakor kazalni zaimek **ta** v dvojini.

Sklanjajte: dva kralja, obé niti, dve mesti!

Števniki trije, tri, štirje, štiri, pet se pregibljejo takó:

Za moški spol.	Za ženski in srednji spol.	Za vse tri spole.
1. trije, štirje	tri, štiri	pet
2. treh, štirih	treh, štirih	petih
3. trem, štirim	trem, štirim	petim (ém)
4. tri, štiri	trí, štiri	pet
5. pri treh, štirih	pri treh, štirih	pri petih
6. s tremi, štirimi	s tremi, štirimi	s petimi (émi).

Po sklanjalu „pet“ se ravnaajo vsi višji glavni števniki od „pet“ naprej. „Sto“ in največ tudi „tisoč“ se ne sklanjata.

95. naloga. Prepišite sledeče stavke in podčrtajte prilastke: En krivičen krajcar deset pravičnih sné. Naš sosed je imel več otrók. Dva sina sta umrla; trije sini in tri hčere še živé. Dve dekli ženete dve teleti. Vsako leto ima štiri četrletja. V marsikaterem panji je 15 do 20 tisoč bučel.

§. 59. Vrstilni števniki.

Marcij je tretji mesec. Zima je četrty letni čas. Sedmi dan je nedelja.

Vrstilni števniki kažejo vrsto, v katerej so stvari druga za drugo. Ti števniki odgovarjajo na vprašanje: **koliki, kolika, koliko?**

Pazite! Za številkami, ki značijo vrstilne števnike, postavlja se pika.

Vrstilci so po sklanji pravi pridevniki.

96. naloga. Odgovarjajte pismeno tem vprašanjem in podčrtajte vrstilce: Koliki dan tedna je torek? — petek? — sredo? Koliki mesec je november? — januar? — oktober? V katerem stoletji živimo? — Kedaj imajo presvetli cesar svoj god? Koliki dan avgusta je njih rojstveni dan? Katerega leta so začeli naš cesar vladati?

§. 60. Ločilni števnik.

Mavrica je sedmér trak. On ima šestero konj. (On ima šest konj. Razloček?)

Ločilni števnik: edin, a, o, dvoji, a, e, troji, a, e, čveteri, a, o i. t. d. značijo na vprašanje kolikér, a, o? razpole ali plemena oseb ali reči.

Po sklanji so pravi pridevniki.

97. naloga. Izobrazujte iz tri, štiri, pet, sedem, dvanajst ločilne števnik in porabite jih v stavkih!

§. 61. Množilni števnik.

Edin, a, e, enojen, a, o, dvojen, a, o, dvojnát, a, o, četveren, a, o, četvernát, a, o, i. t. d. kažejo na vprašanje: kolikeren? pomnožbo kake reči.

Izobrazujejo se iz ločilnih števnikov, če se jim pritakne en ali nat.

Po sklanji so pridevniki.

Glavni, vrstilni, ločilni in množilni števnik so določni števnik.

Opomnja. Delilni števnik, ki kažejo, po koliko je oseb ali rečij, nastajajo, ako devamo besedico po pred glavne ali pa ločilne števnik; n. p.: po eden, po ena, po enega, po dva, po dvoje, po pet, po petero i. t. d. Med sto prebivalci so v tej deželi vedno vsaj po štirje slepci. Orlica ima po dvoje, po troje mladičev: Gosenice imajo navadno po 16 nog.

Deležniki.

§. 62.

Muha letí. Leteča muha ne pikne. Odletevša muha je piknila. Hlapci delajo. Delajoči hlapci so trudni. Predelana naloga je dobra. Krovce krije. Krovce je kril. Krita hiša je koristna.

K naklonom se štejejo tudi deležniki (§. 37).

Deležnik ne kaže samo kedaj, ampak tudi, kakó se djanje godí.

Deležniki so:

1. sedanjega časa,
2. preteklega časa.

Deležnik sedanjega časa se napravi, ako se okrajšanej obliki 3. množne osebe pritakne **č, ča, če**.

Deležnik preteklega časa je dvojen:

1. tvorne oblike,
2. trpne oblike.

Prvi se izobrazí, če se glagolovemu nedoločniku namesto **ti** pritakne **l, la, lo**.

Z deležnikom preteklega časa tvorne oblike se izpeljujeta pretekli in prihodnji čas, ako se sestavi sè **sem** in **bodem**.

Deležnik preteklega časa trpne oblike se izobrazuje tudi iz nedoločnika, ako se mu namesto **ti** pritika **n, na, no, en, ena, eno**, ali **t, ta, to**.

S tem deležnikom se izpeljujejo časi trpne oblike.

Deležniki so po sklanji pravi pridevniki.

98. naloga. Izobrazujte vse tri deležnike pri teh-le glagolih: pletem, tepem, pečem, štejem, trgam, pišem, hvalim, krotím, svarim, berem, kupujem, žgem, darujem, imenujem.

99. naloga. Izpeljite iz teh glagolov glagolnike!

100. naloga. Napravite iz glagolov v naslednjih stavkih deležnik sedanjega časa in porabite ga kot prilastek: Solčni žarki pekó. Vročina pritiska. Zemlja poka. Cvetlice hirajo. Sivočrni oblaki preté. Blisk šviga, grom bobní.

101. naloga. Snujte nove stavke s pomočjo gornjih besed! N. pr. Pekoči solčni žarki so rastlinam škodljivi.

Ponavljajte pravila v §§. 34.—38. in 47.

§. 63.

Varičnost je hči modrosti. Razvaline življenja novine. Človeku brez vere ni verjeti. Ključ od vrat je izgubljen. Mlini na sapo so poredki.

Kako se vpraša po prilastku?

V prilastek služijo tudi samostavniki v roditeljskem ali pa s **predlogom**.

Predlogi kažejo razmere, v katerih so osebe ali reči.

Predlogi se drugim besedam predlagajo ter jih devajo vselej v kak sklon.

102. naloga. Prepišite te stavke in podčrtajte prilastke: Obleka ljudi je kazalo njih misli. Svetloba lune ne greje. Cvet mladosti hitro vene. Velika je ognja korist. Duh vijolic je prijeten. Začetek modrosti je strah božji. Vedro vina se je iztočilo. Orodje iz železa je močno. Drevo pri studenci je obrano. Ljubezen do cesarja nas jači.

§. 64.

V ponovilo.

V prilastke nam rabijo:

1. pridevniki, 2. zaimki, 3. števniki, 4. deležniki, 5. samostavniki v roditeljskem ali s katerim predlogom.

d) Dopolnilo.

§. 65.

Učenec piše.

Gol stavek.

Pridni učenec piše.

S prilastkom razširjen stavek.

Pridni učenec piše nalogo.

S prilastkom in dopolnilom razširjen stavek.

Ribe imajo kri. Verujem poštenjaku. Bog je vesel ponižnih ljudi. Dajajte milostinjo ubožcem. Ezav je prodal Jakobu prvorojenstvo. Kaplja je kaplji podobna.

Goli stavki se širijo tudi z dopolnili.

Dopolnila so pridjani stavkovi členi, kateri glagole in pridevnike v stavkih pojasnjujejo in dopolnjujejo.

Kakor se v stavku včasih snide več prilastkov, tako se pogostoma nabere tudi več dopolnil.

§. 66. Dopolnilo v tožilniku.

Gospodar zapustí postelj. On zbudi hlapce. Gospodinja pokliče dekle. Hlapci krmijo konje in vole; snažijo tudi opravo in mažejo vozove. Potem odpró dvoriščna vrata. Dekla napaja krave; ona jih pomolze in mleko posnema. Gospodinja kuha zajutrek. Vsi dobé krepke juhe. Posli zapusté dom. Obdelujejo polje. Vsak storí svojo dolžnost.

103. naloga. Izpišite iz teh stavkov dopolnila!

104. naloga. Odgovarjajte pismeno tem vprašanjem in podčrtajte dopolnila: Koga zalezuje mačka? Kaj objeda zajec? Koga spoštujejo otroci? Kaj izdeluje lončar? — tkalec? Kaj šivajo mati? Kaj razdira blisk? Koga pokopava grobar? Koga nosi konj? Kaj nosi osel? Koga imenujemo kralja živali? Kaj prodaja trgovec? Kaj kaže ura? Učitelj razlaga učencem nemški jezik.

Pomnite: Prehajalni glagoli (§. 47) imajo dopolnilo v tožilniku pri sebi.

Glagol učiti se veže z dvema tožilnikoma.

105. naloga. Podčrtajte dopolnila v sledečih stavkih: Dete je štiri leta staro. Ta klada je dva metra dolga in šestdeset kilogramov težka. Izba meri osemdeset štirjaških (kvadratnih) metrov; dolga je deset metrov, široka osem metrov. Posoda drži petdeset litrov. Štepih je dvajset metrov globok.

Povejte pri vsakej besedi, katerega besednega plemena je.

§. 67. Dopolnilo v dajalniku.

106. naloga. Odgovarjajte pismeno tem vprašanjem s primernimi samostavniki v množini:

Komu je dober otrok poslušen? Komu se ne verjame? Komu je delo sitno? Komu so deževni črvi živež? Komu škoduje mraz? Komu zaukazujejo višji? Komu je zrak potreben? Komu ne bodite nadležni?

107. naloga. Podčrtajte dopolnila v sledečih stavkih: 1 Ubožcem delí; Bogu posojuje. Bogu se ne moremo skriti. Strezi bolniku! Ogní se pijancu! Pametnemu se tudi živina smíli. Ne posmehuj se sivej glavi! Mačka se ljudem prilizuje. Temna noč se umika belemu dnevu.

2. Ne bodi zavidljiv nobenemu! Vsacemu očesu je reč drugačna. Sitemu trebuhu še pečenka ni všečna. Mladini je uk potreben. Živež bodi starosti primeren! Udani smo svojemu vladarju.

108. naloga. Izpišite iz 107. naloge 1. tiste glagole, 2. tiste pridevnike, ki zahtevajo dopolnilo v dajalniku.

109. naloga. Prepišite sledeče stavke; podčrtajte dopolnila v dajalniku enkrat, dopolnila v tožilniku dvakrat: Poljedelstvo daje deželi bogastvo. Prinesi sestri skledo! Bogatin podari siromaku milostinjo. Miroljubni podá sovražniku roko. Plačal sem upniku dolg. Odpústi mi greh! Mravlja te uči marljivosti.

Povejte pri vsakej besedi, katerega besednega plemena je.

§. 68. Dopolnilo v rodilniku.

110. naloga. Odgovarjajte na ta vprašanja: Koga je Bog vesel? Koga potrebuje bolnik? Česa je vreden dober delavec? Česa se mokri ne boji?

111. naloga. Podčrtajte dopolnila v sledečih stavkih: 1. Poprimi se dela! Mladosti manjka izkušnje. Kruha stradam. Bojim se kazni. Otroci se veselé božičnih praznikov. Praznega skednja se miš naveliča. Iznebil sem se sitneža.

2. Mladina naj bo uka željna. Bog je hvale vreden, človek pa pohvale. Hlev je poln živine. Prevzetnik je časti lakomen. Ali si vajen dela?

112. naloga. Izpišite 1. glagole, 2. pridevnike, ki zahtevajo dopolnilo v rodilniku.

Pomnite: Nekateri povračalni glagoli devajo dopolnilo v rodilnik, drugi v dajalnik.

Kateri glagoli so neprehodni? Kateri brezosebni?

§. 69. Nikavni stavki.

Slišim sladko petje. Ne slišim sladkega petja. Trgam pisane cvetlice. Ne trgajte pisanih cvetlic!

Oče so domá. Očeta, ni domá.

Stavki so trdilni ali nikalni.

V nikalnih stavkih se tožilnikovo dopolnilo pomakne v rodilnik.

113. naloga. Prenaredite sledeče trdilne stavke v nikalne: Deček je postrežljiv. Mati so na polji. Sodar dela sode. Voznik nosi kožuh. Zidar pripravlja apno. Jaz imam *) dobro službo. Hočem pisati. Ljudje so siromašni. Kupec kupuje žito. Učitelj poučuje nemarne otroke.

Ptice pojó vesele pesmi. Deček more vrečo vzdigniti.

114. naloga. Postavite te stavke v pretekli čas!

115. naloga. Zanikujte stavke 103. naloge!

Besedna plemena!

§. 70. Dopnilo s predlogi.

Kaj že veste o predlogih?

Čemu služi dopnilo v stavkih?

116. naloga. Možaki govoré o kupčiji. Pripovedoval je o turških vojskah. Ukradena reč za gospodarjem vrišči. Ne prepiraj se s kruhom! Konj se brani s krepko nogo; bik bôde z rogovi. Ne jêzi se nad krtom! Ali si bil na soseda hud? Bodi prijazen z vsakim!

Prepišite te stavke in podčrtajte dopnila po enkrat, prilastke po dvakrat!

117. naloga. Izpišite predloge in zaznamujte, s katerim sklonom da se vsak veže. N. pr. o — 5 skl.

Ponavljajte sklanjo osebnih zaimkov!

118. naloga. Ljubi Andrej!

Bukve s podobami, katere si — v nedeljo kazal, dopadle so — tako, da hočem očeta prositi, naj bi tudi — take bukve kupili. Prosim, posodi — — na en dan, da — morem očetu pokazati. Vrne — — nepokažene

tvoj

V Brežicah, 29. julija 1892.

Aleš Trtnik.

Postavite namesto črtic primerne osebne zaímke!

119. naloga. Prenaredite list tako, kakor bi Aleš prosil v svojem in v imenu svojega brata.

*) Ópomnja. Nikalnica ne zrašča se z glagoli sem, imam, hočem v: nisem, nimam, nečem.

§. 71. **V ponovilo.**

Za dopolnila nam služijo besede: 1. v tožilniku, 2. v dajalniku, 3. v roditelju, 4. s katerim predlogom. Kaj je pomniti o nikavnih stavkih?

§. 72. **Predlog.**

Katere besede imenujemo predloge? Kam se stavijo predlogi? Kaj je pomniti o besedah, pred katerimi stojé predlogi?

Predlogi z enim sklonom.

1. Z roditeljem vpregamo predloge: **brez, do, iz, od blizu, okoli, razen, takraj, onkraj, zaradi, zraven (poleg), namesto.**
2. Z dajalnikom vežemo predloge: **k (h), proti, kljubu.**
3. S tožilnikom vpregamo predloge: **čez, raz, skozi, zoper.**

Z mestnikom se vežeta predloga: **o, pri.**

Predlogi z dvema sklonoma.

1. Z roditeljem na vprašanje **odkod?** — z družilnikom na vprašanje **s kom?** (s čim): **s, se, z (ž).**
2. S tožilnikom na vprašanje **kam?** — z mestnikom na vprašanje **kje?** (kod?): **na, ob, po, v.**
3. S tožilnikom na vprašanje **kam?** — z družilnikom na vprašanje **kje?** (kod?): **med, nad, pod, pred.**

Predlog **za** se vprega s tremi skloni.

1. Z roditeljem na vprašanje: **kedaj?**
2. S tožilnikom na vprašanje: **kam?**
3. Z družilnikom na vprašanje: **kje?** (kod?)

120. naloga. Odgovarjajte s pripomočjo predlogov (v oklepih stoječih) s polnimi stavki sledečim vprašanjem: Kje se svetijo zvezde? (na). Kje je jež skrit? (za). Kam je jež bežal? (za). Kje stoji vrč? (pod). Kam si vrč dejal? (pod). Kje laja pes? (v). Kam si zapodil psa? (v). Kje stoji drevo? (med). Kam si drevo vsadil? (med). Kod sneg dolgo leži? (po). Kam so te poslali? (po). Kam se vzdigujejo oblaki? (nad). Kod se vlačijo oblaki?

(nad). Kod hodi lovec? (ob). Kam si z loncem udaril? (ob).
Kam si stopil? (pred). Kje naj vsak pometa? (pred).

121. naloga. Vstavljajte v sledeče stavke primerne samostavnike:

Ni je sreče brez —. Voda teče do —. Premog kopljejo iz —. Delali smo od — do —. Sava izvira blizu —. Napravi plot okoli —. Polje je takraj —. Travnik se razprostira onkraj —. Mlin je zraven —. Roža se obrača k —. Krovcec je padel raz —. Cesta drži skoz —. Težko je plavati proti —. Lisica je skočila čez —. Priča priča zoper —.

122. naloga. Namesto črtic vtikajte primerna sklonila:

Bučelica je padla v vod —. Golobček je sedel na drev — in je videl bučelo po vod — plavati. Hitro odtrga s kljun — peresce od vejic — in ga v vod — spustí. Bučelica peresce srečno doseže in ž nj — iz vod — prigomazi. Zdaj zagleda lovec golobčeka na drev —. Vzame puško v rok — in pomeri na nj —. Bučelica pa pribrenčí in lovca v rok — zbode. Lovcu roka omahne, puška počí na stran; golobček zdrav in vesel zletí z drev —. Tako je bila bučelica hvaležna golobč —.

123. naloga. Naloga kakor pri 121.

Pastir žene živino na —. On pase živino na —. Solnce zahaja za —. Ono je za —. Voda lije z —. Orač se postavi pod —. On stoji pod —. Deva si klobuk na —. Ima klobuk na —. Deklica dene denar v —. Denar je v —. Pot vodi nad —. Jastreb leta nad —. Berač stoji pred —. Berač se postavi pred —. Šivilja prišiva gumbe na —. Dolina je med —. Prekladamo vrečo z ram — na —, s kol — na —. Z dežja pod —. Vodo gazimo z —. Idi s trebuhom za —! Konj se brani s —, sova pa s —.

e) Prislovno določilo.

§. 73.

Brat je tam. Na pragu se petelin repenčí. Danes grem v mesto. Po zimi je peč potrebna reč. Curkoma lije dež. Govorite na glas.

Deček piše. Pridni deček piše. Pridni deček piše nalogo. Pridni deček piše nalogo pri mizi. Pridni deček zgodaj piše nalogo. Pridni deček lepo piše nalogo. Pridni deček piše nalogo iz veselja.

Razen prilastka in dopolnila je tudi **prislovno določilo** pridjan stavkov člen. Prislovno določilo določuje dopovedek in naznanja, kje, **kedaj**, **kakó** ali **zakaj** se kaj dela ali godí.

Za določilo se rabijo:

1. prislovi,

2. samostavniki s predlogi, pa tudi brez predlogov.

§. 74. Prislov.

Prislovi so besede, ki naznanjajo, kje, kedaj ali kakó se kaj dela ali godí. Znanijo torej kraj, čas ali način.

Krajevni prislovi

odgovarjajo na vprašanje: **kje? kod? kam?**

N. pr. tu, tukaj, tam, tamkaj, tja, tod, drugje, drugam, drugod, nekje, nekam, nekod, kjerkoli, kamorkoli, koderkoli, nikjer, nikamor, nikod (nikoder), zunaj, ven, povsod i. t. d.

124. naloga. Poiščite krajevne prislove v sledečih stavkih: Povsod je dobro, doma najbolje. Kamor je šla sekira, naj gre še toporišče. Spodaj toplo, zgoraj mrzlo. Sopar puhti kvišku. Zunaj lep, znotraj slep. Jabolko ne pade daleč od jáblani. Idi naprej, a ne nazaj!

Časovni prislovi

odgovarjajo na vprašanja: **kedaj? kólikrat? koliko časa?**

N. pr. zdaj, nekedaj, kadarkoli, skoraj, še, že, vselej, potem, tedaj, nikdar (nikedar), nikoli, danes, jutri, včeraj, zjutraj, nocoj, drevi, davi, zvečer, sinoči, zgodaj, letos, lani, kmalu,

préd (prej), precej, včasi (včasih), davno; tolikrat*), dostikrat, večkrat, zopet, vedno.

125. naloga. Postavite namesto črtic časovne prislove: — lahko delamo, — meni, — tebi. Imej Boga — pred očmi! Hudoben človek — ni srečen. — utegne marsikaj drugače biti, kakor je bilo. — zvoní. Solnce — vzhaja, — pa zahaja. — vstajamo. Bodi — pokoren! — smo obilo našeli. — je toča pobila.

Prislovi načina

kažejo, kakó se kaj dela ali godí.

N. pr. celó, dà, drugače, gotovo, jako, le, manj, menda, nálašč, namreč, nápak, narazen, narobe, nenadoma, pač, polagoma, popolnoma, posebno, prav, res, samotež, skrivaj, skupaj, vkup, zaporedoma, zarés, zastonj, zeló i. t. d.

Pomnite: Kot prislov rabi se tudi vsak pridevnik s končajem srednjega spola.

126. naloga. Poiščite načinovne prislove iz teh stavkov: Zid stoji navpik. Dež curkoma lije. Vznák leži. Bolje nekako kakor nikakor. Ali samotež pelješ? Orel visoko leta. Majhen lonček nenadoma skipí. Predice tanko predejo. Učenec lepo piše. Posel hodi peš. Gladko berite!

127. naloga. Učenec se vede spodobno. Učenec je spodoben. Spodoben učenec je učitelju v veselje. Njegov rokopis je lep. On lepo piše. Lep rokopis se hvali. Mirno spanje krepča človeka. Spanje je mirno. Naj mirno spava! Pes je hud. Hud pes gríze. Ogenj dobro služi, hudo gospodari. Toplo solnce oživlja naravo. Na prekosolnči je toplo. Solnce prigreva.

Prepišite te stavke in podčrtajte pridevnike v dopovedku po enkrat, pridevnike v prilastku po dvakrat, prislove po trikrat!

§. 75. Prislovno določilo kraja, časa in načina.

128. naloga. Previdnost nikjer ne škoduje. Mačka hodi na rahlo. Golob je med orle zašel. Velike skrbi zgodaj

*) Opomnja. Števniki, ki se zvežejo z besedico „krat“, imenujejo se ponavljavni ali prislovni števniki. Izobrazujte nekatere! Katere vrste števnikov še poznate?

lase ubelijo. Prevzetnost se povsod spotika. Nekatere živali spijo čez zimo. Kamen drčí navzdol. O kresi se dan obesi. Vodo v Savo nosiš. Ne drži rok navskriž. Bob v steno mečeš. Zajec teka navzgor. Po storjenem delu lahko počivaš. Ni vsak dan božič. Solnce gre izza gore. Ladija ríne od kraja. Pastir mora na zimo v nižave. Delali smo od belega dne do trde noči. Blago se po niti nabira. Med dobrimi sosedi je dobro živeti. Lenuh ob setvi malo žanje. Med letom ne zapuščaj službe! Vse pod solncem je minljivo. Sinoči se je nesreča zgodila.

Izpišite prislovna določila a) kraja, b) časa, c) načina; določila po samostavnih naznanjena zapišite posebe! (Da po posameznih določilih prav povprašujete!)

129. naloga. Napravite 120. nalogo še enkrat in podčrtajte prislovna določila!

130. naloga. Storite ravno tako s 121. nalogo!

§. 76. Prislovno določilo vzroka.

Kako se vpraša po prislovnem določilu vzroka?

131. naloga. Prepišite sledeče stavke in podčrtajte vzročna določila:

Veselja mi srce igra. Po sadu se drevo spozná. Vse za dom in za cesarja! Pridna gospodinja skoči za pero čez plot. Za lakoto je umrl.

132. naloga. Izpišite iz sledeče pesmi vsakovrstna določila:

C e r k v i c a.

Cerkvica tam gor' saméva,
Tiho zrè v dolinski mir;
Dol' po travniku prepeva
Deček mlad, vesel pastir.
Žalostno zdaj zvonček klenka,
Jok pogrebcev zadoní;
Ni veselja čuti žvenka;
Deček sluša. in — molčí!
Gori spijo v zemlje hladi,
Ki dol' srečni bili so;
Tudi tebi, deček mladi!
Kedaj gori zapojó.

133. naloga. Storite ravno takó pri pesmi „Popotnik“.

134. naloga.

Dobri kosec.

Kosec gre zjutraj zgodaj na polje deteljo kosit. Tu pri-seče mož do ptičjega gnezda. Sedem golih ptičkov je milo čivkalo v gnezdu. Smilijo se mu uboge živalce. Zató pusti okoli gnezda nekaj detelje. Stara ptiča med tem ves čas žalostno sem ter tja letata. Potem pa prideta blizu in pitata mladiče. Kmalu se izgodnjajo. S petjem zahvaljujejo kosca za njegovo dobroto.

Izpišite iz te povesti: a) gole stavke, b) prilastke, c) dopolnila, d) prislovna določila.

135. naloga. Prepišite to povest in zaznamujte na znanih vam besedah, katerega so plemena!

 samost. glag. prislov

N. pr. Kosec gre zjutraj i. t. d.

136. naloga.

Domovina.

Vsak človek ima svojo domovino. Naša domovina je materina dežela. Tu je naša zibel tekla; tukaj smo trgali prve rože; tukaj smo lovili prve metulje. Še ptičica ljubi svoje gnezdo. Kako bi človek pozabil svojega rojstvenega kraja! V materinej deželi smo doživeli najslajšega veselja. Vsak grič nas spominja mladih dni. Vsak studenec nam pripoveduje o sreči pretekle mladosti.

Izpišite: a) gole stavke, b) vse prilastke, c) vsa dopolnila, d) vsa določila.

137. naloga. a) Prepišite óne stavke in zaznamujte na znanih vam besedah, katerega plemena so.

b) Povejte pri vsakej besedi prvih 6 stavkov, kar se omeniti dá!

N. pr. Vsak — je nedol. števnik, m. spola, edn., imenov.

ima — prehaj. glagol, 3. oseba, edn., sedanji č., tvorna obl., določni n.

c) Storite ravno tako z besedami ostalih stavkov!

Spisne vaje.

I. Povesti.

Hudobija se sama kaznuje.

Neka stara gospodinja je imela tri dekletke, katere je vsako jutro budila, kakor hitro je petelin zapél. Dekletke so bile lene. Rade bi bile spale dotlej, da jim solnce v postelj posije. Pomenkujejo se, kaj naj bi storile. Skrivoma zadavijo petelina. Ta hudobija sicer ni postala očita, vendar deklam ni prinesla nobenega haska. Stara gospodinja namreč ni mogla spati. Ker ni vedela, kako zgodaj je, budila je dekletke še bolj zarana, večkrat že o polnoči.

138. naloga. Preberite to povést večkrat prav pazljivo, pripovedujte jo ter jo zapišite; ravnajte se po teh vprašanih:

Kedo je služil pri nekej starej gospodnji? Kakšne so bile dekletke? Kako dolgo bi bile rade ležale? Kedaj jih je gospodinja budila? Zakaj so se hotele dekletke petelina iznebiti? Kako so ga odpravile? Kedaj so morale dekletke zdaj vstajati? Zakaj?

139. naloga. Zaménite v gornjej povesti sledeče besede sè stoječimi v oklepih: Gospodinja (kmetica), len (nemaren), pomenkujejo (pogovarjati), skrivoma (skrivaj), zadavijo (vrat zaviti), hasek (dobiček), kako zgodaj (obkoréj).

140. naloga. Zapišite enako povest o gospodarji in dveh hlapcih!

Bučelica in golobček.

141. naloga. Zapišite to povest (nalogo 122.) odgovarjajoč na sledeča vprašanja: Kedo je padel v vodo? Kedo je videl bučelico plavati? Kje je sedel golobček? Ali se mu je bučelica smilila? Kaj je tedaj od vejice odtrgal? Kam je spustil peresce? Kako se je bučelica rešila? Kam je prigomazila? Kedo je bučelico otel? Kakšna je bila bučelica golobčeku? Kje pa je kmalu potem zopet sedel golobček? Kedo je prišel mimo?

Kam je lovec s puško pomeril? Kedo hitro prileti? Kam se vsede bučelica? Kaj stori? Kam je puška počila? Koga je bučela rešila smrti?

142. naloga. Postavite v tej povesti namesto sledečih besed óne v oklepajih stoječe :

Bučelica (bučela), golobček (golob), voda (ribnjak), drevo (grm), peresce (list), prigomaziti (priplavati), iz vode (na suho).

Kedor ne uboga, tepe ga nadloga.

Zima je bila. Mraz je hudo pritiskal. Nekega dne reče Tonček po končanej šoli svojim součencem :

„Idimo na led!“ Mnogo se jih odpravi ž njim k bližnji reki, katera je bila čez in čez zmrzla. Dečke sreča star mož, svari jih in pravi: „Ne hodite mi na led, da se vam kaka nesreča ne zgodi!“ Tonček ne mara za starca in njegove besede. Prvi skoči na led. Ko se pa začne drsati, pokne pretanka ledenica. On izgine v šumečih valovih, tovariši pa kričéč zbežé. Utonil bi bil, ko bi ga starec ne bil rešil.

143. naloga. Pripovedujte to povest odgovarjajoč sledečim vprašanjem :

Kedaj je hodil Tonček sè svojimi tovariši iz šole? Kam so prišli? S čim je bila reka pokrita? Kaj je Tonček nasvetoval? Kedo je dečke svaril? Kedo ní ubogal? Kam je šel Tonček? Kaj se je zgodilo? Kaj so storili součenci? Kedo je dečka rešil?

144. naloga. Zapišite to dogodbo takó, kakor bi jo Tonček pripovedoval!

145. naloga. Zapišite jo takó, kakor bi jo pripovedovali součenci!

146. naloga. Spišite po vzoru te povesti drugo in sicer s pomočjo tega gradiva:

a. Blažek gre iz šole. Na cesti stojí voz z dvema konjema. Blažek skoči h konju in dá si pri njem opraviti. Voznik ga svari. Blažek ne uboga. Konj začne brcati in udari nepokornega dečka.

b. Nežica se je igrala z mačko. Mati so jo svarili. Nežica ni ubogala. Mačka razpraska Nežici lice.

Kakšen napis bi bil še primeren tej povesti?

c. Peter in Pavel prideta na vrt, na katerem je stal bučelnjak. Vrtnar ju opominja, naj ne motita bučel. Peter odgovori, da ga še nikdar ni bučela piknila. Pavel uboga. Peter se približa bučelnjaku. Več bučel se mu zaletí v lase in obraz. Glava mu debelo oteče.

d. Janez je bil predrzen deček. Plezal je na najvišja drevesa. Kopal se je, kjer je bilo najgloblje. Učitelj ga večkrat posvari. Janez se ne zmeni za opominjanje. Neki dan gre v gozd. Na visokem drevesu zagleda ptičje gnezdo. On spleza do gnezda. Na enkrat se ulomi veja, na katerej je stal. Janez pade na tla in si zlomi nogo. Drvarji so blizu. Nesó ga k starišem.

Lesják in grozdje.

Lesják pride nekega dne mimo vinske trte, ki je bila polna sladkega grozdja. Dolgo stopa okoli in premišljuje, kako bi prišel do njega. Na to začne skakati in se spenjati po trsu; pa vse je bilo zastonj. Grozdje je viselo previsoko. Ptice na bližnjem drevesu so se jele posmehovati. Ko lesjak to zapazi, obrne se zaničljivo od trsa: in reče „Grozdje je za me še prekislo; nečem ga.“

147. naloga. Zapomnite si to basen ter jo zapišite na pamet!

148. naloga.

Bik in deteljišče.

Mislite si bika namesto lesjaka, zagrajeno deteljišče namesto grozdja, krave namesto ptic!

149. naloga.

Mačka in pečenka.

Mislite si mačko na mestu lesjaka, pečenko v omari s križevatimi durmi namesto grozdja, dva psa na mestu ptic!

150. naloga.

Deček in ptičje gnezdo.

Mislite si na mestu lesjaka, trsa, grozdja in ptic sledeče osebe in predmete: Deček, drevo, ptičje gnezdo, igrajoče deklice.

2. Popisi.

Nož.

Nož je orodje. Ima rezalo in držaj. Rezalo je podolgovato, ima ost, rob in ostrino. Držaj ima lesene, koščene ali rožene platnice. Nožar dela nože iz jekla ter jih brusi. Z nožem režemo mehke, pa tudi trde reči. Imamo kuhinjske in razne rokodelske nože, peresnike, stegnence in britve.

151. naloga. Popišite mizo, knjigo, vrata!

Vprašanja: Kaj je reč? Kateri so sestojni deli? Kakšni sestojni deli? Kedo jo nareja in iz česa? Čemu nam je reč? Kakšna je reč po vnanjej podobi in po potrebi, katerej ona služi?

152. naloga. Popišite 1. našo šolsko izbo, 2. vašo domačo izbo! Pazite na sledeča vprašanja: Kje je izba? Kako je dolga, široka in visoka? Koliko ima oken? Na katerej strani so okna, na katerej duri? Kje stoji peč? S čim so stene olepšane? Kaj je v izbi? Čemu je izba?

153. naloga. Popišite svoj domovinski kraj!

Vprašanja: Kako se imenuje vaš domovinski kraj? Kaj je? (väs, trg, mesto). Kje je? (okraj, dežela). Kakšna je okolica? Koliko ima hiš in prebivalcev? S čim se pečajo prebivalci? Kateri jezik govoré? Kakšno vero imajo? Katera so največja in najimenitnejša poslopja? Kedo je vašeje občini predstojnik? Katere vasi so vašeje sosedne?

Mačka.

154. naloga. Mačka je domača žival. Ona ima tanko, vitko telo, okroglasto, kratko glavo in raskav jezik. Oči so ji sive in se v temi svetijo. Ušesa stojé po konci. Rep je dolg, dlaka mehka. Na prednjih nogah ima po pet, na zadnjih po štiri prste z ostrimi kremplji, katere lahko skrči in skrije.

Mačka je prekanjena, zvita in potuhnena hinavka, ki se ljudem rada prilizuje. Ona je snažna, vedno se liže in umiva. Mišim in podganam je huda sovražnica. Njena koža daje kožuhovino.

155. naloga. Popišite mačko po sledečih vprašanjih: Kakšno telo, glavo, jezik, kakšno dlako in kakšen rep ima mačka? Kakšne so ji oči gledé barve? Katéro posebnost imajo oči? Kako so ušesa postavljena? Koliko prstov ima na sprednjih, koliko na zadnjih nogah? Kakšni so kremplji? Katere lastnosti ima mačka? S čim nam koristi?

156. naloga. Popišite psa!

Vprašanja: Kje živi pes? Kakšno mu je telo? Kakšna glava? Kakšna ušesa? Kakšne zobe ima pes? Kakšne kremplje? Kakšne barve utegne biti dlaka? Katere so najimenitnejše pasje vrste? S čim koristi? Kedaj je pes silno nevaren? Zakaj? Od česa steče pes? Kako se loči stekel pes od zdravega?

157. naloga. Popišite ovco!

Vprašanja: Kakšna žival je ovca? Kateri so deli nje-nega trupla? S čim je pokrita? Kakšne barve je volna? Kaj ima oven navadno na glavi? Kako se imenujejo mlade ovce? Kako nam ovca koristi?

158. naloga. Popišite jablan!

Vprašanja: Kakšno deblo ima jablan? Kakšno skorjo? Kako visoko zraste jablan? Kakšne so veje? Kakšno perje? Kako cvete jablan? Ali je sad peškast ali koščičast? Kako nam jablan koristi?

159. naloga. Popišite hruško!

160. naloga. Popišite, kako se dela na polji! Gnoj — oranje — posevanje — brananje (vlačenje) — žetev.

161. naloga. Popišite, kako ribič ribe lovi!

3. Pisma ali listi.

a) Prošnje.

Ljubi prijatelj!

Ko sem bil zadnjič pri tebi, prebiral sem lepe pesemske bukve. Nekatero pesmi so se mi tako lepe zdele, da bi jih rad prepisal. Prosim te torej lepó, posodi mi bukve za osem dni.

a) Povabilo.

Ljuba Urška!

Na našem vrtu zdaj vse najlepše cvete. Vem, da imaš posebno rada cvetlice. Zató te vabim, pridi nas jutri obiskat. Hočeve se veseliti raznih vonjav. Zanesljivo te pričakuje
tvoja

V Štorih 10. maja 1892.

Lizika.

167. naloga. Začnite ta list z: **a.** Vem, da si —.
b. Vabim te —.

b) Odgovor.

Preljuba Lizika!

*Prav žal mi je, da Te *) ne morem obiskati. Stariši so se namreč danes zjutraj v Ljubljano odpeljali in mi prepovedali od doma hoditi. Zahvaljujem Te za prijazno vabilo. Ostani mi zdrava in vesela!*

Tvoja

V Celji 11. maja 1892.

Urška.

168. naloga. Prepišite ta list!

169. naloga. Urška sprejme vabilo in bode Liziko kmalu obiskala.

Voščila.

Dobri bratec!

Danes praznuješ svoj veseli god. Iz vsega srca želim ti vse sreče. Bog te ohrani zdravega! Bodi tudi zanaprej prijazen
svojej

sestri

Na Jesenicah 16. avgusta 1892.

Juliki.

170. naloga. Prepišite ta list!

171. naloga. Začnite to pismo z: **a.** K tvojemu godu —.
b. Ker ovršuješ danes svoj god —.

*) Opomnja. Osebni zaimki, ki kažejo nagovorjeno osebo, pišejo se v listih včasih z veliko začetno črko.

Premili stariši!

Jutri nastopimo novo leto. Prav iskreno Vas zahvaljujem za vse dobrote, katere ste mi, dragi stariši, v preteklem skazovali. Bog naj Vas tudi v novem letu vsega hudega milostljivo obvaruje! Obilo naj Vam povrne vse, kar ste dobrega storili svojemu

Vam

hvaležnemu sinu

V Gorici 31. decembra 1892.

Matevžku.

172. naloga. Prepišite to pismo!

173. naloga. Zapišite je z drugimi besedami!

174. naloga. Učenec prosi součenca, naj mu pové, kaj so učitelj prejšnji teden razlagali.

175. naloga. Prijatelj vabi prijatelja v trgatév.

176. naloga. Brat piše sestri za god.

177. naloga. Učenec vošči prijatelju srečno novo leto.

Kazalo.

Povesti, pesmi in pregovori.

1. Molitev.
2. Troji prijatelji.
3. Zjutraj.
4. Drago kamenje.
5. Zlate resnice.
6. V slogi je moč.
7. Zadovoljni pastirček.
8. Prva skrb.
9. Mladini.
10. Bog pomaga.
11. Goreča voda.
12. Varčnost.
13. Cena.
14. Lažnjivec.
15. Sirota Jerica.
16. Mati.
17. Povračuj hudo z dobrim!
18. Drago željce.
19. Večerno solnce.
20. Bodi prijazen in postrežljiv!
21. Spodobno se obnašaj!
22. Pregovori.
23. Bog je pravičen.
24. Pošten beraček.
25. Bodi usmiljen!
26. Kam in kje!
27. Vsem se ne more ustreči.
28. Pregovori.
29. Prazen strah.
30. Sreče dom.

Človeško truplo, jed in pijača.

31. Zdravi udje.
32. Čuti.
33. Kaj imam.
34. Zdihljaji slepca.
35. Najžlahtnejše dišave.
36. Velika pogrtna miza.
37. Pot do kruha.
38. Uganka.
39. Kravár.
40. Hruška.
41. Skrb za zdravje.
42. Kruh in voda.
43. Strupéne jagode.
44. Bog za vse skrbi.

Dom.

45. Hiša.
46. Lastovkam.
47. Korist goveje živine.
48. Konj.
49. Koliko stoji žrebe?
50. Ovca.
51. Krava, konj, ovca in pes.
52. Pes.
53. Prešič.
54. Koza.
55. Mačka.
56. Miš.
57. Puran.
58. Gos.
59. Domači golob.
60. Vrabec.
61. Sraka in pavje pérje.
62. Na vrtu.
63. Rožici.
64. Cvetlice.
65. Bučela in ovca.
66. Rujavi hrošč.
67. Glogov belin.
68. Kuhinjski ščurek.
69. Črešnja.
70. Besedna uganka.

Polje, gozd in gore.

71. Pomlad.
72. Pomladanska.
73. Cvetlice.
74. Kukavica.
75. Spomladi v gozdu.
76. Krt.
77. Škrjanec.
78. Deček in ptica.
79. Martinček ali gaščarica.
80. Rega.
81. Poletje.
82. Žitno klasje.
83. Na polji.
84. Vran ali krokar.
85. Modri škorec.
86. Kanja.
87. Pastir.
88. Bezeg.
89. Lepi hrast.

- 90. Vode.
- 91. Postrv.
- 92. Ščuka.
- 93. Jesén.
- 94. Zajec.
- 95. Srna.
- 96. Krompir.
- 97. Mah.
- 98. Drobline.
- 99. Zima
- 100. Jež in lisica.
- 101. Smreka.
- 102. Železo.
- 103. Kuhinjska sol.
- 104. Zlato.
- 105. Petrolej ali kameno olje.
- 106. Baker ali kotlovina.
- 107. Kmet.

Nebo in zemlja.

- 108. Solnce.
- 109. Strani neba.
- 110. Na goro.
- 111. Dan in noč.
- 112. Lahko noč.
- 113. Letni časi.
- 114. Uganka.
- 115. Nevihta.
- 116. Strela.
- 117. Zvezde.
- 118. Luna.
- 119. Lunine méne.
- 120. Zrak.
- 121. Veter.
- 122. Solnce in veter.
- 123. Hlapenje.
- 124. Megla, oblak, dež.
- 125. Solnce in dež.
- 126. Mavrica.
- 127. Sneg in toča.
- 128. Rosa in slana.
- 129. Uganki.
- 130. Zimski dan.
- 131. Uganki.

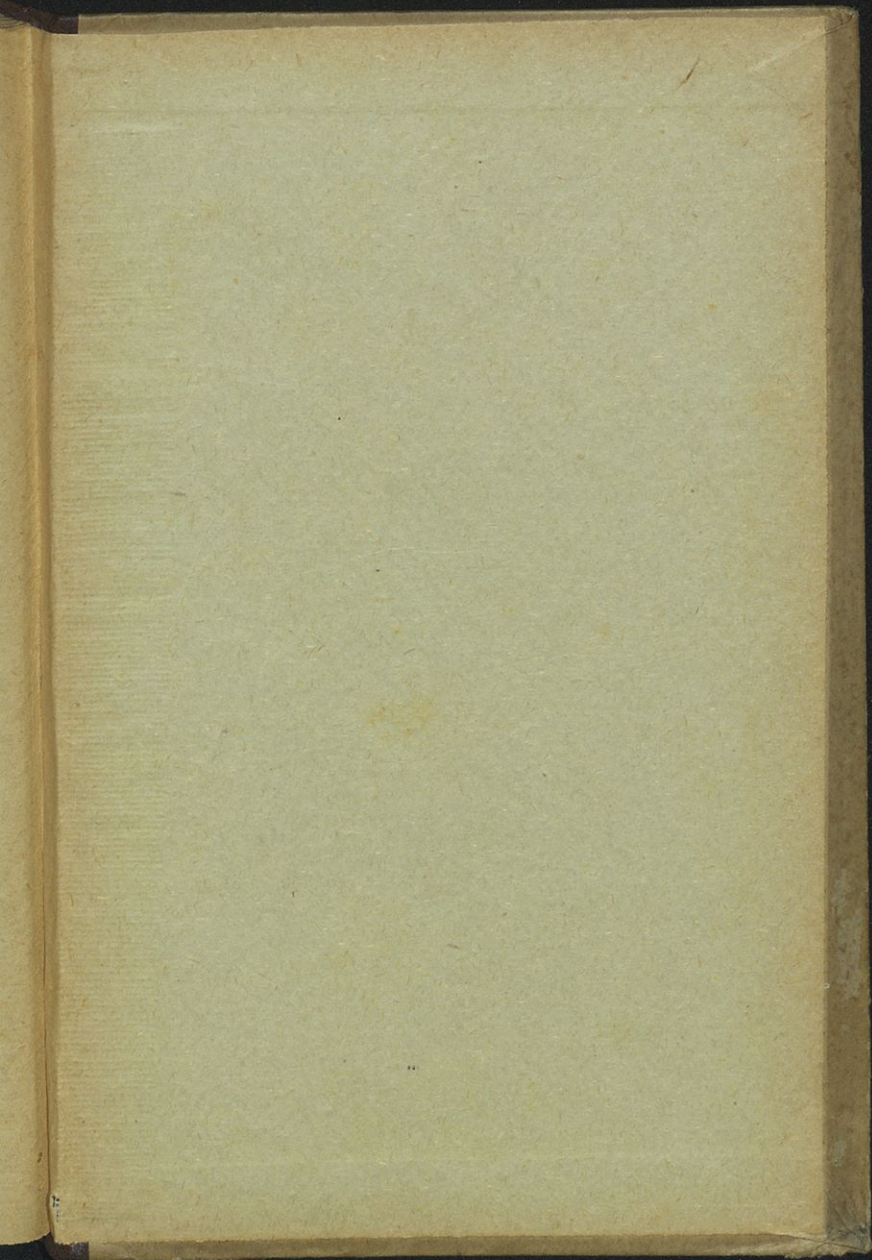
Domovina in zgodovina.

- 132. Domače ognjišče.
- 133. Domačija.
- 134. Šola.
- 135. Reka, veletok, morje.
- 136. Iz malega raste veliko.
- 137. Mesto, trg, vas.
- 138. Stanovi.
- 139. Občina.
- 140. Okraj.
- 141. Dežela.
- 142. Popotnik.
- 143. Celje, za časa Rimljanov Celeja.
- 144. Ptujsko polje.
- 145. Obir.
- 146. Cirkniško jezero.
- 147. Sava.
- 148. Drava, Sava in Soča.
- 149. Kras.
- 150. Skopulja.
- 151. Pripovedka o landeškem gradu.
- 152. Vrbsko jezero.
- 153. Solon in Krez.
- 154. Krez in Cir.
- 155. Mladost Aleksandra Velicega.
- 156. Rimski cesar Tit.
- 157. Stari Slovani.
- 158. Hiše starih Slovanov.
- 159. Atila.
- 160. Bélizar.
- 161. Ciril in Metod.
- 162. Zajčki samostan.
- 163. Leopold Babenberški.
- 164. Rudolf Habsburški.
- 165. Bratovska ljubezen.
- 166. Ustanavljanje goratanskih vojvod.
- 167. Mladi Vukásovič.
- 168. Cesar Jožef II.
- 169. Lavdon.
- 170. Lep zgled.
- 171. Ljubezen do domovine.
- 172. Cesar Franc Jožef in ribičev sin.
Cesarska pesem.

Slovnica.

(Str. 133—190).

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIZNICA

GS

I 743 374

201501554

COBISS